

VYCHÁZKY VÝLETY | VÝPRAVY

MILOŠ ZAPLETAL

Obsah

[Předmluva](#)

[Slova zakladatelů](#)

[Vycházky – výlety – výpravy](#)

[Cile vycházek, výletu a vyprav](#)

[Jak sestavovat program](#)

[Skladba programu](#)

[Příprava výletů a výprav](#)

[Tabulky potřeb](#)

[Vycházky](#)

[Jdeme na vycházku](#)

[1. Za svatyní uctívačů ginka](#)

[2. Vycházka dendrologická](#)

[3. Za podzimními plody](#)

[4. Za barevným listím](#)

[5. Za indiánskými kostkami](#)

[6. Za barborkami](#)

[7. Za symbolem dlouhého věku](#)

[8. Za spícími obry](#)

[9. Do vodníkovy království](#)

[10. Vycházka s ikebanou](#)

[11. Hledání aku-aku](#)

[Další vycházky](#)

[Výlety a výpravy](#)

[Na střechu světa](#)

[Po třech stezkách](#)

[Putování za vlastním stínem](#)

[Indiánskou stopou](#)

[Orientační výlet, výprava](#)

[Výprava podle románu](#)

[Po železné cestě](#)

[Za jarními květinami](#)

[Stopařské výlety a výpravy](#)

[Let na planetu beetle](#)

[Do světa zeleného ticha](#)

[Za čarodějnými bylinami](#)

[Přírodovědecké výlety](#)
[Do hlubin vesmíru](#)
[Do skalního města](#)
[Za geologickými zajímavostmi](#)
[Na mořské dno](#)
[Do kraje dávných sopek](#)
[Na saharu](#)
[Do krasu](#)
[K zelenému jezeru](#)
[Na hrad](#)
[Do pravěku](#)
[Výlety v zimě](#)
[Zajímavá místa a objekty](#)

Vedení oddílu

[Vystupování na veřejnosti](#)
[V dopravních prostředcích](#)
[Program ve vlaku, v autobusu](#)
[Myšlenka na tento den](#)
[Putování](#)
[Péče o nohy](#)
[Jak vytvořit skautský oddíl](#)
[V lese jako v kostele](#)
[Vedení oddílu na výletech](#)
[Základní pomůcky](#)
[Vycházky – výlety – výpravy](#)

PŘEDMLUVA

„SKAUTSKÝ program dnes už netáhne,” řekl mi nedávno jeden významný činovník. „Vlčata a světlušky si umíme získat tím, co s nimi děláme. Ale pro chlapce a děvčata mezi jedenáctým a patnáctým rokem nemáme nic, co by je lákalo.”

Nechtěl jsem věřit svým uším. Že by se během několika málo let tak změnila mentalita dospívajících?

Ztratila snad příroda pro dnešní mládež všechno kouzlo? Nepřitahují už městského kluka hory a lesy, které se modrají na obzoru?

Nepotřebuje lidské mládě víc tlupu, přestaly je lákat společné hry?

Proměnil se během života jedné generace člověk z tvora aktivního na tvora pasivního, kterému stačí ke štěstí vysedávání u televizní obrazovky a u počítače?

Vyprchalo všechno kouzlo z příběhu Robinsona Crusoe, nevnímá je mladý čtenář jako výzvu, aby vyzkoušel, zda by dokázal přežít v divočině za stejných okolností?

Mohly snad divy moderní techniky za několik málo let úplně potlačit to, co v lidském podvědomí působí desítky tisíc let a co se donedávna projevovalo tím, že děti neodolatelně přitahovala zář táborového ohně?

Nevěřím! Není přece možné, aby k tak rozsáhlým a zásadním změnám v lidské psychice došlo během několika málo let. I když se poměrně rychle mění prostředí a životní podmínky, člověk zůstává v podstatě stále stejný, se všemi svými potřebami, přednostmi i nedostatky, láskami a nenávisťmi, odvahou i zbabělostí, ochotou riskovat i opatrností.

Míní-li onen činovník své tvrzení vážně, chyba je nejspíš v něčem jiném než v tom, že skautský program založený na pobytu v přírodě, společné práci a společné hře, na aktivní zábavě, schopnosti postarat se o sebe samého nechává dnešní chlapce a děvčata lhostejnými. Není to náhodou tím, že někteří Akelové provádějí s vlčaty skautský program pod záminkou, že malým školákům nestačí vlčácké hraní, že jsou vyspělejší, než bývali ve stejném věku jejich tátové? Když pak taková vlčata přejdou v jedenácti letech ze smečky do skautského oddílu, nečeká je tam nic nového, nic je nepřekvapí, všechno už znají, viděli, zažili, všechny skautské hry už hráli.

Vinu na údajném nezájmu mládeže o skauting mohou mít i sami vedoucí, kteří nedovedou připravit zajímavý program nebo nemají vůdcovský talent, a

když pak chlapci a děvčata z jejich oddílu předčasně odcházejí, svádějí svou neschopnost na to, že „skautský program dnešní mládež už netáhne”.

Ale nejspíš se touhle větou ohánějí ti, kteří skutečný skautský program nedělají. Činnost jejich oddílu je nepravidelná, většinu času tráví v klubovně. Zapomněli – nebo to nikdy ani nevěděli – že skauting vznikl v přírodě a je určený především do přírody. Páteří skautské činnosti jsou vycházky, výlety, výpravy a táboření. Nejen v letních měsících, ale po celý rok.

Právě proto věnujeme tento svazek Skautských pramenů pobytu v přírodě a jeho skautské náplni.

Miloš Zapletal

SLOVA ZAKLADATELŮ

PŘIPOMEŇME si slova zakladatelů světového a českého skautingu. Jsou stejně živá dnes jako na začátku století.

„Pobyt v přírodě je skutečným cílem skautingu a klíčem k jeho úspěchu. Protože však trávíme příliš mnoho času ve městě, máme sklon tento cíl přehlížet a žít jako dosud.“

B.-P.: Aids to Scoutmastership

„Jen v přírodě (hoch) obnoví své síly, obrodí svou duši, povznesou svou mysl. A je to právě skauting, který volá k mládeži: Ven do přírody!“

A. B. Svojsík – Jan Novák: Základové skautingu

„Jednou jsem se zeptal jistého skautského vůdce z velkoměsta, zda s oddílem o sobotách podniká výlety do přírody, nebo jen vycházky do městských parků. Řekl mi, že nedělají výlety ani vycházky. Proč? Protože jeho chlapci o to nestojí. Raději se v sobotu odpoledne scházejí v klubovně.

To se ví, že ti chudinkové raději zůstávali v klubovně, byli zvyklí na stálý pobyt v místnosti. Ale to bychom měli skauty odnaučit, musíme je vodit do volné krajiny, probudit v nich touhu po přírodě.“

B.-P.: Aids to Scoutmastership

„Je toliko jedna bible, to je příroda. Kdo umí v té čisti, tomu otevřeny jsou brány ráje.“

A. B. Svojsík cituje v Základech junáctví Erichsenův výrok

„Nejsme klub ani nedělní škola – ale jsme škola lesů. Musíme chodit do přírody mnohem častěji, abychom měli zdravé tělo i zdravou duši – my skautští vůdčové i naši skauti.“

B.-P.: Aids to Scoutmastership

„Svou soustavou her a prací naučí skauting hocha přírodu skutečně vidět, ji pozorovat, poznávat a milovat. Co vše vidí, slyší skaut na lesní mýtině, v houštinách křoví, na sněžné pláni! Každý lístek, větvička ulomená, stopa do cesty vtisknutá, vánek, zvuk, záblesk poví mu tolik důležitého, zajímavého, jako nejnápínavější kniha. On naučí se přírodu znát, milovat a chránit a ona odměňuje se mu nejsladší odměnou.

A tak životem v přírodě získává tělo i srdce. Ale i duše prochází školou vznešenou, výhni, kde spaluje se vše nicotné a taví se dobro, pravda a krása v

pevný, krásný charakter. Život ve volné přírodě je pravou školou mužnosti.”

A. B. Svojsík – Jan Novák: Základové skautingu

„Woodcraft je, jak jsem často zdůrazňoval, klíčová činnost ve skautingu. Proto je tak důležité časté táboření, plavby na člunech, výpravy do přírody, to všechno spojené s praktickou činností, pozorováním a zkoumáním přírody a zálesáckou praxí. ”

B.-P.: Outlook

„Nestačí jen jít, nestačí jen pohyb, dýchání, pobyt na vzduchu, v sluneční lázni, v proudu vzduchu, ve vůni lesa. Nutno se též dívat, naslouchat, pozorovat, zkoumat.

A tu otevírá se nám úžasně široké pole činnosti, při které se sblížíme s přírodou, nalezneme smysl a řád života, naučíme se znáti krásu, milovat dobro, vyznávat pravdu.

Příroda je kniha života nevystihlé krásy, kniha nejvzácnější, plná ladu, smíru, hlasatelka pravdy, dávkyně štěstí. Musíme ji však poznat a pochopit.”

A. B. Svojsík – Jan Novák: Základové skautingu

„Skoro každý chlapec touží po dobrodružství, ale stěží je může najít v přelidněném městě. ”

B.-P.: Rovering to Success

„Putovat daleko od domova a každý den objevovat nová místa je také nádherné dobrodružství. Posílí vás a zocelí tak, že vám nevadí vítr ani déšť, zima ani horko. Berete je jako samozřejmost a přitom cítíte svou vlastní zdatnost, která vám pomáhá s úsměvem čelit všem nesnázím, s vědomím, že nakonec zvítězíte. ”

B.-P.: Scouting for Boys

„Častý bezprostřední styk s přírodou a řádné vedení vychová nám mládež zdravou, silnou, lidi poctivé, podnikavé a energické, muže otevřených očí a hlav, netečné přetvoří ve vnímavé pozorovatele, ochránce i nadšené obránce krás přírodních, kteří, bohdá, jednou napraví, čím se prohřešily doby lhostejnosti a nepochopení.”

A. B. Svojsík: Základy junáctví

„Člověk, který je slepý ke krásám přírody, přichází o polovinu životních radostí. ”

B.-P.: Rovering to Success

„Z četných pomůcek a cest, jimiž se běře výchova mládeže v družinách junáckých, v první řadě uvádíme častý styk s přírodou. K tomuto blahodárnému, nevyčerpatelnému, nevysychajícímu prameni poučení, pravdy, dobra a krásy budeme se utíkat, kdykoliv tomu poměry dovolí. V létech rozhodujících o vývoji mládeže dopřejeme jí co nejvíce zdravého vzduchu, radostné nálady, veselé společnosti, obklopíme ji tím nejkrásnějším, co vůbec existuje.“

A. B. Svojsík: Základy junáctví

„Nejzábavnější součástí skautského života je táboření. Pobývat v boží přírodě, na horách, mezi stromy, ptáky a zvířaty, u moře nebo řeky – žít v plátěném domečku, vařit si a podnikat výzkumné výpravy – to všechno upevňuje zdraví a přináší radosti, jaké byste v šedivých ulicích města vůbec nezažili.“

B.-P.: Scouting for Boys

„Se stejným zájmem budeme si všimnout bytostí živoucích i neživých, krás říše rostlinné v tajemném šeru lesním, v parcích, zahradách i za okny svého bytu. Stejně jako změn povětrnosti, hvězdnatého nebe, bouře i jiných projevů přírodních. Staneme se bedlivými pozorovateli přírody nejen při svých vycházkách, hrách v táborech a na cestách, ale i v městě při pravidelném každodenním životě.“

A. B. Svojsík: Základy junáctví

„Byla by to zajímavá studie, která by si dala za úkol zjistit, proč chlapci vstupují do skautského oddílu. A stejně zajímavé by bylo zjistit, proč ze skautského oddílu zase odcházejí.“

Takový průzkum jsem si dělal sám a jeho výsledky bych mohl shrnout krátce takto: Do oddílu přivádí chlapce touha po dobrodružství. A z oddílu vystupují proto, že tam dobrodružství nenacházejí.

Slovy dobrodružství tam nenacházejí, míním příliš školské metody a příliš málo skautské, zálesácké a tábornické praxe, a to znamená nedostatek skautského ducha.“

B.-P.: Outlook

Kolikrát a s jakou naléhavostí se Baden-Powell i A. B. Svojsík vracejí k základní myšlence – skauting, to je především co nejčastější pobyt v přírodě.

Teď už zbývá jedno jediné – jejich myšlenky uskutečnit.

VYCHÁZKY – VÝLETY – VÝPRAVY

Vycházky, výlety a výpravy jsou základní a hlavní formou činnosti skautského oddílu i skautské družiny. Vycházkou míníme krátkodobý pobyt pod volnou oblohou, zpravidla dvou až pětihodinový. Slovem výlet v této knize důsledně označujeme podniky celodenní, nejméně šestihodinové. A výpravy bývají vícedenní.

Oddíl vedený ve skutečně skautském duchu vydává se do přírody co nejčastěji a po celý rok. Ani říjnové mlhy, listopadové deště, prosincové plískanice, lednové vánice nejsou pro skauty a skautky překážkou, která by je odradila od cesty za město. Nejméně dvakrát za měsíc bychom měli opustit své domovy a putovat do luk, lesů a kopců. Naše republika dává k zajímavým vycházkám, výletům a výpravám takovou příležitost jako málokterá jiná země. Celá třetina Čech, Moravy a Slezska je pokryta lesem. Většina našich měst a vesnic leží ve zvlněné krajině, když nejsou hory v těsné blízkosti, dělí nás od nich jen pár kilometrů. I ve zdánlivě fádňi rovině v povodí největších řek se najdou kouzelná místa jako stvořená k našim hrám, skautské a zálesácké praxi. Louky v zátočinách, ostrůvky staletých stromů, zbytky lužního lesa, mrtvá říční ramena, opuštěné zarostlé písečáky, pobřeží rybníků, hájky a lesíky.

Proč opakovaně tvrdíme, že pobyt v přírodě je pro skautský oddíl a skautskou družinu nejdůležitějším programem? Nevedou nás k tomu jen slova zakladatelů, i když jsou tak přesvědčivá, ale především dlouholeté zkušenosti. Všichni trávíme většinu svého času v domech, obklopeni zdi. Ale kdesi hluboko v našem nitru jsou uloženy zkušenosti mnoha předcházejících generací. Po tisíce let žil člověk v těsném styku s přírodou. Ještě v dobách národního obrození bydlela převážná část lidí na venkově. Až ve dvacátém století se začala bouřlivě rozvíjet velká města a teprve v posledních desetiletích se tísní mnoho českých rodin v panelákových sídlištích, podobných stavbám termitů. Přesto v nás stále přežívá neuvědomělá touha po přírodě, která se projevuje masovým víkendovým stěhováním z měst do chat a chalup. Když tedy zamíříme se skautským oddílem na konci týdne do kopců a lesů, vrátíme se aspoň na několik hodin tam, odkud lidský rod vyšel. Dny strávené na lukách a v lesích posilují naše zdraví. Lidské tělo bylo a je stále ještě stvořeno k pohybu, kterého máme ve městě kritický nedostatek. Přírodní prostředí k němu dává nejlepší příležitost. Blahodárný účinek na náš organismus má i čistý vzduch, v městských ulicích často skoro nedýchatelný. Na vycházkách, výletech a výpravách a při táboření poznáváme mnoho nového, rostliny, zvířata, ptáky,

motýly, brouky. Možná že jsme je už viděli na televizní obrazovce, ale v přírodě se s nimi setkáváme osobně, vidíme je na vlastní oči, můžeme pozorovat jejich činnost, chování – a to je naprosto odlišný zážitek.

Teď jsme vyřkli velmi důležité slovo. Zážitky mají pro každého člověka – zejména pro dospívající mládež – velký význam, prozařují jednotvárnost všedních dní, přinášejí vzrušení a často zajímavé poznatky a zkušenosti. Každá naše cesta do přírody by měla přinést takové vítané zážitky. Cožpak to není vzrušující dobrodružství, když spatříme na palouku u lesa stádo srnek? Když před námi náhle vyrostou z mlhy rozvaliny opuštěného hradu? Když objevíme ve starém lomu otisky mořských mušlíček staré desítky milionů let? Když se při lesní hře na chvíli proměníme v indiánského zvěda, který se plíží k pevnosti bílých mužů? Když před námi vzlétne z hladiny rybníka volavka, kterou jsme v přírodě ještě nikdy neviděli? Když vyšlehnou na sněhu pod kotlíkem první plamínky a posílí v nás naději, že se za chvíli zahřejeme horkým čajem?

A takových malých i velkých dobrodružství můžeme prožít s oddílem i družinou na vycházkách, výletech a výpravách stovky!

CÍLE VYCHÁZEK, VÝLETU A VYPRAV

ČESKÁ republika je země pro skauting jako stvořená. Snad proto u nás zapustily myšlenky Roberta Baden-Powella, Ernesta Thompsona Setona a Antonína Benjamina Svojsíka tak hluboké kořeny, že je nedokázaly zničit ani diktátorské režimy, které tu vládly skoro půl století. Bratři a sestry z Holandska, kteří nám ze všech sil pomáhali při návratu do světové skautské organizace, s nadšením procházejí spolu s námi českou a moravskou krajinou a žasnou nad tím, jaké tu máme možnosti. Celá třetina naší republiky je pokrytá lesem – a lesy jsou až na nepatrné výjimky veřejně přístupné. Horská pásma obklopují českou kotlinu na všech stranách, i vnitrozemí je většinou zvlněné – ať se vydáme ze své domovské obce kterýmkoli směrem, vždycky brzy dojdeme nebo dojedeme do kopců. Máme přírodu tak rozmanitou, že je v ní zastoupena většina druhů evropských zvířat, ptáků i rostlin. Komu se líbí romány Cooperovy, Curwoodovy a Setonovy, nemusí snít o Kanadě, i u nás se může stát zálesákem a věnovat se woodcraftu – lesní moudrosti.

Až budete hledat vhodné cíle pro oddílové i družinové vycházky, výlety a výpravy, rozložte před sebou na stole co nejpodrobnější mapu – nejlépe s měřítkem 1 : 50.000. Zapíchněte kružítko v místě, kde je přibližně váš domov, a pak opište na mapě tři kruhy. První o poloměru 10 cm, druhý o poloměru 15 cm, třetí o poloměru 30 cm. Vymezíte tak pásma vycházek, pěších výletů a

výletů, při nichž spojíte přesun dopravním prostředkem s pochodem. V těchto okruzích pak hledejte lákavé cíle pro oddíl i družiny. Hradní zříceniny, rybníky, opuštěné zarostlé lomy a pískovny, vrcholky hor, lesní palouky, naleziště polodrahokamů, říční zátoky, skalní města, pravěká hradiště, údolí s meandrujícím potokem, přírodní rezervace atp. Takových míst, která byste měli navštívit a kde můžete rozvinout bohatý skautský program, je v každém kraji mnoho. Jen o nich vědět! A zvolit k nim nejlepší trasu pochodu.

V naší klubovně po léta visela mapa s mnoha zapíchanými praporečky. Každý modrý praporek označoval místo, které je vhodným cílem vycházky, červené praporky ukazovaly cíle celodenních výletů.

Při plánování všech cest jsme se řídili prostou myšlenkou: na vycházkách, výletech a výpravách bychom měli projít celý náš kraj, na vlastní oči vidět všechna zajímavá místa a v nejbližším okolí našeho města znát každý kámen.

JAK SESTAVOVAT PROGRAM

NA každý podnik se musíme dobře připravit, především promyslet jeho program. Improvizace je sice jednou z našich pracovních metod, ale nemůže být metodou hlavní nebo dokonce jedinou. Všechno, co se svými družinami a celým oddílem děláme, neměla by být jen příjemná, zábavná hra bez hlubšího smyslu – tak mohou vycházky a výlety vnímat jen děti. Pro nás vedoucí je to prostředek skautské výchovy – tj. výchovy v duchu skautských ideálů. Naše úsilí bude mít žádoucí účinek jen tehdy, když se nám podaří chlapce a děvčata zaujmout, motivovat, nadchnout. A to dokážeme především zajímavou činností. Slova – třeba sebekrásnější – sama o sobě nestačí. Můžeme, dokonce musíme opakovaně mluvit o tom, že je třeba dodržovat „pravidla hry“ nejen při našich zábavách, ale i v každodenním životě. Teprve při hře samé se však ukáže, zda jsou slova v souladu s činy, teprve při hře můžeme citlivým vedením a usměrňováním dosáhnout toho, že dnes budou naše děti dodržovat pravidla o něco lépe a důsledněji než včera.

Všechny oddílové i družinové podniky mají být nabitě činností. Když připravujeme program vycházky nebo výletu, měli bychom si připomenout, co by nemělo chybět. Chlapci a děvčata očekávají:

1. silné zážitky
2. zajímavou činnost
3. radost a vzrušení ze hry.

My vedoucí však máme při sestavování programu na mysli i něco navíc. Chceme, aby se všichni něco nového naučili, posílili svou tělesnou zdatnost,

upevnili své zdraví, poznali nový kousek rodného kraje. A také aby se upevnily přátelské svazky mezi jednotlivci i družinami. To všechno se má dít v duchu skautských ideálů.

Vycházku nebo výlet bychom mohli přirovnat k divadelní hře. Je to také celek rozdělený do jednotlivých částí, obrazů, dějství, mezi kterými jsou přestávky. Tak jako má jistou stavbu divadelní drama nebo veselohra, měly by je mít i vycházka a výlet. Pamatujme na to, že je třeba střídat chvíle napětí s uvolněním, namáhavou činností s odpočinkem – a přitom to má být souvislé dějové pásmo.

Na každém oddílovém podniku by se měla střídat společná činnost všech družin – hry, závody, soutěže – se zaměstnáním, kterému se věnuje každá družina samostatně – například vaření oběda, nácvik skautské praxe. Jistý čas má být vyhrazen ryze osobnímu programu – pozorování přírody, vyřezávání, zápisu do deníku atp.

Když na oddílové radě společně připravujeme program výletu, rozdělíme jej do několika oddílů:

- I. Činnost ve vlaku nebo autobusu.
- II. Hry, zábavy, pozorování na pochodu k cílovému tábořišti.
- III. Zaměstnání na tábořišti a v jeho bezprostředním okolí.
- IV. Co budeme dělat na zpáteční cestě.

I když vypracujeme program do posledních podrobností i s časovým zařazením, je to jen přibližný plán. Skutečnost se od něj téměř vždy odchýlí. Do jeho realizace zasáhne vývoj počasí, ale také nálada, stupeň únavy a nepředvídatelné okolnosti. Podle těchto faktorů některé části programu prodloužíme, zkrátíme nebo dokonce zcela vypustíme a nahradíme něčím neplánovaným. Na pochodu krajinou nastanou situace, které jsme nepředvíдали a nemohli s nimi proto počítat. Procházíme například lesem, kde leží čerstvě pokácené břízy. Krásná bílá kůra nás přímo vybízí, abychom ji sloupali – budou z ní svitky, na které se dá psát i malovat, z největších plátů lze vyrábět indiánské nádoby. Proč takové příležitosti nevyužít? To je ta pravá chvíle, kdy opustíme připravený program a chytíme se toho, co nám nabídne krajina, terén, příroda. Plán je naším dobrým pomocníkem, ale nesmíme se stát jeho slepými vykonavateli.

SKLADBA PROGRAMU

VÝLETY a výpravy by měly mít program co nejpestřejší. Zpravidla jej sestavujeme z těchto složek: her, skautské a zálesácké praxe, tělocviku v přírodě

a rukodělných prací.

Hry jsme uvedli na prvním místě proto, že bývají nejlákavější součástí každého skautského podniku. Neměli bychom však zapomínat, že nejsou složkou jedinou. Kdybychom si pořád jen hráli, mělo by to nedobré důsledky. Chlapci a děvčata by pak neměli chuť dělat také něco jiného. Po čase by se i těch nejlepších her přesytili, tak jako se člověku přecpanému dorty zprotiví všechny sladkosti.

Omylu se dopouští i vůdce, který si myslí, že musí pro oddíl připravovat stále nové hry. Co jsme dosud nehráli, přináší nové zážitky, ale stejně vítané jsou i ty hry, které dobře známe, umíme je rozvinout, vychutnat, víme, co od nich můžeme očekávat. Při plánování herní části programu se proto vyplácí rozumná rovnováha mezi novým a starým, osvědčeným.

Ze **skautské praxe** se věnujeme především tomu, co potřebujeme znát a umět, abychom mohli pobývat v přírodě a dovedli se o sebe postarat za všech okolností, uvařit jídlo, postavit stan nebo přístřešek pro přenocování, zajistit si spaní v suchu a teple, správně se orientovat v krajině, dobře číst mapu a chodit podle ní, poskytnout první pomoc při nehodě sobě i druhým, dokázat přežít i v extrémních podmínkách. Je to vlastně prastará hra na robinzona, která dodnes neztratila nic ze svého kouzla. Pomáhá nám vychovat z rozmazlených městských mazánků zdatná děvčata a tvrdé chlapy, kteří si dovedou vždycky poradit.

Zálesácká praxe je romantický název pro poznávání přírody. Uvádíme ji až na třetím místě, ale považujeme ji za stejně důležitou složku programu jako hry a skautskou praxi. Musíme bohužel konstatovat smutnou skutečnost – mnoho skautských oddílů chodí na výlety, ale přírodě přitom nevěnují žádnou pozornost. I když tito chlapci a tato děvčata procházejí krásnou českou krajinou, nevšímají si stromů, kvetoucích bylin, nevnímají zpěv ptáků a nikdy je nenapadne, aby se zastavili u mraveniště, podivuhodné stavby obývané pracovitými tvorečky.

Místo aby pozorovali kroužící káně, povídají si o tom, co včera vysílala televize, smějí se otřepaným vtipům, jsou vlastně duchem stále ve městě.

A když se večer vracejí z lesů do železobetonových králíkáren v panelákovém sídlišti, vědí toho o zvířatech, ptácích, rostlinách právě tak málo, jako když se vydávali ráno na výlet, netuší, že bez zájmu minuli mnoho malých zázraků – úžasné jemné a nesmírně pevné pavouci sítě, louku plnou smolniček, kohoutků, zvonků a pryskyřníků, kolonii raccích hnízd, kde se právě klubají z vajíček mláďata.

A přitom máme na výletech a na výpravách jedinečnou příležitost k objevům neznámých světů, které jsou sice malých rozměrů, přesto však nabitě tajemstvím.

Někteří skautští vůdci říkají, že děti nemají o přírodu zájem. Spíš o ni nemají zájem sami, nebo nedovedou svým skautům a skautkám pootevřít branku, kterou by do té říše plné malých divů vstoupili.

Zájem o přírodu nevzbudíme slovními přednáškami, ale přímým pozorováním toho, co stojí za vidění. Nemusíme tomu věnovat mnoho času, stačí chvilkové zastavení u jarního kaštanu a prohlídka jeho květů; září jako planoucí svícny a jsou jich tam stovky, tisíce. Kratičké pozorování maličkého pavoučka, který bojuje s vosou uvázlou v jeho lovecké síti. Nedlouhé sledování řetízku liščích stop v čerstvém sněhu.

Zálesácké znalosti získáváme postupně tím, že při každé příležitosti sbíráme drobné poznatky – u nás v oddíle tomu říkáme semínka lesní moudrosti. Z každého výletu si jich přinášíme několik – uložené v paměti i ve skautském zápisníku.

Cvičení v přírodě – bez toho si nedovedeme představit ani jeden výlet, ani jednu výpravu. Člověk je tvor, který byl stvořený k pohybu. Svému poslání se však stále víc zpronevěřuje. Pomalu už nejsme ochotni udělat pěšky ani krok. Věčně někde vysedáváme – ve škole, u televize, u počítače. Podle toho taky naše tělo vypadá. Nejvyšší čas, abychom se vrátili k antickému ideálu člověka s krásným, zdatným tělem a krásnou, ušlechtilou duší. Měli bychom v oddíle hlásat **kult tělesné zdatnosti**. V přírodě je nejlepší příležitost k jeho praktickému pěstování – přirozenému cvičení – chůzi, běhání, skákání, házení, šplhání, plavání. Pohyb nejen posiluje naše tělo a zlepšuje jeho zdravotní stav, ale přináší také radost.

Celý jeden svazek Skautských pramenů jsme věnovali této tematice – Stezku zdatnosti. Sáhňte po něm a začněte se svým oddílem uskutečňovat, o čem je tam psáno. Vycházky, výlety a výpravy tím jen získají. Musíte být ovšem ostatním příkladem, kult tělesné zdatnosti všemožně podporovat.

Kdysi jsme se rozhodli, že na každém celodenním výletě ujdeme s oddílem nejméně 10 kilometrů. Na výpravách tolikrát deset, kolik dní tento podnik potrvá. Pěší chůze pro nás nikdy nebyla vojenským pochodem. Kdykoliv to bylo možné, opustili jsme cesty a postupovali přímo terénem, přes hory, doly, potoky. Razili jsme v našem městě zásadu: Všude pěšky! Každou zimu jsme najezdili na běžkách nejméně sto kilometrů. A vyplatilo se nám to. Naši roveři podnikali později velké výpravy, přešli desítky českých, slovenských a

rumunských pohoří. Ti starší se scházeli i ve všedních dnech, aby společně běhali po lesích.

Vydejte se po stezkách zdatnosti se svým oddílem už na příštím výletě. A nedejte se z nich nikdy svést pohodlností.

Rukodělné práce – to je velmi široký pojem. Do programu je zařazujeme proto, že při nich přicházíme do těsného kontaktu s nejrůznějším materiálem. Tak jako je naše tělo stvořeno k pohybu, jsou naše ruce stvořeny k práci. Zejména takové, při níž se může projevit i náš duch. Kdykoliv k tomu máme na výletě příležitost, vyhradíme aspoň půlhodinku tvořivé činnosti. Vyřezáváme lodičky, píšťalky z vrbových nebo jeřábových větviček, totemky, figurky, počítačí dřívka, sněžné hady, opracováváme v lesních houštinách nalezené mátohy, modelujeme z tvárné hlíny zvířátka, ptáčky, vyrábíme nádoby a košíčky z březové kůry, tkáme malé rohože na zálesáckém stavu, pleteme si před velikonočními svátky sami pomlázky, zhotovujeme z různých semen a plodů korálky a drobné ozdoby, skládáme na písečných náplavkách mozaiky z barevných kamínků. V každém člověku jsou skryté tvořivé schopnosti, ale málokdo o nich ví. Objevovat je a dát jim možnost uplatnění – i to je součást skautské výchovy. Po velké hře, při které jsme hodinu běhali, je rukodělná práce ideálním odpočinkem.

PŘÍPRAVA VÝLETŮ A VÝPRAV

V některých oddílech – zejména tam, kde jeden člověk stojí v čele po dlouhou řadu let – připravuje program všech oddílových podniků vůdce. A když je to vůdce zkušený, nápaditý, dokáže naplnit vycházky a výlety tak zajímavou činností, že jsou všichni spokojení. Nebo skoro všichni. Možná až na ty nejstarší členy, kteří chodí do oddílu dlouhou řadu let a mají v poslední době pocit, že už všechno jednou zažili, že všechny ty hry už hráli, že se vracejí stále na stejná místa v nejbližším okolí města – ačkoli je přitahují dálky. Jejich nespokojenost sílí tím víc, čím méně se podílejí na přípravě a vedení podniků. A právě to bývá nejosudnější chyba vynikajících starých vůdců a vůdkyň – nedávají dorůstajícím chlapcům a děvčatům dost příležitostí k uplatnění jejich nápadů, zálib, představ – obvykle jim nedávají příležitosti vůbec žádné. Všechno dovedou dělat samozřejmě lépe než ti mladí, nedopouštějí se tolika a tak závažných chyb, oddíl běží jako dokonale seřízený stroj. Ale i ta nejpěknější činnost se člověku omrzí, když při ní vystupuje pouze jako pasivní účastník. Jen ten, kdo se může podílet svými myšlenkami, svou prací, svými nápady na

činnosti oddílu, jen ten, komu vůdce svěří podstatný díl odpovědnosti, zapouští v oddíle hlubší kořínky. A neodchází z něj předčasně.

Právě proto by měla celá oddílová rada spolupracovat nejen při sestavování celoročního plánu podniků, ale i při vypracovávání programu jednotlivých akcí. A na vycházkách a výletech pomáhat s přípravou a uváděním dohodnutého programu.

V praxi to znamená, že oddílová rada na svém zasedání určí cíle a úkoly společných podniků, které se budou konat v příštích čtyřech týdnech, a dohodne se na tom, co se na těchto podnicích bude dělat, kdo jednotlivé body programu připraví a provede. Pokud nedojde k úplné shodě, rozhodne o přijetí nebo zamítnutí jednotlivých návrhů hlasováním. Vůdce má jeden hlas, tak jako jeho zástupci a rádcové družin. Přísluší mu však právo veta. To použije jen tehdy, když je přesvědčen, že podnik nebo programový bod, pro který se vyslovila většina, je nebezpečný nebo skautů nedůstojný. To znamená, když při jeho realizaci hrozí úraz nebo porušení základních pravidel skautského jednání či vystupování.

Ukažme si zápis takové porady. Oddílová rada se rozhodla, že cílem příštího oddílového výletu bude Koloseum, starý zarostlý písečák, kde se už dávno netěží.

1. Sraz k celodennímu výletu je v 8.15 na vlakovém nádraží. Motorák odjíždí v 8.30. Jízdenku kupujeme do stanice Chotyně.

1.1 Sam seznámí oddíl před nástupem do vlaku s myšlenkou na tento den: Mlč, v pravou chvíli jedne a mluv!

1.2 Vůdce ohlásí zkoušku na první orlí péro – mlčení, která potrvá od chvíle, kdy vstoupíme do vagónu, až do konce jízdy. Každý smí poprvé promluvit na nástupišti v Chotyni. Kdo se neovládne, pokračuje ve zkoušce a napíše si na lístek za každé slovo jednu čárku.

2. Jízda do Chotyně – asi 25 minut.

2.1 Po celou dobu probíhá zkouška mlčení. Mluvit smí jen vůdce.

2.2 Současně všichni plní zadaný úkol – sepisují jakákoli slova, která končí písmenem K. Každý pracuje sám.

3. Pochod z Chotyně po žluté značce. Družiny jdou samostatně ve třímínutových odstupech. Na tábořiště by měly dorazit nejpozději v 10.30.

3.1 Cestou cvičíme odhadování vzdáleností.

3.2 Na křižovatce žluté a červené značky změříme výšku osamělé borovice s posedem (instruktáž provedou podrádci).

3.3 Po splnění tohoto úkolu pokračují družiny samostatně dál. Prvních pět minut postupují skautským krokem.

4. V Koloseu se utáboříme na půl dne. Společný program:

4.1 Zlomky myšlenek antických filozofů – pátrací hra; připraví a povede Ježdík, oddílový rádce. Asi 60 minut.

4.2 Vaření oběda, družiny samostatně. Asi 60 minut.

4.3 Oběd a polední odpočinek. Osobní volno. Asi 45 minut.

4.4 Signalizace z jednoho návrší na druhé. Dvojčlenné přijímací stanice mají zachytit a rozluštit zprávu složenou z 200 písmen. Připraví a vysílá Riki, rádce Medvědů. Asi 30 minut.

4.5 Zálesácká praxe. Lov brouků do lékovek. Soutěž o největší ho a nejkrásnějšího brouka. Určování úlovků. Vede Ren, rádce Vyder.

4.6 Čtyři testy rychlosti. Běh na písčité trati napříč Koloseem. Třicet skoků přes švihadlo. Sbíráni deseti kamenů. Výběh do stráně. Všechny čtyři testy provede každá družina samostatně. Rádce přitom působí jako účastník i jako organizátor, úlohou časoměřiče a zapisovatele výsledků pověří některé členy své družiny.

4.7 Po skončení – úklid tábořiště, příprava k odchodu na vlak.

5. Na zpáteční cestě má každá družina společně určit aspoň deset druhů různých listů.

5.1 Vlak odjíždí z Bílého Kostela v 17.10.

6. Ve vlaku: Každý samostatně napíše první, čtvrtý a sedmý bod skautského zákona. Morseovkou.

7. Příjezd vlaku na domovské nádraží v 17.30.

Alternativa I – program oddílového výletu za občasných přeháněk. Platí body 1., 1.1, 1.2, 2., 2.1, 2.2., 3., 3.1, 3.2, 3.3, 4., 4.1, 4.2, z bodu 4.3 vynecháme polední odpočinek. Při častějších přeháňkách vypustíme z programu i body 4.4 a 4.5, uplatníme jen body 4.6, 4.7, 5., 6., a 7.

Alternativa II – program za vytrvalého deště.

Platí body 1, 1.1, 1.2, 2. (místo do Chotyně pojedeme jen do Bílého Kostela), za jízdy provedeme body 2.1 a 2.2. Dále zcela jiný program. Místo ke Koloseu zamíříme Lužním dolem do Kryštofova údolí – po trase dlouhé asi 10 km. Pochod v dešti s kratičkou zastávkou v sedle motivujeme jako zkoušku vytrvalosti, otužilosti a přípravu na putovní tábor. V Kryštofově údolí navštívíme hrnčířskou dílnu (exkurse je předběžně dohodnuta), budeme se dívat, jak se vytácejí nádoby na kruhu. Pokusíme se vymodelovat z hlíny drobná

zvířátka (mistr nám je později vypálí, vyzvedneme si je při další návštěvě Kryštofova údolí). Vlakem ve 14.15 návrat domů.

TABULKY POTŘEB

NOVÁČEK by měl dostat hned po vstupu do oddílu sedm tabulek, na kterých jsou vypsány seznamy věcí potřebných pro různé družinové i oddílové akce. Tohle jednoduché opatření zajišťuje, že nemusíme před každým podnikem připomínat, co si má kdo vzít do batůžku nebo do krosny.

První tabulka obsahuje soupis potřeb pro družinové a oddílové schůzky v klubovně. Druhá tabulka pro polodenní vycházky, třetí pro celodenní výlety, čtvrtá pro vícedenní výpravy, pátá pro zimní vycházky, výlety a výpravy, šestá pro stálý stanový tábor, sedmá pro tábor putovní.

Jako příklad uvádíme tabulky s výzbrojí a výstrojí chlapeckého oddílu z podhorského města. Upravte tyto seznamy podle svých potřeb. Některé z uvedených věcí můžete vynechat, jiné naopak přidat.

Potřeby jednotlivců pro polodenní vycházku:

Oblečení: Kroj (od začátku května do konce září kraťasy s kapesníkem v kapse, košile, šátek, baret). Pod krojem cvičební úbor (trenýrky a tričko). Na nohou botasky nebo sandály. Od začátku října do konce dubna dlouhé kalhoty s kapesníkem v kapse, košile, svetr, větrovka. Turistické boty.

Do batohu: Pláštěnka do deště (nejtenčí „šlupička“). Rezervní pár ponožek. Svačina. Láhev s neslazeným čajem. Osobní lékárnička (obvaz, náplast bez polštářku, náplast s polštářkem, jelení lůj, případně lék na alergie). Krabička poslední záchrany (v ní jehla, černá a zelená niť natočená na proužku kartónu, knoflíček košilový a kalhotový, zapínací špendlík, jízdenka MHD, škrtátko, 3 zápalky, desetikoruna, mince na telefon). Zápalky. Skautský zápisník, 10 čistých listů formátu A5 vložených do zápisníku, propisovačka, tužka. Uzlovačka. Zavírací nůž. Pišťalka. Pár signalizačních praporků. Měřítko. Skautská legitimace. Jízdenky MHD. Tenisový míček. Plátěný pásek na rukáv v družinové barvě.

Potřeby na celodenní výlet:

Stejně věci jako na polodenní vycházku. K tomu navíc do batohu: 30 Kč. Toaletní papír. Mejdličko a malý ručník. Nejméně litr neslazeného čaje v láhvi. Jídlo na celý den. Vařivo podle pokynů před výletem. Ešus. Lžice. 5 hadrových koulí na hry. Tabulka na prsa s výměnným číslem. Tenisový míček. Létající talíř.

Švihadlo. Plavky (od počátku května do konce září). Výkonnostní značka (kolík), sešitek osobních výkonů.

Potřeby na výpravu s přenocováním (dvou až pětidenní):

Stejně věci jako na celodenní výlet, k tomu navíc: Spací pytel. Karimatka. Tepláková souprava. Rezervní prádlo. Teplé rezervní ponožky. Přezutí do chaty (tenisky). Kartáček a pasta na zuby. Hřeben. Baterka. Stanový dílec (pokud nespíme ve stavení).

Potřeby na zimní vycházky a výlety:

Na sebe teplé oblečení, pod ně dlouhé prádlo. Šála. Celtové palčáky. Pletená čepice přes uši.

V zimních měsících nebereme signalizační praporky, z herních potřeb míček, švihadlo, létající talíř, číselnou tabulku.

Lyžařská výzbroj zahrnuje běžky svázané řemínky, hole, sadu vosků a starý zavírací nůž (rybičku) na jejich seškrabávání, lopatičku na roztírání polotekutých vosků.

Družinová výzbroj na výlety a výpravy:

2 třílitrové kotlíky s víkem v plátěném obalu. Potřeby ke společnému vaření. Sekyrka. 2 vařiče na lihové kostky. Míč na odbíjenou. Atlas přírodnin. Stany. Mapa a busola.

O tyto věci se rozdělí celá družina. Něco nesou také rádci. Kdo dnes nese kotlík, dostane příště vařič nebo míč.

VYCHÁZKY

„Vydejte se za nějakým cílem – to je ze všeho nejdůležitější.“

E. Th. Seton: Kniha lesní moudrost

JDEME NA VYCHÁZKU

KAŽDÁ vycházka by měla mít pestrý program, složený z drobných her, soutěží, pozorovacích a pátracích úkolů, tělocvičných hříček a testů. Na každé bychom měli něco nového vidět a poznat. I tady je příležitost ke sbírání drobných semínek lesní moudrosti – třeba se na minutu zastavíme v parku a pozorně si prohlédneme listy prastrumu zvaného jinan či ginkgo biloba, neobvykle tvarované žaludy červeného dubu, pichlavé koule visící z větví platanu nebo pozorujeme rejdní sýkorek a dozvíme se od rádce, že jsou to úhelníci. I když procházíme při vycházce místy, kudy jsme šli už stokrát, bystře se rozhlížíme, jako kdybychom tu ještě nikdy v životě nebyli. A tak si třeba poprvé všimneme, jak se jmenují postranní ulice, pamětní desky z druhé světové války na zdi starého činžáku, krásné štíhlé věžičky na střeše domu z minulého století.

Na každé vycházce bychom měli hledat příležitost ke společnému dobrému skutku – i kdyby to byla nějaká maličkost, třeba sesbírání střepů z láhve, kterou kdosi rozbil a nechal na chodníku, zalití usychajícího stromečku v nedávno vysázené aleji, vyčištění dětského hřiště od papírů apod.

Na některé vycházky se vydáme nazdařbůh a půjdeme, kam nás nohy ponosou, ale většinou zamíříme k nějakému cíli, na zvláštní, zajímavé místo, které stojí za prohlídku nebo kde můžeme uskutečnit kousek připraveného programu – zahrát si nějakou hru, provést zkoušku tělesné zdatnosti. V prvním případě třeba hledáme jarní květiny, které se objevily teď, na začátku března v zahradách a parcích, nebo sbíráme barevné podzimní listí či pátráme po hromadách vyřezaných větví, abychom si mohli odnést materiál k různým rukodělným pracem. V druhém případě zamíříme při vycházce na loučku u lesíka, kde můžeme hrát hry s míčem, nebo k potoku, na kterém uspořádáme závody lodiček vyřezaných z kůry.

Kdykoliv objevíme na vycházce něco, s čím se budeme bavit později v klubovně nebo doma nebo co nám společný družinový podnik připomene, vždycky bychom toho měli využít. Sada barevných kamínků nasbíraných na písečné říční náplavce se nejen hodí k báječné hře zvané drápky (kterou kdysi dávno hrávala všechna děvčata, ale dnes ji kromě nejstarších babiček nezná nikdo), ale jsou pro nás i malým suvenýrem, drobnou památkou na pěknou

družinovou vycházku. To platí i o barevném listí, kterým ozdobíte svůj pokojík, o prázdné ulitě donesené od rybníka, o indiánských kostkách z větviček pokáceného stromu a dalších maličkostech.

Vedoucí i rádcové a rádkyně by měli mít ve svém zápisníku seznam vhodných míst, kam lze zamířit při vycházkách, které nejsou delší než pět hodin. Je to velice užitečná pomůcka, kterou stále doplňujeme – i po letech strávených ve stejném bydlišti neznáme město a jeho nejbližší okolí tak dokonale, abychom čas od času neobjevili nový zajímavý cíl.

Jako příklad uvádíme takový seznam z polabského města, které má zdánlivě chudé, jednotvárné okolí. Když rádce, kterému zápisník patří, začínal vést před dvěma lety svou družinu, měl tu zapsána jen čtyři místa, o kterých si myslel, že tam může jít s družinou. Ale za ta dvě léta se jeho soupis značně rozrostl. Dnes jsou v něm: Louka na soutoku Labe a Chrudimky – tři mrtvá ramena v Polabinách – Nemošická stráž – zámecké valy – Bělobranská dubina – v Úzkém – jesenčanský písečák – Vrbičková zátoka – hřiště Na dolíčku – Sahara I, Sahara II, Sahara III (malé opuštěné písničky na jihozápadním okraji města) – Sutiny – Halda – dostihové závodiště – devět dubů – park Na vinici – zámecký areál – uličky kolem Pernštýnského náměstí – Laguna – Topolový ostrov – Hůrka. A dalších patnáct cílů vycházek.

Vycházky jsou časově omezené zpravidla na dvě až pět hodin. Tím je také limitována vzdálenost, kterou můžeme během půldne nebo ještě kratší doby ujet dopravním prostředkem nebo ujít pěšky. Nemá tedy smysl volit příliš vzdálené cíle, ale spíš se vydáváme na místa, která nejsou od klubovny dál než dva tři kilometry nebo půl hodiny jízdy.

Důležitá je „psychologická“ příprava družiny nebo oddílu na vycházku. Měli bychom v několika větách barvitě vylíčit hlavní cíl, naznačit, co od něho čekáme, co tam můžeme dělat, vidět, zažít.

Také tady platí: nevšední, neobvykle znějící pojmenování takového podniku přispívá k jeho úspěchu. Když se chystáme v říjnovém odpoledni do zahradní čtvrti, kde jsme viděli ležet hromady vyřezaných větviček, bude družinu víc bavit výběh „za indiánskými počítacími dřívky“ (které z přinesených hůlek budeme vytvářet), než jen prozaická cesta pro větvičky. Stejně tak vycházku do nejstarší městské čtvrti nazveme raději do Stínadel než do Starého Města.

Některé z dále uvedených tematických vycházek jsou možné jen ve větších městech, jiné i v nejmenších obcích. Jestli si myslíte, že vaše městečko nebo vesnice vám mnoho zajímavých možností neposkytuje, neuvědomujete si, že odtud máte do přírody pár kroků a otevřená krajina je pro skautské podniky

mnohem výhodnější než čtvrti hustě zastavěné domy, bez jediného volného plácku.

Znovu připomínáme – hlavní téma vycházky není nikdy jejím jediným programem, jen důležitou součástí, nejbarevnějším kamínkem v co nejpestřejší mozaice činností, her, hříček, pozorování, testů.

1. ZA SVATYNÍ UCTÍVAČŮ GINGKA

TÉMĚŘ v každém zámeckém parku a často i v parcích městských rostou kromě obvyklých stromů i druhy vzácnější, dokonce exotické. Patří k nim nejen ginkgo (které proslavil Jaroslav Foglar v druhém díle stínadelské trilogie a podle něhož jsme tento podnik pojmenovali), ale například také liliovník tulipánokvětý (zvaný indiánské kánoové dřevo, s listy podobnými královské koruně), jeřáb muk, jeřáb břek, platan, kaštanovník jedlý, paulovnie plstnatá, tis červený, klokoč zpeřený a také břechtan popínavý. Všímavý rádce ví, kde rostou aspoň některé z těchto druhů a v příhodnou chvíli za nimi uspořádá družinovou vycházku. Vezme-li s sebou barevný atlásek parkových dřevin nebo atlásek jejich plodů, získá družina víc informací a zálesáckých poznatků. Některé z uvedených stromů mají nejen neobvykle tvarované listy a plody, ale jsou jedovaté a nebezpečné. Právě o nich bychom toho měli vědět co nejvíc.

Když si družina prohlíží kmen platanu, ze kterého se kůra odlupuje v pruzích, měla by se dovědět, že u přecitlivělého člověka může dojít k podráždění pokožky už jen tím, že stiskne platanové listy, plody nebo květy.

Objevíme-li tis červený, patří k prohlídce také poučení o tom, že je to strom zajímavý, ale nebezpečný, jedovatý. Spolykání tisinek, plodů, i se semeny v nich obsaženými nebo rozkousání jehličí způsobí prudkou otravu; takové nerozváženosti se někdy dopustí malé děti. Ve starověku prý napouštěli lučištníci hroty svých šípů jedovatou šťávou z rozdrčeného tisového jehličí. Přesto tisy zaslouží ochranu, jsou to památné stromy, které rostly již ve třetihorách. Dožívají se vysokého věku, někdy prý až tisíce let.

Stejně pozoruhodný je břechtan. Také tento popínavý keř patří k jedovatým rostlinám. Podobně jako tis je dlouhověký a do dnešních časů se dochoval z předcházejícího geologického období, třetihor. Rozvětvený stonek se někde vine po zemi, jinde šplhá po kmenech stromů nebo po skalách, zdech domů. K jeho zvláštním vlastnostem patří, že kvete teprve na podzim, v září a říjnu, někdy dokonce i v prosinci, a jeho bobulovité plody dozrávají až na jaře.

V odborných publikacích najdeme informaci, že „všechny části břechtanu, zvláště semena, obsahují saponiny, hederin a další dosud neprobádané látky a

požívání plodů může způsobit otravu.”

Na vycházku za málo známými stromy a keři se musíme trochu připravit, aby to nebyla obyčejná procházka parkem, ale sbírání semínek lesní moudrosti. Kapesní atlas Přemysla Vankeho Plody planých a parkových rostlin bude naším zasvěceným průvodcem a zdrojem mnoha cenných, užitečných informací při řadě vycházek do parků a zahrad.

2. VYCHÁZKA DENDROLOGICKÁ

DENDROLOGIE – nauka o stromech je přírodovědecký obor a družina si bude na tomto podniku hrát na výzkumné pracovníky dendrologického ústavu, kteří dostali za úkol zjistit, kolik druhů stromů a keřů ve městě (čtvrti, obci) roste a které to jsou. Nezbytnou pomůckou je atlásek, podle kterého jednotlivé dřeviny určíme. Cestou po parcích zpracováváme soupis, výskyt vzácnějších druhů zakreslujeme do městského plánu. I v té nejmenší obci a jejím blízkém okolí rostou desítky různých druhů. Právě to jsou přední hlídky přírody, které pronikají až do nejtěsnější blízkosti lidských sídel. Když se i na ty nejobyčejnější stromy podíváme tak, jako kdybychom je viděli poprvé v životě, uvědomíme si, že jsou to nesmírně zajímavé živé organismy. Zatím jsme kolem nich chodili jako ranění slepotou. Na skautské vycházce bychom si měli všimnout jejich podivuhodných rozměrů – vedle vzrostlého javoru je i ten nejvyšší člověk směšný trpaslík. A což teprve staleté duby na hrázi rybníka, vysoké lindy na lukách u řeky! Měli bychom si připomenout, že bez stromů – a zelených rostlin vůbec – by na Zemi nemohli žít ani lidé. Protože rostliny vyrábějí kyslík, zachycují svými listy a jehlicemi sluneční záření a jsou zdrojem energie pro všechny živé tvory, člověka nevyjímaje.

3. ZA PODZIMNÍMI PLODY

PO prázdninách dozrávají kromě jablek, hrušek, švestek i kaštany, žaludy, bukvice, lískové oříšky, šípky a plody mnoha dalších druhů stromů i keřů. Kaštany a žaludy slouží odedávna dětem jako snadno dostupný materiál k rukodělným hříčkám – dají se z nich vytvářet různé figurky. Ale mohou být využívány i při hrách. Angličtí kluci se dodnes baví tím, že provrtají pěkný velký kaštan, dírkou provlečou provázek dlouhý asi čtyřicet centimetrů a na jeho konci udělají několikanásobný uzel. Uzel musí být větší než je průměr dírky, jinak se kaštan při první hře vyvlékne. Dva soupeři se pak postaví proti sobě a losují, kdo začne souboj prvním útokem. Poražený si ovine konec provázku jednou kolem dlaně a nechá kaštan volně viset. Kdo losování vyhrál, uchopí

volný konec svého provázku pevně mezi palec a ukazováček pravé ruky a kaštan chytí o něco výš palcem a ukazovákem levé ruky. Pak švihne pravou paží a současně pustí kaštan z prstů tak, aby letěl obloukem na kaštan soupeřův. Zasáhne-li ho a rozbije, útočník vyhrál. Zasáhne-li soupeřův kaštan, ale nerozbije ho, vymění si oba úlohu. Jestliže útočník svým kaštanem soupeřův kaštan mine, má právo ještě na další dva pokusy. Nestrefí-li se ani potom, do útoku přechází druhý. Oba soupeři střídavě útočí podle těchto pravidel, dokud se jeden z kaštanů nerozpadne. V Anglii si kluci velice považují těch kaštanů, které rozbily řadu jiných. Mají pro ně dokonce hodnostní označení. Prvák je kaštan, který rozbil jeden cizí kaštan. Druhák zničil dva jiné kaštany. Takle hodnostní čísla se sčítají, jestliže proti sobě bojují dva vítězné kaštany. Když například čtvrták rozbije druháka, vítěz se stává šestákem. Nejslavnější kaštany prý mívají někdy neuvěřitelně vysoké číslo. To bývají ovšem ty, které jejich majitelé zvláštním způsobem na souboje připravovali, máčeli je v tajných roztocích, pekli v troubě, uchovávali dlouhodobě ve tmě atp.

Co kdybyste vyzkoušeli tuhle starou anglickou hru právě při vycházce za podzimními plody, mohla by ji zpříjemnit a stát se jejím vyvrcholením. Třeba byste objevili novou hru, k níž se bude vaše družina vracet každý rok znovu.

4. ZA BAREVNÝM LISTÍM

KAŽDÁ roční doba má své kouzlo. Podzim nás udivuje tím, jak dokáže v několika týdnech proměnit zelenou přírodu v pestrý obraz zářící všemi barvami. Když vyjdete na vycházku za barevným listím, bude to vlastně nová lekce lesní moudrosti. Všimnete si, že se jako jedny z prvních zbarvují javory mléče a jejich listí nabývá někdy nedostižné krásy. Červená, zlatá, zelená, hnědá v nejrůznějších odstínech se vzájemně doplňují a prolínají. Tady se otvírá příležitost k drobným soutěžím – kdo najde nejkrásněji zbarvený list? Kdo list s největšími rozměry (znásobte šířku délkou, měřte v krajních bodech)?

Javory začněte, ale pak věnujte pozornost jiným stromům a keřům. Všimněte si, které druhy se zbarvují do červena, které zlátnou, které hnědnou a které zůstávají stále zelené. Nejpestřejší, tvarově nejzajímavější listy sbírejte a doma je vylisujte mezi vrstvami starých novin, zatížených sloupkem knih. Když po jejich dokonalém proschnutí navěsíte listy různého tvaru a zbarvení na holé větvičky suché břízky, kterou jste našli mezi vykloučenými stromy na kraji lesa a špičku si vzali domů, vytvoříte mimořádně krásný, nevídaný podzimní „stromček“. Žádný druh listu by se na něm neměl opakovat víc než dvakrát, právě v tvarové i barevné rozmanitosti tkví kouzlo tohoto stromčku. Na řapíky

vylišovaných listů uvažte jeden konec nitě dlouhé asi na píd', druhým koncem nitě list zavěste na větvíčku. Podzimní stromeček umístěný blízko tělesa ústředního topení nebo kamen je vlastně druhem mobilu – výtvarné dílko, které se při nejmenším závanu vzduchu dává do pohybu.

Právě taková zdánlivá maličkost, jako je sbírání barevného listí pro budoucí využití doma, dává společné vycházce hlubší smysl, prodlužuje její doznívání i do příštích dní.

Když už putujeme za stromy a keři, mohli bychom přitom trochu rozšířit své znalosti v oblasti lesní moudrosti. Třeba tím, že rádce nebo někdo z družiny se předem poučí o životním cyklu stromů – jaké změny jsou na něm pozorovatelné v průběhu celého roku. Za jakých okolností se listy v jarních měsících rozvíjely, proč dnes zase opadávají? Jak vlastně vypadá struktura listu? Jak se od sebe liší listy různých druhů dřevin? Liší se od sebe také listy jednoho druhu, případně na jednom jediném stromě? Které stromy nebo keře začínají shazovat listy na podzim nejdřív? Na kterých naopak zůstávají nejdéle? Objevíme na větvích po opadaných listech nějaké stopy?

Připomínáme také starou skautskou zábavu – zhotovování kouřových otisků listů (malou kapitolku o tom najdete v Rádci skautské družiny). Je to jedna z nejkrásnějších výtvarných her, kterou s úspěchem může hrát i ten, kdo nemá sebemenší umělecké nadání. Až se vrátíte s náručí podzimního listí do klubovny, měli byste tuhle grafickou techniku vyzkoušet, určitě vás zaujme. A budete se k ní vracet i v dalších letech, třeba i sami, doma.

Děvčata z našeho střediska využívají vylišované barevné listy ještě jinak – vždycky několik tvarem odlišných listů upevní špendlíčkem doma ve své pokoji na záclonu – rozmístí je po zácloně nepravidelně, jak jim napovídá cit pro krásu. Vypadá to taky moc zajímavě. I to je vlastně prodloužení družinové vycházky do dalších dní.

5. ZA INDIÁNSKÝMI KOSTKAMI

O tomhle tématu už byla řeč na začátku kapitoly. Když se objeví v ulicích, na zahradách a v parcích hromady větví vyřezaných sadaři a zahradníky, je čas, abychom vyrazili na družinovou vycházku za tímto báječným materiálem. Z různobarevných větvíček silných jako tužka až prst se dá dělat spousta užitečných drobností. Měli bychom si tedy donést do klubovny i domů dostatečnou zásobu, abychom z nich mohli vyrábět štípané indiánské kostky, počítací dřívka i modely různých táborových staveb – můstků, bran, věží kuchyně, jídelny atp.

6. ZA BARBORKAMI

JE to prastará lidová tradice. Na den svaté Barbory, tj. 4. prosince, si venkovská děvčata uřízla v zahradě několik třešňových větvíček. Doma je vložila do nádoby s vodou a postavila někam nahoru na skříň nebo na polici – na místo, kde se drží nejteplejší vzduch. Po řadě dní se holá větvíčka zázračně proměnila – vyrašily na ní bílé třešňové květy. Protože ten tajemný proces probíhal přibližně dvacet dní, ozdobily třešňové květy světlici právě o Vánocích.

Nebo jinak – větvíčky měly být uříznuty právě na sv. Barboru proto, aby rozkvetly ve svátečních dnech.

Jestliže se vypravíte počátkem prosince za třešňovými větvíčkami (nemusí to být přesně 4. prosince), pamatujte, že skaut i skautka jsou ochránci přírody. Nesmíte nařezat barborek plnou náruč, postačí, když si každý odnesete dva tři kousky. Pokud je to možné, vezměte je z různých stromů – zamiřte proto spíš do třešňovky nebo aleje za vsí, které nejsou nikým obhospodařovány, a tam si najdete pár větvíček s hojnými pupeny

A znovu vidíme, že každá maličkost, kterou si z vycházky přineseme, nám i po řadě dní připomíná chvíle, které jsme společně s družinou nebo oddílem strávili v přírodě.

Podobné kouzlo se dá provádět i s jinými rostlinami. Zahradníci tomu říkají rychlení květin. V předjaří vám doma rozkvetne za několik dní zlatý děšť, okrasný keř známý z parků i zahrad. Patří k těm, které bývají na konci zimy prořezávány – pak stačí jen několik větvíček zvednout a odnést si je domů.

7. ZA SYMBOLEM DLOUHÉHO VĚKU

O břečťanu jsme se už zmínili při pojednání o prvním vycházkovém tématu – že to vlastně není pravý strom ani keř, ale popínavá rostlina, která se drží při zemi, pokud nenajde opěrnou plochu, po které by mohla šplhat vzhůru. Pátrání po břečťanech může být zálesáckým námětem zvláštní vycházky. Z několika důvodů. Především proto, že břečťan se těšil zvláštní úctě už ve starověkém Římě, byl tam považován za symbol dlouhého života. Je to rostlina, na které nás při podrobnější prohlídce překvapí několik věcí. Především i ten nejpoprchnější pozorovatel odhalí, že břečťanové větvíčky se přichytávají podkladu – například skály, zdi, nebo kmene nějakého stromu – kratičkými přičepivými kořínky. O tom, že tahle rostlina patří k těm, které kvetou až na sklonku vegetačního období – v podzimních měsících – už byla taky řeč. Jak vypadají její květy? A jakým způsobem jsou oplodňovány? To je zajímavé výzkumné téma pro toho, pro koho není slovo zálesák prázdným slovem.

Další překvapivé zjištění: břečťanové porosty mívají dvojitý druh listů, tvarově odlišných. Jak se od sebe liší – i to je pozorovací úkol pro skautskou vycházku. Plody dozrávají až na jaře. Jaký mají tvar, barvu, v jakém útvaru se vyskytují? Stáří břečťanu – prý se může dožít až 1000 let. Ale to spíše někde v jižních krajích. Ani prastaré břečťany však nemají zdaleka tak silný kmen jako třeba stoletý dub. Pokuste se měřením zjistit, jak silné jsou nejtlustší břečťanové kmínky. Všimněte si, do jaké výšky dokáže tahle rostlina vyšplhat po domovní zdi nebo po kmeni stromu. Kterých druhů stromů se břečťan nejraději drží? Snáší jej hostitelský strom bez problémů, nebo ho břečťan ovíjí tak hustou spleť svých větví a hradbou listů, že ho může zadusit?

Přineste si do klubovny nebo domů z vycházky za břečťanem větvičku s několika listy. Je to evergreen, věčně zelená rostlina, která neshazuje listy ani za nejtěžších mrazů. Vložte břečťanovou větvičku do malé skleničky s vodou – třeba nepotřebné lékovky. Vodu ani nemusíte měnit, jen ji dolejte, když se časem sníží hladina tak, že by rostlinka mohla uschnout. Po nějaké době s překvapením zjistíte, že se ve skleničce objevilo několik kořínků. A na špičce větvičky vyrazí nové lístky! Malý zázrak? Podivuhodná rozmnožovací schopnost, která také umožňuje břečťanu, aby přežil jako druh.

Tak jako jste tentokrát podnikli vycházku za břečťanem a před tím za barborkami, můžete se vypravit za kterýmkoli jiným druhem stromu nebo keře. Topol bílý – lina roste často v nížinách na březích velkých řek. Dosahuje tam obrovitého vzrůstu. A co je snad ještě zajímavější – jeho listy jsou tvarově neuvěřitelně rozmanité. Prý nenajdete na jednom stromě ani dva úplně stejné. Je to skutečně tak? A proč se asi tomuto druhu topolu říká bílý? Prozradí vám to letmá prohlídka listů.

Na jedné vycházce do Polabin skautská družina změřila několik desítek těchto majestátních stromů – pátrala po nejvyšším topolu a po tom, který má metr nad zemí největší objem. Byla to samozřejmě jen součást programu, ale určila vycházce za pěkného jarního dne hlavní téma.

Právě tak vhodným námětem je podrobné zkoumání bříz, buků (zvláště když je zem pod nimi plná bukvic, zálesáckých oříšků), jív (rozkvétají brzy zjara a přitahují hmyz, který se odváží opustit zimní úkryty), dubů (v rybníkářském kraji je to snad nejdůležitější dřevina, staré duby na hrázích dorůstají kapitálních rozměrů a dožívají se často tří staletí i více let). Tak bychom mohli pokračovat ve výčtu témat, každá z těchto vycházek zaměřených k jinému druhu podivuhodných živých organismů, kterým říkáme souborně stromy nebo

dřeviny, nám může přinést mnoho drobných, ale cenných poznatků – skutečných semínek lesní moudrosti.

8. ZA SPÍCÍMI OBRY

JEŠTĚ jednou se vypravíme na vycházku za stromy, o kterých jsme si řekli, že patří k těm nejpodivuhodnějším živým bytostem na planetě Zemi. Tentokrát za nimi popotujeme v těch měsících, kdy jsou tyto obři ponořeni do zimního spánku. Dokud se na větvích držely listy, snadno jsme poznali, ke kterému druhu patří. Ale jak rozeznáme buk od javoru teď, když jejich větve jsou holé? Pro skutečné zálesáky to není tak těžký problém. Stačí vzít s sebou jeden z dříve vydaných svazků Skautských pramenů – Zálesáckou praxi. Tam najdete spolehlivý klíč k určení většiny běžných druhů – pupeny. Všechny listnaté stromy a keře se připravují na příští jaro už v předcházejícím létě a na podzim. Dřív než shodí všechny listy, už si vytvoří na větvích tisíce pupenů, ze kterých v příštím roce vyraší nové listy a nové květy. A jako má každý druh dřeviny listy jiného tvaru, i pupeny na různých druzích stromů a keřů se navzájem liší. Dobrý pozorovatel je právě podle pupenů bezpečně rozezná, jen to vyžaduje trochu cviku a časté opakování. I to je úkol hodný skutečného zálesáka. Tohle umění snadno zvládneme, budeme-li postupovat krůček za krůčkem. Na dnešní vycházce si dokonale vštípíme do paměti jen první tři druhy pupenů – třeba bukové, které rozeznáváme na první pohled pro jejich délku, štíhlost a ostrou špičku. Pak si pozorně prohlédneme pupeny na bříze, kterou poznáme podle bílé kůry. A do třetice se zaměříme například na kaštan koňský, který má pupeny nápadně robustní. A když se v příštích dnech každý z nás jenom na chvíličku tu a tam zastaví u některého z těchto tří stromů a připomene si velikost, tvar a barvu jeho pupenů, nově získaná semínka lesní moudrosti v nás zapustí trvalé kořínky.

Je to ostatně tak trochu detektivní pátrání, když se snažíme odpovědět, pod jakým stromem to vlastně stojíme. Porovnání obrázků v Zálesácké praxi s tím, co vidíme na větvičce, je přece jen trochu zdlouhavé. Často k identifikaci pupenů pomohou zpola zetlelé listy ležící pod stromem nebo charakteristický vzor na kmeni – i kůra je spolehlivým poznávacím znakem.

Když si družina umíní, že na každé příští vycházce, na každém výletu rozšíří své zálesácké znalosti o další dva tři druhy pupenů a bude-li svoje rozhodnutí opravdu důsledně uskutečňovat, může o sobě právem tvrdit, že pro ni není lesní moudrost prázdným slovním obratem.

„Naplánujte si přiměřený výlet, při kterém nesmíte strávit víc než polovinu času pochodem.“

E. Th. Seton: Kniha lesní moudrosti

9. DO VODNÍKOVA KRÁLOVSTVÍ

K základním skautským dovednostem patří hbité vázání různých uzlů. Ale výcvik by se neměl zastavit tím, že umíte bezpečně a třeba i poslepu šest nováčkovských uzlů. Každý by měl zvládnout ještě jiné vázací techniky – i splétání velikonoční pomlázky. Co by to bylo za kluka, který by si tenhle tradiční jarní atribut neuměl sám udělat a musel si ho koupit? Pracovní postup je snadný, svede to každý, kdo nemá obě ruce levé. Nejdřív si však musíte opatřit vhodný materiál – devět dlouhých a pružných vrbových proutků. Právě tolik jich potřebujete na výrobu pořádné pomlázky. Z osmi ji splétáte, devátým proutkem, rozříznutým podélně napůl, omotáte dolní konec a tím pomlázku zpevníte, zabráníte jejímu samovolnému rozplétání a navíc tak vytvoříte pevné držadlo.

Na jarní vycházce za vrbovým proutím zamíříte k rybníku, k potoku nebo k řece, zkrátka tam, kde rostou vrby. Každý druh se k výrobě pomlázky nehodí – ostatně sami to zjistíte, až se dáte do pletení. Tahle vycházka vám přinese několikrát zisk – naučíte se novou „uzlařskou“ techniku, ušetříte nejméně desetikorunu, kterou byste jinak museli za pomlázku vyklopit na trhu, a získáte mocné kouzlo, které vám o velikonočním pondělí dá velkou moc nad děvčaty ze sesterského oddílu.

10. VYCHÁZKA S IKEBANOU

SLOVO ikebana možná znáte – aspoň děvčata je jistě už někdy slyšela. Japonci jí označují zvláštní umění – umění aranžovat květiny, přírodní plody a větvičky tak, aby vytvořily krásný celek ve vázičce nebo na misce. Zkrátka jakousi „kyticí po Japonsku“. Podivuhodné na ikebaně je, jak využívá i těch přírodních drobností, které Evropan většinou přehlédne – například stébla uschlé trávy. Nebo větvičku ležící na zemi pod stromem. Japonec okamžitě vidí, že vytváří krásný malý oblouk nebo svým tvarem a křivolakými liniemi vzbuzuje pocit zvláštního souladu či naopak napětí – jen když se na ni dívá vnímavé oko.

Dívčí oddíl našeho střediska navštívil před lety výstavu nazvanou umění ikebany. Připravila ji paní Janečková, která sice měla české příjmení, ale narodila se v Japonsku. Vdala se před lety v Tokiu za českého skláře a když se s

ním později usadila v Čechách, přinesla s sebou kromě krásných kimon i mnoho zajímavých orientálních zvyků a dovedností. Od ní se naše děvčata naučila skládat první origami, taje také zasvětila do tajemství ikebany. Naše skautky byly udiveny tím, jak ta Japonka, hovořící česky s komickým přízvukem, dovede objevit krásu i tam, kde Evropan nevidí nic pozoruhodného. To byla první lekce, zcela ve skautském duchu: choďte všude s otevřenýma očima. A lekce druhá – když umístíte vedle sebe v jisté kombinaci kamínek, suchou větvičku a třeba jedinou drobnou květinku, vznikne zvláštní objekt, který v člověku vyvolá příjemný estetický pocit.

Když výstava ikebany skončila, paní Janečková přijala pozvání do klubovny. Nejdřív děvčatům pověděla něco o starých japonských tradicích, pak se s nimi vydala na půlhodinovou vycházku, ze které si každá donesla drobné přírodniny. A ty pak naše skautky pod dohledem paní Janečkové kombinovaly a vytvářely z nich různé, pro oko příjemné sestavy.

Tehdy byla založena v oddíle nová tradice, která se tam drží dodnes. A družiny nejméně jednou v roce podniknou vycházku, při níž sbírají drobné přírodniny a po návratu do klubovny s nimi hrají tu podivuhodnou tvůrčí hru. Během let pro ni oddíl nashromáždil spoustu tvarově rozmanitých skleniček, především drobné lékovky, ale také misky a kenzany čili kovové ježky, které Japonci vkládají na dno nádobek a na jejichž ostny napichují konce větvíček i květín.

Seznámení s ikebanou nejen zpestří program jedné družinovky a vycházky, ale má i hlubší psychologický smysl – děvčata si tuto tvořivou hru odnášejí i domů a věnují se jí i ve svém volném času.

11. HLEDÁNÍ AKU-AKU

ČETLI jste knihu slavného mořeplavce a etnologa Thora Heyerdahla nazvanou Aku-aku? Tenhle dobrodružný příběh z Velikonočního ostrova, obklopeného tajemstvím, nás v oddíle inspiroval ke hledání neobvykle tvarovaných kamenů. V každém potoku, říčce, řece je spousta různě zbarvených oblázků, které upoutají naši pozornost. Zejména dokud jsou mokré, protože tehdy jsou jejich barvy i struktury výraznější, po oschnutí zešediví, ale jejich základní tvar zůstává stejný. Někdy v něm lidská fantazie vidí zvířecí nebo lidskou postavu, ptáka či sošku vytvořenou moderním umělcem. A přece je to vždycky dílo přírody, řeky, která ten kámen valila třeba až z hor vzdálených desítky kilometrů a cestou ho opracovávala, omílala, až z hranatého kusu skály zbyl valoun ušlechtilých tvarů.

K našim oblíbeným hrám patřilo i pátrání po aku-aku, drobných soškách, které domorodci na Velikonočním ostrově ukryvali v jeskyních a žárlivě je tam střežili. Bílí vetřelci vždycky po těchto památkách dávné minulosti pášli a snažili se je získat za každou cenu. Než jsme se hráli první hru na toto téma, vypravily se všechny družiny za město k říčce a měly z této vycházky přinést aspoň dvacet zajímavě tvarovaných a zbarvených kamenů, které pak při velké hře zastupovaly domorodá aku-aku.

Družinové vycházky za krásnými kameny se opakují každý rok, a přece se vždycky vrátíme s bohatou sbírkou, řeka zanese do zátok a na pláži při velké vodě nové zásoby pozoruhodných valounů.

I když zajímavé kameny nepotřebujete k oddílové hře, přece stojí za to, abyste je povýšili na cíl některé vycházky. Nejzajímavější exempláře si odnesete nejen do klubovny, ale i domů. Když oschlý oblázek namastíte (stačí, abyste ho dlouho otírali holými dlaněmi), zvýrazníte jeho strukturu a oživíte barvy.

Nepátrejte jen po větších kamenech, doplňte si na této vycházce i sadu drápeků – kamíneků velkých asi jako nehet vašeho prostředníčku. A jestli drápek, tu báječnou hru neznáte, rychle se ji s družinou naučte. Kdysi se u nás hrávala v desítkách obměn.

Nejprostší z drápkových her má velice jednoduchá pravidla. Vezmete svých pět kamíneků do pravé ruky, sednete si na bobek nebo kleknete v místech, kde je země hladce udupaná, pak pětici kamíneků vyhodíte kousek nad hlavu a necháte je volně dopadnout. Jeden z nich zvednete, znovu vyhodíte nad hlavu a dřív než ho zachytíte, seberete ze země kterýkoli z ostatních čtyř kamíneků.

Když tuhle operaci zvládnete bez chyby, držíte v pravé hrsti dva kamínky. Jeden z nich odložíte stranou (je dočasně ze hry), druhý znovu vyhodíte a než ho chytíte, zvednete další kamínek. To opakujete celkem čtyřikrát, postupně tak vysbíráte a odložíte stranou všechny čtyři ležící kamínky. První kolo hry pak zakončíte tím, že vezmete do pravé ruky všech pět kamíneků, vyhodíte je nad hlavu a když padají, snažíte se jich co nejvíc zachytit na hřbet pravé ruky. Kolik jich tam zůstane ležet, tolik získáváte bodů. Kdykoliv takhle dokončíte jedno kolo hry nebo se dopustíte chyby – nepodaří se vám chytit nad hlavu vyhozený kamínek či nestačíte sebrat ze země jeden z ležících kamíneků – ztrácíte dočasně právo na hru. Na řadě je další a vy čekáte, dokud se všichni soupeři nevystřídají.

Každá chyba znamená, že musíte začít znovu, jako kdybyste dokončili celé kolo – rozhozením pětice kamíneků na zem. Hrajete tak dlouho, dokud někdo nezíská předem dohodnutý počet bodů.

Drápky jsou ideální hra pro dva až čtyři. Jestliže je vás víc, rozdělte se na malinké skupinky a každá ať hraje samostatně.

Drápky jsou hra postřehu a pohotovosti, vyžadují hbité prsty. Měla by se stát trvalou součástí vašeho družinového repertoáru. A zlatým hřebem družinové vycházky.

DALŠÍ VYCHÁZKY

PRVNÍCH jedenáct témat je spjata víceméně s přírodou. Jinou skupinu tvoří vycházky s ústředním tématem sportovním nebo tělocvičným. Vyjmenujeme tu jen několik příkladů a nebudeme se o nich podrobně rozepisovat. Když napadne sních, odložíme obvyklou družinovou schůzku v klubovně a vyrazíme na nejbližší kopeček nebo stráň a tam společně sáňkujeme nebo lyžujeme. Zprávu o změně programu pošle rádce třeba až v předvečer družinovky štafetou s pokynem, aby přišli všichni v obvyklou hodinu před klubovnu se saněmi nebo lyžemi.

Popíšeme jen stručně několik dalších vycházek.

12. Pouštění draků je pěkná podzimní zábava, která nás vyvede z klubovny (kde jsme předtím společně draky vyráběli) na návrší nebo do luk za městem. Pokud u vás pořádá tento podnik oddíl nebo středisko, vyzkoušejte s družinou před tradiční drakiádou, jak vaši draci létají, budete mít čas odstranit konstrukční závady.

13. Večerní cvičení zařaďte do plánu v listopadu, kdy se začíná stmívat už po čtvrté hodině. Vyjděte z klubovny někam na okraj města a prakticky procvičujte signalizaci světlem, zahrajte si v hájku honbu za bludičkou, uspořádejte malou zkoušku odvahy.

14. Do muzea zamiřte tehdy, když máte plánovanou vycházku, ale musíte změnit její cíl pro silný, vytrvalý déšť. Uvidíte tam spoustu velezajímavých věcí. Zatím co si družina prohlíží třeba přírodopisnou část expozice, rádce nebo její zástupce připraví malou hru. Vyhlédne si v každé vitríně nějaký objekt, poznamená si jeho úplný název nebo popis a pak nadiktuje ostatním, po čem mají pátrat. Neřekne jim pochopitelně úplnou informaci, každý musí doplnit chybějící část textu – to je důkaz, že hledanou věc skutečně našel.

15. Vycházky ve velkoměstě. Družiny z malých obcí to mají pár kroků do přírody a mohou chodit na louky a do lesů. Ty jsou pro družiny z velkých měst obvykle příliš vzdálené – za to se tu dají využít různá kulturní zařízení.

Vycházka **do zoologické zahrady** by se neměla podobat obvyklé prohlídce klecí a voliér. Co kdybyste se tam vypravili s náčrtníky, tužkou a pastelkami?

Myslíte si, že nemá smysl, abyste se pokusili nějaká zvířata a ptáky nakreslit? Podívejte se do některé ze Setonových knih. Jsou téměř vždy doprovázené drobnými autorovými kresbičkami. Všimněte si, že Setonovi stačilo několik tahů perem, aby zachytil běžící srnku, panáčkujícího zajíce nebo letícího orla.

Jiným zajímavým cílem vycházky ve velkoměstě je **botanická zahrada**. Veřejná knihovna má ve větších městech samostatné oddělení pro mládež. Vypravte se tam někdy s družinou, i když třeba nikdo z vás nemá členskou legitimaci. Budete-li se chovat ukázněně, jistě vám knihovnice dovolí, abyste si prohlédli regály s knížkami. Možná že někdo z vás s úžasem zjistí, jaké jsou tu shromážděny poklady – a že stačí zaplatit jednou ročně pár korun a máte k nim přístup, smíte si odnést domů ty nejzajímavější knížky, dávno rozebrané, nebo cenově nedostupné.

Do planetária se mohou vypravit družiny z pražských oddílů. A spojit jeho návštěvu s vycházkou do Stromovky a k Vltavě. Jízdy na konečnou stanici tramvaje nebo autobusu jsou další formou družinových vycházek velkoměstských družin. Dostanou se tak do míst naprosto neznámých, která stojí za průzkum.

16. Vycházka spojená s koledou. Co kdyby vaše družina obešla na Velikonoční pondělí, na Štěpána nebo na Tři krále všechny rodiny svých členů a společně tam odříkala nebo odzpívala koledu?

17. Až uhodí pořádné mrazy a na rybníku nebo slepém říčním rameni se utvoří dostatečně silná vrstva ledu, vezměte si z domova brusle (chlapecká družina i hokejky) a místo družinovky v klubovně jděte **bruslit**. Na ledě se dá hrát kromě hokeje řada jiných her, především různé obměny honičky, je tu také příležitost ke zkouškám obratnosti i ke krasobruslařskému výcviku.

18. Vycházka se saněmi je vítaným zimním podnikem. I když budete trávit většinu času na jedné stráni, měli byste mít bohatší program než jen sjíždění. Všimněte si stop zvířat, prohlédněte si aspoň na jednom stromě pupeny a kůru, strefujte se koulemi do terče.

19. Lyžařská vyjížďka do nejbližšího okolí je možná jen tehdy, napadne-li dost sněhu. Takové příležitosti byste měli využít, i když třeba nemáte právě vycházku plánovanou. Znovu připomínáme – skautská vycházka by měla mít mnohem bohatší program než pouhé ježdění na lyžích. To je sice její hlavní náplň, ale pro skautský podnik poněkud jednostrannou.

20. Úkolovka je vlastně hra, při které družina nebo samostatné dvojice či trojice prochodí kus města i jeho nejbližší okolí. Když jsme ji u nás hráli naposledy, dostaly dvoučlenné hlídky tyto úkoly: Donést do klubovny co

nejdříve list ginkga (roste u nás na jediném místě v parku), zprávu o příjezdu rychlíku z Prahy (v kolik hodin městem projíždí nejpozdější večerní spoj), jména svátých, kteří obklopují morový sloup u radnice, názvy ulic ústících na Nerudovo náměstí, aspoň jedno číslo časopisu Skaut-Junák, krystalek živce z rozpadlé žuly, kresbičku psí stopy, tisinku, podpis člověka staršího osmdesáti let (s datem jeho narození), zprávu o jakémkoli právě provedeném dobrém skutku. Znamenity program na celé tři hodiny.

VÝLETY A VÝPRAVY

„Pamatujte, že i když jdu vždycky za nějakým cílem, považuji za moudré ho změnit, narazím-li náhodou na nějakou zajímavější věc. Kdo lpí na svém plánu jen proto, že s ním vyšel, i když se ukáže, že není zdaleka nejlepší, je nejen nemoudrý, ale hloupý a tvrdohlavý.“

E. Th. Seton: Kniha lesní moudrosti

NA STŘECHU SVĚTA

NEJVYŠŠÍ hora světa byla dobytá již před několika desetiletími, odvážní horolezci vystoupili i na mnoho dalších himálajských štítů. Do módy se dostalo sbírání osmitisícovek – ti nejlepší se předhánějí, kdo z nich stane na největším počtu hor převyšujících tuto nadmořskou výšku.

Možná že nás zprávy o úspěších fenomenálního rakouského horolezce R. Messnera a neméně vynikajícího J. Rakoncaje inspirovaly k dlouhodobé oddílové akci, kterou jsme pojmenovali „Tisícovky“. Náš oddíl žije ve městě mezi Lužickými a Jizerskými horami. Ať vyrazíme na východ, západ nebo k severu, hned za posledními domy stoupají stezky strmě vzhůru. V patnáctikilometrovém okruhu je celá řada význačných vrchů, některé z nich dosahují výšky přes 1000 m n. m. Ještěd – 1011 m, Černá hora 1084 m, Ptačí vrchy 1013 m, Holubník 1070 m, Polední kameny 1006 m, Smědavská hora 1084 m, Jizera 1122 m, Smrk 1124 m, Jelení stráž 1018 m, Bukovec 1005 m, Zámky 1002 m. Ve speciální oddílové skautské stezce, rozšířené o body související s naším krajem, se objevil i soupis „tisícovek“. Každý skaut by měl během svého členství v oddílu na všechny tyto horské vrcholy vystoupit. Kdykoliv a s kýmkoliv – to znamená třeba se svou rodinou, partou kamarádů, na školním výletě, ale především se svou družinou a oddílem. A oddíl pořádá každý rok na některou z těchto tisícovek společnou výpravu, pokaždé na jinou. Není to ovšem jen obyčejné putování přes hory a doly. Vyjdeme z místa srazu na okraji města s plnou výzbrojí a výstrojí. K cíli postupujeme podobně jako himálajská expedice. Celodenní pochod k vrcholku je rozdělený do dvouhodinových etap. Šedesát minut vždycky jdeme podle busoly nejkratším směrem k vyhlédnuté hoře, dalších šedesát minut trávíme na místě. Tam vybudujeme náš postupový tábor, jako to dělávají horolezecké expedice ve velehorách, abychom si odpočinuli a také se „aklimatizovali“. Nejdřív bleskově postavíme stany, které s sebou neseme.

Vztyčujeme je bez ohledu na počasí, je to opakované cvičení, součást skautské praxe. Zbývajících pětapadesát minut věnujeme obvyklému programu, hrám soutěžím, pozorování přírody, přípravě jídla atd.

Když konečně dorazíme k cíli, na vrchol zvolené tisícovky, vztyčíme tam oddílovou vlajku a společně se vyfotografujeme.

Podniky tohoto druhu pomáhají utvářet osobitou oddílovou tradici. Romantický rámeček „boje s horou“ zahání únavu, kterou by jinak delší pochod horami mohl vyvolávat. V každém postupovém táboře (vždy je číslujeme) vypráví vůdce oddílu o některé velehorské expedici, která se slavně zapsala do dějin horolezectví.

Myslíte si, že to pro vás nic není, když s oddílem pracujete v Polabí nebo na jižní Moravě? Nemusíte přece pořádat expedici na tisícovku, dobrým cílem je i kopec o mnohem menší nadmořské výšce, který vystupuje z rovinné krajiny deset patnáct kilometrů od vašeho města nebo obce. Ostatně jednou za rok můžete podniknout větší cestu, třeba dvoudenní výpravu do vzdálenějšího kraje a putovat k vyhlédnuté hoře od železniční stanice. Hlavně když dokážete chlapce a děvčata správně pro tento podnik naladit. Knížek o velkých horolezeckých expedicích vyšlo u nás v posledních desetiletích bezpočet, stačí si některé předem přečíst, vybrat z nich vhodné pasáže a pak je oddílu vyprávět. I správně zvolené „heslo dne“ pomůže vytvořit vhodnou atmosféru. Třeba tohle: „Odnikud není tak krásný pohled na svět jako z vrcholku hory.“

PO TŘECH STEZKÁCH

JSOU to stezky symbolické. První se jmenuje stezka rychlosti, druhá stezka obratnosti, třetí stezka síly. To znamená, že tento náš podnik bude celý prostoupený rozmanitými zkouškami tělesné zdatnosti. Mělo by jich být nejméně dvacet. Žádná nepotrvá déle než několik minut a všechny provedeme postupně během celého dne.

Hned na ranním srazu dostane každý účastník kartičku, na které jsou nalinkovaná okénka, označená pořadovými čísly, počínaje jedničkou.

Do těchto okének postupně zapisujeme různé výkony, každý samostatně a v takovém pořadí, v jakém budou během dne vyhlášovány. Některé testy zdatnosti se dají plnit kdekoliv – na polní cestě, na louce nebo v lese.

Například zkouška obratnosti s míčkem – ve stoji rozkročmo prohodíme míček mezi vlastníma nohama zepředu dozadu vzhůru nad hlavu a snažíme se ho chytit dřív, než dopadne na zem. Opakujeme to každý desetkrát a do příslušného políčka si zapíšeme počet zdařilých pokusů. Protože máme v

povinné výzbroji tenisák, provádíme tento úkol všichni najednou. Netrvá nám tedy déle než dvě tři minuty.

Pak pokračujeme v pochodu k cíli a po čtvrt hodině ohlásíme další test – tentokrát síly: z hlubokého dřepu provedeme skok snožmo opět do hlubokého dřepu a hned pokračujeme druhým a třetím skokem ze dřepu do dřepu. Výkon měříme od startovní čáry k místu, kde máme paty po třetím skoku. A zaznamenáme jej do dalšího okénka.

Třetí test přijde na řadu třeba po dalších dvaceti minutách. Tentokrát je to zkouška rychlosti. Skáčíme přes švihadlo (které také patří k naší základní výzbroji na výlety a výpravy) – třicet přeskoků na čas. Komu se švihadlo při chybném skoku zastaví, ztrácí cenné sekundy.

Jiné testy všestranné zdatnosti nám nabídne přímo terén, kterým procházíme. Přejít po padlém kmeni přes roklinu. Házení šiškami na cíl. Shyby na vodorovné větvi. Výběh do strmé stránky (měříme čas). Vrh říčním valounem (obouruč, od prsou). Skoky přes potok. Žabky na rybníku. Atd., atd., atd.

A jako obvykle je hlavní téma výletů a výprav jen součástí pestrého, různorodého programu, dává mu zajímavý rámec. Umožňuje každému, aby se přesvědčil o své tělesné zdatnosti a porovnal své výkony s výkony ostatních.

PUTOVÁNÍ ZA VLASTNÍM STÍNEM

TENTO zvláštní druh výletů a výprav nelze ohlásit předem, můžeme se pro něj rozhodnout teprve při ranním srazu, když je obloha bez mráčku a očekáváme slunečný den. Druhou podmínkou je roční období – za vlastním stínem můžeme putovat jen od listopadu do konce února, tedy v době, kdy je z polí sklizena všechna úroda. Základní „pravidlo hry“ říká: Vždycky když se vydáme na další pouť, musíme jít přesně tím směrem, kam ukazuje náš vlastní stín. Cestou necestou. Přes louky, pole, potoky, hory, doly, lesem. Obejít smíme jen skutečně neschůdná místa – rybníky, skály, stavení. Dojdeme-li k řece, přejdeme ji po nejbližším mostě. Po každé takové změně směru znovu vykročíme za svým stínem.

Ráno je slunce na východě a náš stín tedy míří k západu a my s ním. Během dopoledne se naše trasa zvolna stáčí k severu, odpoledne k východu. Obejdeme tedy kraj zvláštním obloukem. Domů se nakonec vrátíme nejkratším směrem.

Někdy místo za stínem putujeme za sluncem, ale tak se trochu hůř udržuje přímá stopa, na sluneční kotouč se dívat nesmíme, mohli bychom si tím těžce poškodit zrak. Zato náš vlastní stín je zřetelným ukazatelem směru.

Na tomto podniku věnujeme Slunci zvláštní pozornost. Všimneme si, kde ráno vychází, kam až vystoupí v poledních hodinách a kde večer zapadne. Čím výš je nad obzorem, tím je náš stín kratší. A naopak. Ráno a večer jsou naše stíny dlouhé. V pravé poledne změříme, jak dlouhý stín vrhá hůlka dlouhá přesně metr. Potom vyzkoušíme na stromu, skále, stožáru skautský způsob měření výšky – porovnáme délku stínu metrové hůlky a měřeného objektu.

Tábornické příručky říkají, že slunce je v 6 hodin ráno na východě, v 9 hodin JV, ve 12 hodin na J, v 15 hodin a JZ v 18 hodin na západě. Je to však pravda? Přesvědčte se o tom tím, že porovnáte polohu slunce na obloze v těchto hodinách s magnetickou střílkou busoly. Zjistěte případnou odchylku ve stupních nebo dílcích.

Další výzkumné úkoly: Porovnejte rostliny na severních a jižních stránkách. Prohlédněte si pařezy v místech, kde měly stromy dostatek sluneční záře a kde rostly v trvalém stínu – jak se na nich utvářela léta, kde jsou nejširší a kde nejhustší?

Znáte píseň, kterou zpíval sv. František bratru Slunci? Není to skutečná písnička, ale básnický text přeložený z latinského jazyka. Citujte svému oddílu aspoň malý úryvek:

„Nejvyšší, Nejmocnější, Nejdobrotivější,
Tobě patří chvála, sláva, čest a požehnání!

Ony se hodí jenom k Tobě, Nejvyšší, a žádný člověk si nezaslouží, aby pronášel Tvé jméno!

Pane, buď oslaven za všechny Své tvory.

A zvláště za našeho pana bratra Slunce,
jež nám přináší den a jehož milost nás osvětluje,
jež krásné a blýskající se svou velkou září svědčí o Tobě, Pane.

Pane, buď oslaven za sestru Lunu a za hvězdy,
jež jsi stvořil na nebi, zářivé, drahocenné a krásné!

Pane, buď oslaven za Vítr a Vzduch, za Oblaky, za Klid a za každé Počasí, jež jsi nám daroval.

Pane, buď oslaven za Oheň, kterým osvětluješ noc a jenž je krásný, silný a radostný.

Pane, buď slaven za naši sestru a matku Zemi, jež nás živí a drží nás ve své náruči a rodí mnoho plodů, květin a stromů.

Oslavujte Pána a žehnejte mu, děkujte mu a služte mu s hlubokou pokorou!”

„Zálesácká praxe a poznávání přírody v jejích mnoha projevech, pozorování jejích divů a krás zapůsobí skoro na každé dítě. Při táboření a na výletech se děvčata a chlapci dostávají do těsného styku s rostlinami, zvířaty, ptáky, skalami a jinými přáteli, kteří tvoří velkou Boží rodinu.“

B.-P: Outlook

INDIÁNSKOU STOPOU

JIŽ více než sto let u nás periodicky sílí a opět slábne indiánská horečka. Podlehla jí každá klukovská generace. U někoho trvaly klinické příznaky déle, u jiného brzy odezněly. Někteří jedinci s nedostatečnou obrannou schopností jí trpívají dlouhá léta, někdy dokonce po celý život. Poznáte to podle toho, že i když je jim padesát let, chodívají po táboře oblečení v jelenicových šatech nádherně zdobených korálky (dílo jejich vlastních rukou), u večerního ohně potahují z dlouhého kalumetu, místo ahoj nebo nazdar se zdraví hau kóla (a když jim odpovíte coca cola, vrhnou se na vás a chtějí vás skalpovat)...

Ale teď vážně. Indiánská romantika má své kouzlo a působí zejména tam, kde indiáni nikdy nežili a legenda o dokonalých ušlechtilých rudoších nemohla být konfrontována se skutečností. I skauti jí odedávna využívali pro své výchovné cíle. Vymysleli desítky lesních her s indiánskou tematikou, už za první republiky bývalo součástí táborového kruhu týpí se stěnami pomalovanými bojovníky s orlími péry na cválajících mustanzích. Mezi oblíbenou roverskou četbou je překrásná kniha H. W. Longfellowa Píseň o Hiawathovi, psaná ve verších (vyšla ve třech různých překladech, první je dílem J. V. Sládka, nejnovější P. Eisnera). K indiánským legendám patří hrdí, mlčenliví bojovníci, kteří dovedou snášet bez mrknutí oka bolest, žízeň, hlad. Indiáni – podobně jako všechny primitivní lidské kmeny – neničí přírodu, která je jejich matkou a živitelkou, znají zvířata i ptáky, jsou proslulí svou tělesnou zdatností. A to všechno se dá dobře využít ve skautském programu, indiáni odpovídají tomu, o čem říkával E. Th. Seton, že je při výchově nesmírně prospěšné – stávají se chlapcům „hrdinným ideálem“, který je silně motivuje, aby se pokusili napodobit jeho vlastnosti a model chování.

Některé oddíly proto podnikají čas od času výlety a výpravy po indiánské stezce. Na rozdíl od jiných toulek přírodou s ústředním tématem, které bývají doplněny různorodým skautským programem, den strávený na indiánské stezce bývá stylově jednotný. Všechno, co děláme a hrajeme, má indiánskou motivaci. A nemusíme přitom spřádat umělé legendy, náměty čerpáme ze skutečnosti.

Ještě než se sejdem na konci týdne k ohlášenému podniku, přečteme si v klubovně na družinové schůzce nebo v oddílovém časopisu nějaké zajímavé vyprávění o indiánech. Povídku, úryvek z románu nebo knihy, která popisuje jejich život. To je prolog k chystanému oddílovému podniku, který je ohlášený jako výlet nebo výprava po indiánské stezce.

Ráno na srazu se oddíl promění v kmen, vůdce v náčelníka Dakoťanů a skauti v bojovníky. Náčelník vydá několik základních instrukcí:

„Indiáni bývali mlčenliví. Snažte se dnes co nejvíc omezit plané povídání.

Indiáni se pohybovali přírodou neslyšně jako stíny Kdykoliv půjdeme lesem, nesmí nikdo mluvit, dokud k tomu nedá náčelník svolení. Kdo bude tohle pravidlo porušovat příliš často, prozradí na sebe, že není hrdý bojovník, ale povídavá baba s rozštěpeným jazykem.

Indiáni nechodili v tlupě, ale v zástupu jeden za druhým, aby zanechali co nejméně stop. I my půjdeme dnes v tomto útvaru, po družinách.

Indiáni byli bystrí pozorovatelé. Všimněte si dnes zvlášť pozorně krajiny, kterou procházíme, zvířata a ptáky, které uvidíme.

Howgh.”

Od mladých bílých tváří nemůžeme očekávat, že se dokážou ovládat jako rudoši. A tak jim čas od času připomeneme základní pravidla chování.

Terénní hry jsou v průběhu celého dne zaměřeny na tichý pohyb. Ve 2. svazku Skautských pramenů, Skautských hrách v přírodě, najdete pravidla Indiánské schovávačky (str. 51), Plížení k jelenovi (55), Průchodu lesem (115), Pasti (152).

Zvláštní pozornost věnujte rukodělným pracem. Indiáni podobně jako jiné přírodní národy nemohli nakupovat v obchodech, ty u nich do příchodu bílých mužů neexistovaly Všechno, co potřebovali, si museli udělat sami. Najdete-li poražené nebo padlé břízy, sloupněte z nich pláty březové kůry a podle vzorů ze svazku Skautská praxe II z nich zhotovte nádoby. Z měkkého dřeva vyřezávejte lžíce. Z větviček silných jako malíček vyrábějte indiánské kostky (viz Skautská praxe II, tabulky 80, 81). Rozštípnete je podél na poloviny a kůru na zaoblené straně ozdobíte vrubořezbami.

S těmito neobvyklými kostkami si zahrajte v malých skupinkách původní indiánskou hru apačského kmene, který žil na území dnešní Arizony. Stačí k ní čtyři kostky, rozštípnuté ze dvou větviček dlouhých asi 20 cm. Položte na zem plochý kámen – kdo je právě na řadě, vezme do ruky všechny čtyři indiánské kostky, udeří s nimi o temeno kamene a pak spočítá svůj bodový zisk. Zůstanou-li ležet tři kostky zaoblenou stranou vzhůru a jedna bílou, rovnou stranou navrch, je to 8 bodů. Dvě kostky zaoblenou a dvě rovnou stranou

navrch – 6 bodů. Jedna kostka zaoblenou a tři rovnou stranou vzhůru – 4 body. Všechny čtyři kostky bílou, rovnou stranou navrch znamenají 1 bod.

Potom kostky převezme další hráč.

Tuhle hru hrávaly s velkým zaujetím také indiánské squaw. Protože sčítání získaných bodů by pro ně bylo těžkým oříškem, nakladly do kruhu kolem skalky, na kterou se kostky házely, čtyřicet plochých kamenů. A hráčka, která právě házela, posunula svého „mustanga” – vrubořezbami zdobené dřívko – o tolik kamenů od startu směrem k cíli, kolik bodů tímto hodem získala.

Mustang, který projel cílem nejdřív, zvítězil. A hned začínalo nové kolo hry, při němž házela jako první ta, která měla v předcházející hře svého mustanga při ukončení hry nejdál od cílového, čtyřicátého kamene. A poslední byla na řadě vítězka předcházející hry.

Indiáni byli proslulí tělesnou zdatností. Zařaďte do programu několik drobných zkoušek rychlosti a síly – například vrh ohlazeným valounem obouruč od prsou; šplhání na strom do třímetrové výšky; hod oštěpem na dálku (oštěp zhotovíte z rovného prutu); běh terénem na okruhu 300-400 m (stylem „běž, jak můžeš”).

Před návratem nasbírejte „lesní vůně” a doma je uložte do plátěného pytlíčku. Čichová paměť je velmi silná, přestože si to většina lidí vůbec neuvědomuje. Když třeba po několika měsících přičichnete k pytlíčku naplněnému usušenou mateřídouškou a lehce v něm pár suchých lístků rozemnete, připomene vám příjemná vůně krásnou neděli strávenou na indiánské stezce. Hledejte i jiné vonné drobnosti – pryskyřici z jehličnatých stromů, mátu atd. Pověstné medicínové váčky, které indiáni nosívali zavěšené na prsou, bývaly naplněny podobnými vůněmi, které připomínaly bojovníkům chvíle, kdy prožívali něco zvláštního, radostného nebo důležitého.

Vezměte s sebou na tento podnik i krátké čtení. Indiánskou pověst, legendu, úryvek z knížky. Výběr je nesmírně bohatý, od románů Fenimora Coopera, přes Setonova Rolfa zálesáka (v něm hraje důležitou roli krásná postava osamělého indiána Quonaba) až po současnou literaturu o prapůvodních obyvatelích Ameriky. Symbolický příběh nazvaný Stoupání na horu najdete v Setonově Knize lesní moudrosti.

Než se po návratu do města navečer rozejdete, zhodnoťte, zda jste během celého dne splnili „pravidla hry”, která jste stanovili na srazu – mlčenlivost, ukázněnost, sebeovládání – oddíl jako celek, družiny i jednotlivci. V čem jste uspěli, kde jsou největší slabiny.

ORIENTAČNÍ VÝLET, VÝPRAVA

K základnímu vybavení každé družiny (v některých oddílech i každého jednotlivce) patří mapa a busola. Bez mapy bychom šli krajinou jako slepí, busola nám pomáhá najít k cíli cestu nejkratší nebo nejzajímavější.

I když tyto dvě pomůcky užíváme na většině výletů a výprav, aspoň jednou za rok jim věnujeme na cestách přírodou zvláštní pozornost. V průběhu celého podniku při zastávkách trvajících zpravidla jen několik minut provádíme některá z následujících cvičení.

1. Určujeme světové strany jen podle vlastního úsudku a odhadu. K tomu nám slouží „kompasové dřívko“ – asi 10 cm dlouhý díl větvičky, na němž je horní polovina zbavená kůry a seříznutá do špičky. Tato špička představuje hrot magnetické strelky. Při určování světových stran všichni položíme na zem své kompasové dřívko tak, aby jeho špička směřovala co nejpřesněji k severu. Teprve potom každému přeměříme busolou odchylku od správného směru ve stupních nebo v dílcích (podle typu busoly). Kdo má tuto odchylku nejmenší, dostane malou trofej – kartičku s obrázkem větrné růžice, okopírovaným z historické mapy. Tu si pak nalepí buď do svého deníku, nebo do skautského zápisníku či do zvláštního „trofejního albíčka.“ Mnohokrát opakovaným cvičením získáváme „cit“ pro světové strany. Za slunečného dne je to úkol snazší, když je celé nebe zataženo obtížnější, ale tím cennější.

2. Určujeme podle busoly azimut mezi stanovištěm a některým významným bodem v terénu.

3. Určujeme na mapě co nejpřesněji místo, na kterém jsme se při pochodu zastavili.

4. Zopakujeme si aspoň jednou určování světových stran podle slunce a hodinek. Ověřujeme busolou.

5. S busolou v ruce přezkoumáváme, nakolik jsou spolehlivé různé úkazy, podle nichž údajně lze určit světové strany i bez magnetické strelky (tábornické příručky udávají, že kmeny stromů bývají na severozápadní straně obrostlé lišejníkem, pařezy mívají na severní straně hustší léta, kostely bývají obrácené oltářem k východu, česna úlů natočena k jihu, na severních stránkách se má zjara držet sníh déle než na stránkách jižních atp.

6. Tato výprava je ve znamení orientačních her.

7. Hlavním bodem programu jsou malé orientační závody, při kterých vypouštíme na trať celé družiny (z časových důvodů při jednodenním výletu), případně jednotlivce, dvojice nebo tříčlenné hlídky (při vícedenní výpravě).

Kontrolní stanoviště připravujeme zpravidla v době, kdy je oddíl na cílovém tábořišti, kde probíhá jiný program. Nebývají od tohoto místa dál než 1 km.

VÝPRAVA PODLE ROMÁNU

TOHLE souborné pojmenování je možná trochu studené, nic neříkající. Ale když dostane každý z těchto podniků svůj specifický název, bude to znít klukovským nebo dívčím uším zajímavěji. Vycházka do Stínadel. Výlet s Rolfem zálesákem. Výprava do Rokle úmluvy. Plavba s Patnáctiletým kapitánem. K pramenům neznámé řeky. Stezkou odvahy. Atd. Snad jste z těchto názvů pochopili, že se za nimi skrývá oddílový podnik motivovaný některou knížkou. Někdy se v něm přímo objevuje její titul (například Rolf zálesák, Patnáctiletý kapitán), jindy důležité místo nebo osoba, které hrály v románu významnou úlohu (Stínadla ze Záhady hlavolamu, Rokle úmluvy z Hochů od Bobří řeky).

Proč vlastně volíme pro některou z našich cest knižní inspiraci? Máme k tomu několik dobrých důvodů. Kniha, pro kterou se rozhodneme, patří obvykle k těm známějším, oblíbeným dílům a povědomý název chystaného podniku pomáhá už předem navodit příhodnou atmosféru. Který čtenář foglarovek by se nezachvěl předtuchou zajímavých dobrodružství, když uslyší slovo Stínadla? Kterého kluka by příjemně nevzrušila představa, že na konci příštího týdne bude putovat na posvátné místo Hochů od Bobří řeky? I ten, kdo dosud nečetl Stevensonův napínavý příběh o pirátech, bude se nedočkavě těšit na výlet, který nejspíš slibuje pátrání po pokladu.

Druhý důvod, proč čas od času sáhneme po literární tematice, je jmenovaná kniha sama. Chlapci a děvčata dnes čtou méně než kdysi jejich tatínkové a maminky. Televize je krmí příběhy velmi pochybné kvality, plnými násilí a nesmyslných dobrodružství. Když dítě civí dlouhé hodiny na obrazovku, má všechno do posledního detailu vykreslené v křiklavých barvách, nemusí si ani trochu namáhat mozeček. Nad knížkou je to úplně jiné, tam čtenář zapojuje svou fantazii, představuje si a dokresluje jednající postavy, krajiny. Televize má ještě jeden neblahý vliv na diváka – ochuzuje, zplošťuje jeho jazyk, zobrazovaný děj je zpravidla doprovázen minimem slov a bývají to jen slova běžná, hovorová. Spisovatel však musí ve své knížce použít daleko bohatší slovní zásoby, když chce plasticky popsat lidi, prostředí, děj – četba tak stále rozšiřuje náš slovník. To všechno jsou dobré důvody, proč se v dnešní době stalo jedním z nejdůležitějších úkolů skautské výchovy naučit chlapce a děvčata číst, probudit v nich a soustavně pěstovat lásku ke knize.

I když tedy zvolíme pro některé výlety a výpravy literární předlohu, kterou zatím zná z oddílu jen málokdo, nebo dokonce vůbec nikdo, dáváme tím podnět k tomu, aby se po zdařilém podniku náš oddíl začal po této knížce pít.

Románová inspirace našich cest do přírody má ještě jeden význam – umožňuje dětem, aby z vlastní zkušenosti poznaly, jaký rozdíl je mezi tím, o čem jen čtou, a tím, co prožívají na vlastní kůži. Můžeme si to ukázat třeba na Hoších od Bobří řeky, nejslavnější foglarovce, kterou asi četla většina skautů a jistě i mnohá skautka. Jaroslav Foglar, zkušený skautský vůdce, v této knize mimo jiné popisuje první výpravu skupiny chlapců do kopců a lesů za město. Její program je popsán dost podrobně a na výletě do Rokle úmluvy jej můžeme se svým oddílem sami zopakovat. Podobně jako Hoši od Bobří řeky v 5. kapitole, nazvané Celodenní výpravy, povedeme náš oddíl „úzkými sotva znatelnými pěšinkami“ a budeme upozorňovat na drobné přírodní zajímavosti, jako to dělal Rikitan. Než však odbočíme hned za městem ze silnice do terénu, přečteme úryvky z 5. kapitoly Hochů od Bobří řeky:

„... V neděli ráno přišlo do ulice U šestnácti pomocníků ne šest, ale hned dvanáct hochů, kteří byli vzrušeni jarem a chtěli podniknout tu zvláštní výpravu, aby na ní začali něco nového...

Vymotali se ze spleti uliček Staré čtvrti a vešli do nových částí města. Šli stále na východ, dlouhou rovnou ulicí, lesknoucí se v záři vycházejícího slunce... Za tou ulicí někde daleko byly louky, lesy, potůčky a vrchy. A hoši šli dále vpřed, jeden mluvil přes druhého, všichni se smáli a šli tam daleko, až za onu čáru, kde se končící ulice dotýkala nebe, blíže k vycházejícímu slunci, neznámým příhodám vstříc.

Po delší chůzi vyšli z města a octli se na bílé silnici. Hoši po ní chtěli jít dále, ale Rikitan nesouhlasil.

Přece nepůjdeme po silnici jako nějaké procesí. To by byla pěkná výprava! A vedl je úzkými, sotva znatelnými pěšinkami, až se dostali do srázných kopců.

Tady je to opravdu jako na Divokém západě, podotkl Jirka.

Tak jen dej pozor, ať na tebe nevybafne nějaký indián, smál se Vilík. Nebo splašené stádo dobytka z ranče.

Mějte raději otevřené oči, nabádal Rikitan. A skutečně, nikdo neviděl tolik jako on...

Pokračujeme ještě chvíli ve čtení a ztratíme tím jen tři čtyři minuty. Zato však budou někteří chlapci při dalším pochodu pozornější a spíš přístupnější pozorování přírody, když se o ni zajímali i ti skvělí kluci z Hochů od Bobří řeky.

Na jedné ze zastávek uspořádáme neobvyklý běžecký závod, popsany v 6. kapitole. A také ten uvedeme tím, že přečteme vybrané úryvky.

Po tomto závodu pokračujeme v pochodu k cíli. Při vhodné příležitosti provedeme další Rikitanovu soutěž, o které je psáno na začátku 7. kapitoly:

„Rikitan přitáhl odkudsi kamenný džbán a dodal s veselou omluvou: Nevím sice, komu patří, ale myslím, že nebude chtít, abychom jej platili. Džbán totiž neměl dno a odložili ho tu před lety asi sběrači borůvek.

Postavil džbán na pařez a hoši na něj mířili kameny od vyryté čáry...“ K této zkoušce dobré mušky nemusíte mít džbán, házet lze na jakoukoliv nádobu objevenou na smeťáku.

Ve stejné kapitole je podrobně popsán pozorovací závod. Následuje hned po střelbě na džbán – ale my jej připravíme až na další zastávce na pochodu.

Cílovým tábořištěm bude nejspíš nějaká zarostlá lesní rokle, která se stane naší oddílovou Roklí úmluvy. Proč bychom v ní nemohli podepsat nějakou důležitou listinu a pak ji tu zakopat? Nemusíme v tom přesně napodobovat Rikitanovy chlapce, máme přece skautský slib, že se budeme snažit konat dobré skutky, denně aspoň jeden, ale raději více, jen tím zdůrazníme význam tohoto skautského příkazu.

Pro Hochy od Bobří řeky, kteří nikdy podobnou výpravu nezažili, byl program popsany v 5.-10. kapitole stejnojmenné knihy dostatečný. Naši skauti toho však už zažili hodně a pozorování přírody, zkouška rychlosti, test pozornosti a zakopání pouzdra v Rokli úmluvy by pro ně bylo programem poněkud chudým. Proto jej doplníme nejen o další akce z knihy Hoši od Bobří řeky (třeba se pokusíme ulovit bobříka síly a bobříka odvahy nebo bobříka – plavce, vyrobíme si talismany podle 40. kapitoly), ale i o jakoukoli jinou skautskou praxi, hry atp.

Na této výpravě máme dobrou příležitost, abychom mluvili o skautských ideálech Rikitanovými slovy. Přečteme ve vhodnou chvíli, třeba až před závěrem dne, 21. kapitolu – Co zavinil Royův příběh a Píseň úplňku. Pak se chlapců zeptáme, jak by se jim líbilo, kdyby v oddíle vládlo právě tak přátelské ovzduší jako mezi Hochy od Bobří řeky. A co všechno bychom pro to mohli udělat.

Před rozchodem ještě jednou promluvíme o knize Hoši od Bobří řeky a chlapce vyzveme, aby si tuto krásnou knížku přečetli ti, kteří ji neznají. A ostatní se k ní mohou vrátit znovu a porovnat její děj s tím, co prožívají v oddíle.

Popsali jsme podrobněji jeden „podnik s literární předlohou“ proto, abychom na něm ukázali, jak se dá využít zajímavá kniha k obohacení oddílového

programu. Podobně lze vytvořit páteř vycházky, výletu nebo vícedenní výpravy podle děje jiných dobrých románů.

Například Poklad na ostrově nám dává vhodný námět na pokladovku. Vycházka do Stínadel zpestří návštěvu historického jádra městské památkové rezervace. Prohlídku křivolakých uliček a malých náměstíček lze doplnit hrou na téma Rychlé šípy proti Vontům, pokusem Rychlých šípů o proniknutí ke kostelu sv. Jakuba řetězem vontských stráží.

A nemusí to být jen romány, ale díla z literatury faktu, která by ovšem měla mít takovou tematiku, která zajímá chlapce nebo děvčata věkové skupiny, jaká je v našem oddíle. Zvláště vhodné jsou knihy o velkých výzkumných výpravách do málo prozkoumaných míst, do neobydlených hor atp.

PO ŽELEZNÉ CESTĚ

V našem kraji zrušili před několika lety lokální železniční trať. Rádce Kamzíků najedná oddílové radě vyprávěl, jak při návštěvě své tety kráčel po pěšince, která vede po náspu vedle kolejí zarostlých do dvoumetrové výšky trávou a mladými stromky.

„Mezi pražci byly stovky mladých břízek, koleje jste skoro neviděli, připadal jsem si jako když jdu džunglí, která tu pohltila stavbu zmizelé civilizace.”

Oči mu planuly nadšením, když povídal, jak místo vysedávání u tety ve světnici prozkoumával opuštěnou trať.

„Došel jsem až k nádražičku u lesa. Okna zatlučená prkny, která kdosi vypáčil. Vlezl jsem dovnitř, vládlo tam strašidelné ticho. Podle stop jsem poznal, že tam občas přespávají čundráci. Nebo možná houmlesáci...”

To nejdůležitější řekl až nakonec:

„To by byl senzační podnik, putovat podle té zrušené tratě!” Všechny jeho vyprávění zaujalo, a tak rada odhlasovala, že na příští dvoudenní výpravě oddíl podnikne průzkum zrušené železnice. A přespí na některé opuštěné stanici.

Taková možnost zatím naštěstí není v každém kraji. Ale proč by váš oddíl nemohl podniknout pochod podle trati, která je dosud v provozu? Nemusí to být podnik méně zajímavý. Spíš naopak. Na zrušené trati se sice můžeme probíjet „divočinou” (někde jsou opuštěné koleje za pár let naprosto neprůchodné, tak hustý je na nich porost), ale většinou už tam nejsou žádná návštěvidla. Zato na živé trati se stane taková výprava „zasvěcovací stezkou” – seznámíme se s různými zařízeními, návštěvidly, značkami a signály, kterým normální smrtelníci vůbec nerozumí.

Pro pochod podle živé trati jsou nejvhodnějším obdobím pozdní podzim, zima a předjaří – tj. měsíce, kdy je úroda z polí a luk sklizená a můžeme se tedy držet stále v těsné blízkosti trati. Po celou dobu, kdy putujeme podle železnice, přísně dodržujeme bezpečnostní pravidla: Nikdy nejdeme přímo po kolejích ani po náspu vedle trati. Když dorazíme k vodnímu toku, nesmíme jej přejít po železničním mostě, ale buď vodu přebrodivíme, nebo vyhledáme nejbližší most pro pěší. Do tunelů nevstupujeme za žádných okolností!

Na příhodných místech probíhá jako obvykle pestrý skautský program.

A po celý den si všímáme různých železničních zařízení.

Kolem tratě nacházíme skloníky. Jsou to černé čtvercové tabule na tyči, s bílým pětiúhelníkovým polem, zaplněným dvěma čísly. Jestliže je pětiúhelník obrácený špičkou vzhůru, znamená to, že na dalším úseku trať stoupá. V bílém poli jsou například tato dvě čísla: 7 a pod ním 670. Vlaková četa z toho vyrozumí, že trať bude stoupat na úseku dlouhém 670 m a její sklon je tu 7 promile.

Když vlak ujede oznámenou vzdálenost, strojvůdce vidí vpravo od kolejí (tyto tabule jsou vždy na pravé straně ve směru jízdy) další černou tabuli, jejíž bílé pole má podobu pětiúhelníku ukazujícího špičkovou stříškou dolů. Tady trať začíná klesat. Čísla 290 a pod ním 4 říkají: trať klesá na úseku dlouhém 290 m a její sklon jsou 4 promile. Všimněte si, že na stoupajícím úseku je sklon v promile na horním čísle, na klesajícím úseku na dolním čísle.

A co když je dále trať rovná? Pak je na černé tabuli bílý obdélník s jediným číslem (například 1630). Strojvůdce z toho vyčte, že dál vede trať po rovině dlouhé 1630 m.

U trati však bývají i jiné němé signály. Bílá čtvercová tabule se zaoblenými rohy se jmenuje rychlostník. A číslo 60 v jejím středu strojvůdci přikazuje, že na dalším úseku trati musí jet nanejvýš rychlostí 60 km za hodinu. Před touto tabulí však je tzv. předvěstník – trojúhelníková tabule, obrácená špičkou dolů. Ve žlutém poli bíle orámovaném výrazné číslo 6 strojvůdce upozorňuje, že zanedlouho uvidí rychlostník, který mu přikazuje snížit rychlost na 60 km/hod. Protože v téhle chvíli jede možná stovkou, předvěstník mu umožňuje včas přibrzdit.

Když oddíl zasvěcujeme do malých tajemství železnice, nesmíme vynechat ani vjezdová návěstidla – jsou to vysoké stožáry, které dobře známe, s jedním nebo dvěma pohyblivými rameny. Jedno ve vodorovné poloze nařizuje strojvůdci: stůj! Dál jet smí teprve tehdy, když se toto rameno zvedne do polohy šikmo vzhůru. Ostatně tyto signály nám připomenou semaforovou abecedu! Za tmy

nejsou ramena návěstidla viditelná, a tak je nahrazují světla – červené znamená jako obvykle stůj, zelené – trať je volná. U vjezdových návěstidel s dvěma rameny, značících vjezd odbočkou, znamenají dvě šikmo vzhůru zvednutá ramena a za noci dvě zelená světla: jeď nanejvýš čtyřcítkou, u dalšího návěstidla patrně zastavíš!

Jednoduchou předzvěst tvoří stožár, který má nahoře kovovou žlutou desku, dole upozorňovací tabuli. Když je žlutá deska sklopená, ohlašuje strojvůdci „volno“. Nesklopená hlásí „výstraha“.

V noci je poloha „volno“ nahrazena zeleným světlem, poloha „výstraha“ žlutým světlem. Návěstí v poloze „výstraha“ strojvůdce upozorňuje, že hlavní návěstidlo není v poloze „volno“.

Kolem tratí vidáme často jen signalizaci světelnou, se třemi barvami: žlutou, červenou, zelenou.

Čekáte na železniční stanici na vlak a zbývá vám víc jak čtvrt hodiny času? Uložte družinám, aby se snažily splnit tyto drobné výzkumné úkoly:

1. Kolik zaměstnanců na této stanici pracuje?
2. Jak vypadají jejich pracovní směny? Jak se střídají dopolední, odpolední a noční směny? Jak pracují o sobotách, nedělích a svátcích?
3. Kolik osobních vlaků projíždí touto stanicí v pracovních dnech?
4. Jaké hodnosti mají příslušníci „modré armády“? Jsou nějak vyznačeny na jejich služební uniformě?
5. Jaké číslo v jízdním řádu má trať, po které pojedete? Kde začíná a kde končí? Jak je dlouhá (v kilometrech)?
6. Kdy byla tato železniční stanice zřízena a nádražní budova postavena?
7. V jaké nadmořské výšce stanice leží?

Během hledání odpovědí na tyto otázky je přísně zakázáno opouštět staniční budovu, přibližovat se ke kolejím, oslovovat výpravčí, kteří nesmějí být ničím rozptylováni.

Před tímto výletem si vypůjčete z knihovny znamenitou knihu J. Honse Zelená nasedat.

NA PAMÁTNÉ MÍSTO

KAŽDÝ oddíl si časem vytvoří jisté tradice, které všichni dodržují a jsou předávány z generace na generaci. Patří k nim i památná místa, kde se událo něco mimořádně významného a kam oddíl čas od času podnikne vycházku, výlet nebo výpravu.

Kdo četl Foglarovu knížku Devadesátka pokračuje, jistě si vzpomene na kapitolu, v níž vůdce oddílu Tapin vede postupně družiny ve městě na místo, kde se poprvé setkal s Láďou Velebitem. Toto setkání kdysi dávno znamenalo obrat k lepšímu ve vývoji Devadesátky. Láďa přivedl do oddílu další chlapce a svým nadšením pro skauting strhl i ostatní. Od té doby křivka Devadesátky začala prudce stoupat.

V jiné foglarovce – Hoších od Bobří řeky – je řeč o památném místě, kam se oddíl vrací jen při výjimečné příležitosti – tajemné Rokli úmluvy.

Pro jiný oddíl se stala památným místem louka obklopená lesem, na které stál první tábor. Dvoudenní výpravu s přenocováním pod stany sem podnikali každý rok jen jednou, o prvním zářijovém víkendu. Zahajovali tak nové období činnosti. Družina Medvědů z podhorského městečka vznikla kdysi na oddílové výpravě k neregulované říčce. Na poloostrov, kde tenkrát v poledne tábořili, se Medvědi vraceli pokaždé, když do družiny vstoupil nový člen – byl to cíl jejich nejbližšího družinového podniku.

Máte-li také nějaké významné místo, měli byste k němu udržovat úctu a přesně stanovit, kdy a za jakých okolností se tam může oddíl nebo družina vypravit.

ZA JARNÍMI KVĚTINAMI

OD časného jara do pozdního podzimu zdobí naši přírodu tisíce kvetoucích bylin. V lese a na louce často ještě leží sníh a už z něho vykukují sněženky a bledule. Podél zmrzlých cest v podhorských lesích vídáme koncem února nebo na začátku března veliké palice rostliny s tajemným jménem devětsil. Na okraji písčitých cest najdeme před prvním jarním dnem podběl, který svými květy napodobuje zářící slunce. V březnovém nebo dubnovém hájku, s habry, břízami a lískami dosud holými, svítí zlaté kvítky orsejí a křivatců, jako střípky nebe se modrají podléšky. To je ten pravý čas, kdy by měl dívčí oddíl (ale proč ne taky oddíl chlapecký?) vyrazit do přírody za jarními květinami, prvními posly blížícího se jara.

Vzpomínáte si na Kytíčkáře, jednoho z Hochů od Bobří řeky? Ten měl největší radost, když Rikitan vyhlásil podmínky sedmého, tmavě zeleného bobříka květin. Ulovil ho hned první den. Šel s Rikitanem a jmenoval rostliny, které viděli cestou.

„Ostatní toho mnoho z botaniky nevěděli. Bylo to tím, že je rostlinopis nikdy nebavil. Teprve tady – ve Sluneční zátoce – se o něj začali zajímat.

Bylo to ale nějak docela jiné než ve škole, kde se o květinách učili ze starých zažloutlých a vybledlých obrázků a z pouhých knížek.

Jak rádi chodili teď s Kytíčkářem, učili se od něho a pečlivě si vše zapisovali... Kytíčkář byl ve svém živlu. Oči mu zářily, když se ho chlapci ptali, jak se jmenuje ta či ona květina, aby ji znali do žádané padesátky, jak to sedmý bobřík vyžadoval.”

Podpořit zájem o květiny u skautek není nic těžkého, skoro všechna děvčata je mají ráda. Ale i u chlapců se dá zájem o kvetoucí byliny probudit, zvláště když vidí, že k nim má hlubší vztah jejich vůdce.

Každý rok v dubnu zamířil náš oddíl do Lužního dolu, dlouhého údolí, sevřeného od jihu a severu táhlým hřebenem. Na trase dlouhé osm kilometrů jsme vždy objevili nejméně dvacet různých druhů kvetoucích bylin. Kromě těch, o kterých tu už byla zmínka, i plicníky s dvoubarevnými květy, lechy jarní, kokoříky, dymnivky duté, petrklíče. K nejpodivuhodnějším nálezům patřil kopytník! I když to není rostlina nijak vzácná, jeho květy viděl jen málokdo! Jsou totiž nenápadné a k tomu dokonale skryté pod okrouhlými listy. Člověk se k nim musí sklonit, opatrně je odhrnout, aby to malé tajemství přírody odhalil. Jiné byliny své květy vystavují na nejviditelnějších místech a často hýří barvami, jen aby přilákaly hmyz, který je opylí. Proč tedy kopytník svoje květy ukrývá? Kdo je asi může oplodnit, když jsou těsně u země? To je malý, ale skutečný zálesácký výzkumný úkol.

V Lužním dole jsme se vždycky těšili na bylinu s podivuhodným jménem – česnek medvědí. Na jistých místech u potoka, údolím protékajícího, jich rostly husté záhony. Povrchní pozorovatel si mohl myslet, že to jsou listy konvalinek – ale když je člověk rozemnul v ruce, ucítil charakteristický pach česneku. Každý si mohl utrhnout několik listů a vložit je mezi namazané chleby. Chutnaly pak, jako kdyby byly posypané voňavou pažitkou.

Až podniknete vycházku nebo výlet za jarními květinami, řekněte svým chlapcům, že opravdový zálesák se zajímá nejen o zvířata a ptáky, ale i o rostliny, kolem kterých stále chodí. A že se nemusíme odstěhovat do Kanady, když se chceme stát zálesákem, ale máme k tomu příležitost i v naší přírodě. Jen chodit s otevřenými očima, vnímavou myslí a sbírat drobná zrnka poznání.

STOPAŘSKÉ VÝLETY A VÝPRAVY

STOPOVÁNÍ patří ke „klasickým” skautským disciplínám. Baden – Powell věnoval ve své základní příručce Scouting for Boys stopaření zvláštní stať. Ve Svojsíkově díle Základy junáctví zabírá stopování více než třicet stran. Ernest

Thompson Seton píše o stopařském umění snad ve všech svých povídkách a románech. A jeho rozsáhlé životní dílo uzavírá kniha Stopy zvířat a lovecké značky. Žádná jiná složka skautského programu nebyla v naší odborné literatuře tak dokonale propracovaná jako právě stopování, od Svojsíkových dob vyšlo několik stopařských příruček: Stopování Boba Hurikána, Nauka o stopování V. Vodenky, Jak číst ze stop Milana Klímy, rozmnožená knížka K. Kostroně a naposledy – dokonce ve dvou vydáních – nejpodrobnější a nejrozsáhlejší dílo s touto tematikou Skautské stopařství K. Dolejše (v době zákazu skautingu se první vydání z „ideových“ důvodů mohlo jmenovat jen Stopařství). A přece se v našich oddílech o stopách a stopování spíš jen mluví, než aby se provádělo stopování v praxi. Přitom je to jedna z nejzajímavějších disciplín lesní moudrosti. Příležitost k ní máme vždycky a všude. Nejen v zimních měsících, kdy jsou louky, pole, ale také města plná stop lidí, zvířat i ptáků; dobrý pozorovatel objeví spoustu stop na březích potoků a říček, rybníků a tůní, ve vyschlých kalužích.

Věnujte stopování zvláštní pozornost na jednom z oddílových podniků, třeba tak probudíte zájem o toto zálesácké umění nejen u některých svých skautů, ale i sami v sobě.

Pro stopaře – začátečníky je nejvhodnějším pro stopařské výlety a výpravy zimní období, kdy na zmrzlou zem nebo sněhový podklad napadne nová vrstvička vlhkých vloček. Nebo kdy teplejší vzduch vytvoří na sněhové pokrývce mokrou horní vrstvu. Potom se pláně za městem promění v stopařský slabikář. Možná že vás udiví, co různých zvířat a ptáků bydlí v nejtěsnější blízkosti města. Pokud máte s sebou stopařskou příručku, srovnáním otisků ve sněhu s obrázky zjistíte, že kromě zajíců, psů a koček zabrousila až k prvním domům liška a v hájku mezi stromy pobíhala kuna. Na každé stopařské výpravě zaručeně narazíte i na otisky srnčích kopýtek. Už v městském parku bývají stopy veverek, které podobně jako zajíci mají výrazně větší zadní tlapky než přední. K nejzajímavějším „úlovkům“ patří řetízek stop jeleních, na rozdíl od srnčích jsou mnohem větší.

Zmínka o jelenech vyvolává vzpomínku na jednu z nejkrásnějších povídek spoluzakladatele skautingu – Ernesta Thompsona Setona. Autor ji uvádí slovy: „Toto jsou nejlepší dny mého života. Jsou to mé zlaté dny.“ A pak vypráví svůj příběh z mládí, jak jednoho dne narazil při potulce přírodou na velké stopy, ve kterých hned poznal stopy krále lesů – jelena.

„Na dlouhé únavné výpravě do jižních kopců přišel konečně na jelení stopu – nejasnou a zvětralou, ale přece jen jelení stopu – a znovu pocítil vzrušení,

protože si uvědomil: Na druhém konci téhle řady důlků ve sněhu je tvor, který je do sněhu vtiskl. Každý důlek je čerstvější než ten předcházející a dohonit jejich původce je pro mne jen otázka času.

Yan zprvu nemohl podle nejasných stop určit, kterým směrem zvíře odešlo. Ale brzo zjistil, že je otisk na jedné straně poněkud ostřejší a správně usoudil, že to je špička. Všiml si také toho, jak se mezery cestou do kopce krátí... Vydal se na cestu s novým ohněm v krvi a podivným mrazením v zádech. Pustil se do dlouhé obtížné honby nekonečnými lesy a kopci, a jak uháněl kupředu, stopa byla stále čerstvější.”

Ale toho dne honba za jelenem teprve začínala a Yan netušil, že bude mamě sledovat stopu dlouhou řadu dní, aniž by se k jelenovi dostal na dostřel.

„Byly to světlé, radostné nezmary. Zdálo se, že se opravdu vrací s prázdnými rukama, ale ve skutečnosti přicházel z lovu domů s nejlepší kořistí. A jak čas plynul, poznával to stále jasněji, až nakonec každý den na čisté, nekončící stopě byl radostným vítězným pochodem.”

Teprve po letech na jedné stopařské výpravě se k jelenovi přiblížil tak, že na něho mohl zamířit.

„Yan se zvolna vztyčil, nervy a smysly měl do krajnosti napjaté, pušku namířenou. A jak se zvedl, pět metrů od něho se také vztyčil podivuhodný pár parohů z bronzu a slonoviny. Za nimi královská hlava a ušlechtilé tělo. Stáli tváří v tvář – Yan a jelen z Písečných vrchů...”

Střel, střel, střel přece! Za tímhle ses štvál! Řekl slabý hlas, pak utichl a už se neozval...

Yan se mu nemohl dívat do očí a připravit ho o život...

Byli jsme dlouho nepřátelé, já lovec, ty pronásledovaný, ale teď se to změnilo a stojíme tu tváří v tvář jako spřátelení tvorové a pohlížíme si navzájem do očí... Jsme bratři, skákající černoocásku.”

Někdy v těchto chvílích se ze Setona-lovce stal Seton přítel plachých lesních tvorů. To byl jeden z klíčových životních zážitků, který vedl Setona k formulování myšlenek woodcraftu, lesní moudrosti. Ty dnes stále patří k základům českého skautingu. A stopařské vycházky, výlety a výpravy jsou pro nás skutečnou zálesáckou školou. Mladší chlapci a děvčata nemají dost trpělivosti, aby dokázali podobně jako Seton sledovat celé hodiny i dny a týdny jednu stopu. Ale když věnujeme na cestě přírodou stopám pozornost opakovaně, třeba v hodinových intervalech mezi jiným skautským programem, snad se nám podaří aspoň u některých probudit zájem o stopy, stopování a tím

i o zvířata a ptáky, kteří ty stopy vytvořili jako důkaz o své existenci. Stopování je i skvělým cvičením všímavosti a úsudku.

Setonova povídka, z níž jsme tu citovali úryvky, vyšla u nás třikrát. Naposledy v roce 1997 jako příloha 3. čísla časopisu Roverský kmen. Jmenuje se tu Po jelení stopě. Je to pěkné čtení, zvláště pro starší skauty. Neměla by chybět ve vaší oddílové knihovničce. Stejně jako jiná Setonova díla.

Při zimních stopařských výletech a výpravách plníme postupně tyto úkoly:

1. Důkladně zkoumáme lidské stopy. Porovnáváme jejich velikost, charakteristické znaky (vzor podrážky).
2. Všímáme si, jaké odstupy jsou mezi stopami člověka jdoucího volně, rychlým krokem, klusajícího a běžícího. Jak se vzdálenost mezi stopami zkracuje při chůzi do svahu a prodlužuje při chůzi z kopce.
3. K nejběžnějším zvířecím stopám patří otisky psích tlapek. Ty vidáme na ulicích, v parcích i za městem. I málo pozornému člověku neujde nápadný rozdíl v jejich velikosti. Jiné stopy zanechává drobný ratlík, jiné jezevčík, jiné vlčák, doga nebo bernardýn. Měříme jejich délku i šířku. Najde se stopař, zručný kreslíř, který postupně zhotoví celé album stop různých psích plemen v přirozené velikosti?
4. I v těsné blízkosti města objevíme v zimě stopy lišek. Liška patří k psovitým šelmám. Jaký je rozdíl mezi jejími a psími stopami? Jak se odlišuje řetízek liščích stop od stop, které po sobě zanechal v přírodě pes?
5. Nalezené stopy nejen proměrujeme, ale pokoušíme se je i nakreslit. Stopy se také dobře fotografují, zvláště když je sněžná pláň osvětlovaná sluncem.
6. Zatím co po stopě zvířete můžeme jít za vhodných podmínek delší dobu, ptačí stopy se od nich odlišují nejen tvarem, ale především tím, že se náhle objeví někde na sněžné pláni a stejně tak náhle mizí. Které druhy ptáků poznáme podle stop? Jak vypadají stopy vran, havranů, bažantů?
7. Jaké stopy po sobě zanechávají kachny, labutě a další vodní ptáci na blátivém pobřeží rybníků? To je pro stopaře zvláště vděčné naleziště po celý rok.
8. Jak dlouho se družině podaří sledovat stopu jednoho zvířete – lišky, zajíce?
9. Odlévání stop do sádry je zajímavá součást zálesácké praxe.
10. Jaké jiné stopy kromě otisků nožek po sobě a své činnosti zanechávají zvířata a ptáci v přírodě? Zkušenější zálesáci si všímají zbytků potravy, vývržků, ptačích pírek a chlupů.

LET NA PLANETU BEETLE

JEŠTĚ před půl stoletím prožívali astronauti neuvěřitelná dobrodružství na Venuši, sousední planetě, která je stále zahalená hustou clonou mraků. Ale od té doby, co kosmické sondy dokázaly, že na povrchu Venuše nemůže být život nejen pro skladbu atmosféry, ale především pro vysokou teplotu dosahující několika set stupňů, vysílají autoři vědeckofantastických románů posádky kosmoplánů na vymyšlené planety kroužící kolem vzdálených hvězd.

Takovou výpravu, při které se náš oddíl promění v astronauty prozkoumávající neznámou planetu, podnikneme v některém z jarních nebo letních měsíců. Nejpříhodnější je pro ni květen a červen. Proč, to vysvětlíme dále.

Pro svou výzkumnou cestu jsme zvolili hvězdu Sun a v ní planetu nazvanou Beetle. Kdo zná anglicky ví, že Sun se čte san a znamená Slunce. Slovem beetle označují Angličané brouky. Pokud vám příliš připomíná slavnou hudební skupinu Beatles, která se čte stejně (bítl), můžete název planety zaměnit americkým slovem Bug (čteme bag). Jestli jste se ještě nedovtípili, kam a za čím máme na této zvláštní výpravě naměřeno, zakrátko se to dozvíte.

Když se v některém románu podaří Pozemšťanům objevit ve vzdálených oblastech vesmíru planetu, na které je život, bývá obydlena podivnými tvory, kteří však jsou obyčejně nepodařenou karikaturou člověka. Lidská fantazie je totiž omezená sumou našich životních zkušeností – a to platí i pro spisovatele z oblasti sci-fi.

Nám se však podaří objevit planetu obydlenou docela jinými tvory. Nemusíme ani příliš podněcovat svou představivost, stačí, když si řekneme, že jsme stokrát menší než ve skutečnosti a že tvorové, na které při výzkumech narazíme, jsou stokrát větší, než jsou. Po přistání u planety Beetle nebo Bug uvidíme věci mimořádně zajímavé! Tvory s různě utvářeným tělem, různě zbarvené. Teď už je snad jasné, že naše výprava se zaměří na brouky. Ale proč jsme jí dali ten zvláštní romantický ráz – přistání u neznámé planety? Z prostého důvodu – brouci jsou pro drtivou většinu lidí tvory zcela neznámými. I když se jich všude hemží tisíce, nevěnujeme jim žádnou pozornost. A přitom to jsou bytosti opravdu pozoruhodné. Jen kdybychom o ně projevili zájem a nějaký čas je sledovali. Zatím se však studiem brouků zabývá jen hrstka přírodovědců – entomologů. Možná že na této výpravě probudíme v některém členu oddílu dlouhodobý zájem o neznámý svět brouků a začne se jím zabývat i v příštích týdnech, měsících a letech. Může to být krásný koníček, pro někoho i celoživotní povolání.

Jak bude tento podnik probíhat? Až ho oznámíte, přikážete všem členům oddílu, aby si přinesli malou skleničku s víčkem nebo lékovku. To je věc povinná. Vítané jsou i lupy všeho druhu. Každá družina by měla mít nejméně jednu sadu dobře ořezaných pastelek. Vedoucí přinese atlásek brouků, podle kterého lze určit ty nejběžnější druhy. Svým formátem se hodí knížečka kapesní velikosti Naši brouci od autorů J. Mařana a Fr. Procházky. Vydalo ji před řadou let nakladatelství Albatros v oblíbené edici Oko.

Znáte nějakého entomologa, který se zaměřuje na brouky? Pokud ho získáte jako průvodce, rádce a znalce, jeho přítomnost značně zvýší naději, že výlet na planetu Beetle bude úspěšným podnikem.

Nehodí se pro něj chladné podzimní a zimní měsíce ani počátek jara. Nejvhodnější je květen a červen – tehdy zastihneme v naší přírodě brouků nejvíc.

Jaký bude mít tento výlet program? Jako vždy rozmanitý, ale zvláštní pozornost věnujte broukům. Už ve chvíli, kdy vystoupíte z vlaku, autobusu nebo dorazíte za poslední domy své obce, vůdce si vyžádá chvíli soustředěného ticha a všem oznámí:

„Náš kosmoplán právě přistál na planetě Beetle, která obíhá kolem hvězdy zvané Sun. Jsme první pozemšťané, kteří se sem dostali. Kosmické sondy již v minulosti zjistily, že na této planetě existuje život. Jsou tu tvorové, kteří se ani trochu nepodobají lidským bytostem. Pohybují se na šesti nohách. Většinou dovedou létat a křídla skrývají pod krovkami, které jsou vlastně přeměněný první pár křídel. Naše expedice má po těchto podivných bytostech dnes pátrat a přinést o nich zprávy na Zemi první zprávu.”

Pak připojíte krátký komentář. Brouky jsme si vybrali proto, že je potkáváme všude, ale přitom o nich vůbec nic nevíme. Neznáme ani jména těch nejběžnějších druhů, netušíme, jak žijí, čím se živí, chodíme kolem nich jako slepí. Dnes na ně však zaměříme mimořádnou pozornost. Při každé zastávce věnujeme jejich pozorování čtvrt hodiny. Prvních pět minut z patnácti bude vždy vyhrazeno lovu. Každý se pokusí chytit nějakého brouka do své skleničky ale tak, aby mu ani trochu neublížil. Pro někoho to bude malá zkouška odvahy, někteří lidé mají z brouků strach a nevzali by je ani za nic do ruky. A přitom jsou ve srovnání s člověkem i ti největší brouci titěrní trpaslíci. Představme si, že se náš vzájemný poměr velikosti změní – my se zmenšíme na velikost střevlíků a brouci se stokrát zvětší. Najednou si uvědomíme, jaké to jsou nestvůry – mají obrovská hrozivá kusadla, tykadla jim trčí z hlavy jako antény. A když vzlétnou, podobají se předpotopním obludám.

Po pětiminutovém lovu se vždy sejdem na tábořišti, pořádně si svůj úlovek prohlédneme, vzájemně si brouky ukážeme a pak se pokusíme aspoň dva tři různé druhy určit podle atlásku. Dřív než obnovíme pochod k cíli, broučí zajatce zase pustíme na svobodu.

Kde brouky hledat? Mnohé uvidíme už v polích, ne jeden brouček nám tu přeběhne přes cestu. Zvláště slibnými „nalezišti“ jsou ztrouchnivělé pařezy, brouky najdeme pod kůrou padlých nebo suchých stromů, pod kameny.

„Lovecká čtvrt hodina“ by se měla během dne opakovat nejméně čtyřikrát. Některou z těchto poznávacích etap zpestříme vyhlášením soutěže: Kdo najde největšího brouka. Nebo – kdo přinese ve skleničce brouka nejkrásnějšího. Kdo zhotoví nejlepší barevnou kresbu některého brouka?

Jako vždy je i toto hlavní schéma výletu doplněno obvyklým pestrým programem – hrami, cvičením v přírodě, skautskou praxí.

DO SVĚTA ZELENÉHO TICHÁ

SKAUTSKÉ oddíly z rovin, kterými protékají velké řeky, si někdy stěžují, že nemají dost zajímavé cíle pro své vycházky a výlety. A přece se i zde najdou zajímavá místa, která stojí za to, abychom se tam vypravili. Patří k nim především mrtvá říční ramena. Ta bývají často přírodní rezervací, třeba úředně nevyhlášenou, kde žijí desítky druhů rostlin a živočichů, jaké nenajdeme nikde jinde. A když se k nim vydáme, měl by to být podnik zálesáckého ražení.

Hodně záleží na vůdci, jak dovede probudit zájem o malé zelené království, o kousek přírody téměř neporušené, o rákosovou džungli na jejím pobřeží, o vodní ptáky, o drobné živočichy, pro které je stojatá voda přirozeným životním prostředím.

Náš oddíl došel z okraje stotisícového města k nejbližšímu mrtvému rameni u Labe za několik minut. Necelý kilometr od nádraží, kterým projížděly ve dne v noci mezinárodní rychlíky, se rozkládala džungle zeleného rákosí. Ještě v minulém století tu velká řeka vytvářela meandry a když lidé její tok napřímili, mnohé zátoky oddělené od hlavního koryta se proměnily v tiché laguny napájené spodními vodami. Jejich břehy zarostly křovím, mělké okraje rákosím a orobincem. Staleté černé topoly a lindy tu zůstaly jako památka na dávný lužní les a staly se útočištěm mnoha ptáků.

Když jsme k některému z mrtvých ramen podnikli nedělní výlet, sbírali jsme tu semínka lesní moudrosti. Mezi ostatním skautským a tábornickým programem, mezi hrami na zelených loukách jsme prováděli různé zálesácké průzkumy:

1. V každé roční době jsme si všímali rákosí. Na jaře jsme pozorovali, jak vyrůstají z vody nová stébla této nejmohutnější z našich trav. Později jsme si prohlíželi květy – i rákos přece kvete! Na podzim jsme měřili výšku porostu a tkali ze stébel rohože na táborovém stavu. Na konci zimy jsme se zájmem sledovali, kdy a jak vlastně loňské suché rákosí vyklízí pole novým rostlinám.

2. Stejnou pozornost jsme věnovali i orobinci. Zvláště zajímavé byly sametové hnědé „doutníky“. Družiny jednou dostaly za úkol spočítat, kolik ochmýřených semínek tento dozrálý plod obsahuje. Byl to úkol nad jejich síly, ale poznaly, jak tato mokřadní rostlina zajišťuje svou další existenci. Zajímavé bylo i „létací“ zařízení semínek, které jim umožňuje za větrných dní daleký dolet.

3. Na konci jara rozkvétaly v mrtvém rameni kosatce. Tehdy je družiny hledaly, počítaly a pátraly i po jiných kvetoucích rostlinách.

4. Mrtvá ramena jsou sídlištěm různých vodních ptáků. K jejich pozorování jsme z domova přinášeli dalekohledy.

5. Na hladině i pod vodou žilo mnoho drobných vodních živočichů. K družinové výzbroji při této výpravě patřila síťka na jejich lov a skleničky, do kterých jsme ukládali ulovené exempláře. Důsledně jsme přitom uplatňovali zásadu – po prohlídce pustit všechny tvory zpátky do jejich prostředí.

6. Každé mrtvé rameno, které jsme společně navštívili, bylo důkladně proměřeno a družiny zakreslily jeho podrobný plán.

7. Pozornost jsme věnovali i obrovitým topolům, jejichž ostrůvky rostly mezi mrtvými rameny. U největších jedinců jsme změřili jejich výšku, objem kmene a pokusili jsme se odhadnout počet listů, které každé jaro znovu vyrašily na jejich větvích.

8. Na mrtvých ramenech jsme každé léto pozorovali užovky, které bázlivějším chlapcům naháněly strach.

9. V zimních měsících jsme pátrali v suchém rákosí po opuštěných ptačích hnízdech. Věděli jsme, že se do nich jejich obyvatelé na jaře vrátit nemohou a musí si uplést hnízda nová.

10. Labe dnes zamrzá jen za největších mrazů, ale mrtvá ramena se pro nás stávala kluzištěm i v těch dnech, kdy se držela teplota jen pár stupňů pod nulou. V té době z nich zdánlivě zmizel všechn život. Ale je to pravda? Zajímalo nás, zda všichni ptáci skutečně odletěli a co se děje pod ledem.

DO KRAJE OBRÍCH TRAV

Skauti, kteří žijí v rovinaté nebo mírně zvlněné krajině, někdy závidí svým kamarádům z podhůří a hor. Vám se to chodí do přírody, když máte hned za městem kopce a lesy, říkají. A přece i v Polabí, na Třeboňsku, Tachovsku i jinde

jsou místa, která by se měla stát cílem družinových i oddílových vycházek, výletů a výprav. Jsou to především rybníky.

Položte před sebe podrobnou mapu svého kraje a vyhledejte na ní modře zbarvené plošky. Jen málokde nenajdete ani jedinou. Zato jsou oblasti, kde jsou vodních ploch desítky. Už ta podivuhodná jména rybníků! Okřínek, Potěšil, Krvavý, Holná, Bláto, Dobrá vůle, Ptačí bláto, Osika, Mnišský. Bývají jen u těch větších rybníků, desítky dalších zůstávají beze jména. Aspoň do té doby, než se k nim vypravíte a zjistíte, jak jim říkají místní lidé. Nebo dokud je sami nějak nepojmenujete.

Oddíl z města položeného mezi Jizerskými a Lužickými horami rozšířil skautskou stezku mimo jiné o řadu významných vrchů, na které má každý během tří až čtyř let vystoupit. A tyto hory jsou také občasným cílem oddílových i družinových výletů. Proč by nemohl oddíl z Jindřichohradecka doplnit stezku o významné rybníky ve svém okolí? Kačležský a Holná bývaly v minulosti vyhledávaným tábořištěm vodních skautů. Obejít Ratmírovský rybník – to je celodenní putování, převážně lesem. Kdyby se chtěl třeboňský oddíl vypravit každý týden k jinému rybníku v desetakilometrovém okruhu kolem svého města, měl by cíle výletů na několik let!

Co všechno se dá na břehu rybníků dělat, pozorovat, zkoumat! Už třeba sama hráz je někdy obdivuhodné technické dílo našich pradávných předků. Změříme její výšku a šířku. Prohlédneme si stromy, které na ní rostou. Které to jsou druhy? Proč je tu lidé vůbec zasadili? Jakého věku se ti zelení velikáni dožívají? Který z nich má nejsilnější kmen? Jaké dosahují výšky? Při zjišťování těchto údajů máme nejlepší příležitost k procvičování skautské praxe.

Mnohé rybníky mívají pobřeží aspoň zčásti zarostlé rákosím a orobincem.

I tyhle dvě rostliny stojí za náš zájem a daly naší vycházce nebo výletu název. Rákos je druh trávy, který dorůstá největší výšky, někdy až čtyřmetrové. Jaké hodnoty naměříte u vás na výpravě k rybníku? Za porovnání stojí i rákos s orobincem. Jaké mají květy a plody? Ze stébel obou druhů se dají tkát na primitivním táborovém stavu rohože.

Rybníky bývají sídlištěm mnoha druhů vodních ptáků. Vezměte s sebou na výpravu aspoň jeden dalekohled, abyste mohli ty plaché tvory pozorovat i na větší vzdálenost. Kromě kachen, racků, potápek a lysek se tu někdy setkáváme i se vzácnějšími druhy – roháči, volavkami, kormorány. A to jsme vyjmenovali jen zlomek druhů! Na Bohdanečském rybníku nedaleko stejnojmenného městečka ležícího mezi Pardubicemi a Hradcem Králové napačovali roveři, kteří sem pravidelně chodívali, na sto druhů různých ptáků! Objevili tu i velmi

vzácně se u nás vyskytujícího břehouše. Také podivuhodná hnízda moudivláčka lužního, malinké sýkorky, která si své obydlí dovedně splétá ze stébel trav a otvůrky mezi nimi vycpává orobincovým chmýřím.

Hráz a pobřeží rybníka, rákosová pole a život v nich i volná hladina rybníka poskytují příležitost k mnoha zajímavým skautským aktivitám. Když připravujeme program, musíme brát ohled na věk svých skautů a skautek. Upoutají je spíš věci neobvyklé, jako jsou třeba plovoucí ostrůvky s hnízdy racků, spíš velcí ptáci, jako volavky nebo draví motáci než drobné modřinky. Ale hlavně musíme pozorování přírody prokládat jinou činností, především hrami, závody, soutěžemi. Naukový program nesmí být nikdy příliš dlouhý, sbírejme „lesní moudrost“ raději po zrnkách, neberme si jí najednou příliš velká sousta.

A jako obvykle – než se k některému rybníku vypravíme, měli bychom mít jasno, které poznatky oddílu sdělíme slovy (nesmí jich být moc) a které bude každý sbírat sám vlastním pozorováním.

I tady se moudrý vůdce předem poučí z knížek. K těm nejzajímavějším patří dílo Josefa Honse, Když měřičkové, rybníkáři a trhání krajem táhli. Vyšla sice už dost dávno, v roce 1961, ale dodnes je v mnoha knihovnách. Třetí kapitola je celá věnovaná rybníkům a slavné době, kdy je naši předkové zakládali a budovali.

Vraťte se i k 7. svazku Skautských pramenů, Skautským toulkám přírodou. Na stranách 120-122 najdete třicet drobných pozorovacích úkolů u rybníka. Každý z nich představuje jedno semínko lesní moudrosti.

ZA ČARODĚJNÝMI BYLINAMI

I když tuto akci pořádal každý rok jeden z našich dívčích oddílů, může to být námět vhodný také pro oddíl chlapecký. Protože léčivé byliny jsou užitečné všem lidem.

Každý druh se sbírá v jistém období. Informace o tom najdete v atlasech léčivých rostlin. Z předjarní vycházky si donesete květy podbělu, jejich odvarem léčíme nemoci dýchacího ústrojí (kašel).

Koncem dubna a v květnu je čas pampelišek. Na některých loukách jich rostou tisíce, z dálky se podobají zlatému poli. Z těch zlatých slunečních květů se připravuje lahodný pampeliškový med proti kašli.

Zvláště vhodnou dobou pro tento zvláštní podnik jsou dny kolem letního slunovratu, svatojánská noc je v lidových tradicích spojena s tajemnou mocí bylin. A vyprávění o podivuhodné moci drobných kvítků není jen pohádka pro malé děti. Každá rostlinka je laboratoří, která vyrábí nesmírně složité látky – na

mnohé z nich si dosud netroufnou ani velké chemické továrny nebo k tomu potřebují rozsáhlé, nákladné aparatury. A takové mateřidoušce postačí jen kořínky zapuštěné v zemi, zelené lístečky a drobné kvítky.

Když podniknete z tábora na počátku července vycházku za kvetoucími lípami, může každý natrhat a usušit plátěný pytlík lipového květu a přivést jej z tábora mamince jako malý dárek. Na podzim a v zimě je to vítaný lék při nachlazení – odvar z lipového květu napomáhá pocení.

Ze sedmi různých bylinek uvaříte chutný čaj. Vyzkoušejte kombinace listí malinového a jahodového (z lesních jahod), mateřidoušky, třezalky, vřesu, máty, šípkových plodů. Zvolené druhy smícháte buď ve stejném, nebo různém poměru a čaj bude mít vždy trochu jinou chuť. Bylinkové čaje jsou příjemnou změnou jídelničku – bývají zdravější než čaj čínský nebo indický a nemusíte za ně vydat ani korunu.

PŘÍRODOVĚDECKÉ VÝLETY

SKORO v každém oddíle se najde někdo s hlubším zájmem o přírodu. Obvykle je to skaut nebo skautka, kteří něco sbírají nebo mají mimořádné vědomosti o některém druhu přírodnin. Naším střediskem tak v minulosti prošli chlapci a děvčata s touto zálesáckou specializací:

Sběratel nerostů.

Botanička zaměřená na kvetoucí byliny (pořizovala si fotografickou dokumentaci).

Znalec motýlů (měl doma houseník a pokoušel se vypěstovat různé druhy motýlů).

Myrmekolog (zajímal se o mravence, sbíral o nich odborné články a knížky).

Jeden z vůdců se zaměřil na **sbírání trav** – kdysi se rozhodl, že do herbáře získá všechny druhy, které rostou na území Československa, a podnikal za těmi vzácnějšími daleké osamělé výpravy.

Dendrolog – znalec stromů a keřů – studoval především listnáče, měl rozsáhlou sbírku otisků listů, navštívil mnohá arboreta.

Znalec brouků. Zpočátku byl jeho zájem velmi široký, později se začal zabývat do hloubky tesaříky.

Skoro všichni získali hlubší vztah k přírodě v dětských letech a časem dostávalo jejich zaměření jasnější cíl. Když dospěli do roverského věku, měli už tak rozsáhlé vědomosti v některém oboru, že jsme je mohli využít při zvláštním podniku. Pro náš chlapecký oddíl to byl skutečný zážitek, když ho sběratel nerostů zavedl k melafýrovému lomu. Na skládce štěrku našel každý řadu

achátků, olivínů, ametystů. Byly to většinou malé polodrahokamy nebo úlomky, protože dělníci při těžbě větší kousky vybírají. Jediný výlet probudil dlouhodobý zájem o nerosty, který později vyvrcholil speciálním „geologickým rokem” roverského kmene.

Děvčata si vždycky všimají květin víc než chlapci, projevuje se v tom snad jejich lepší smysl pro krásu. A tak v těch letech, když mladá vůdkyně studovala na vysoké škole botaniku, její oddíl znal kdejakou kvetoucí bylinu v našem kraji.

Jestliže se najde i u vás někdo s hlubším vztahem k některému přírodovědeckému oboru, využijte jeho mimořádných znalostí. A připravte ve spolupráci s ním zvláštní výlety, při kterých by měl probudit u svých kamarádů zájem o to, co je jeho osobní zálibou a radostí. Bude to prospěšné nejen oddílu, ale i tomu, koho tak zapojíte do spolupráce na přípravě a vedení podniku. Kdo může v oddíle uplatnit své vědomosti, zapouští v něm hlubší kořínky.

DO HLUBIN VESMÍRU

TAKÉ tento zvláštní podnik se nedá předem naplánovat. Je totiž podmíněný čistou, bezmračnou oblohou, a s ní nikdy nemůžeme najisto počítat, ani po řadě slunečných dní. Proto máme hlavní program připravený a čekáme na vhodnou příležitost k jeho uplatnění.

Nejlepší podmínky k cestě do hlubin vesmíru bývají na oddílové výpravě spojené s tábořením pod stany nebo s přenocováním na chatě či turistické základně. Bývá to zpravidla daleko od města a už dvě hodiny po západu slunce nás obklopuje sametová tma nerušená září pouličních světel. Když se navečer obloha dokonale vyčistí a po setmění je měsíc ještě hluboko pod obzorem nebo na nebi visí jen jeho malinký srpeček, nastává ideální příležitost k cestě do hlubin vesmíru. Za hvězdami, planetami a souhvězdími.

Jestliže si skauti a skautky připomínají i po letech noční hlídky na táboře, pak nejspíš proto, že mohli za bezmračných nocí pozorovat nad stanovým městečkem zářící hvězdné nebe. Ty chvíle se zapíší hluboko do duše každému jen trochu citlivému člověku. Zvlášť když už to není malé dítě a ví, že ty třpytné mušky jsou obrovské hvězdy letící vesmírem. Všechny fantastické romány a filmy jsou nic proti našemu přímému pohledu na rozsvícené noční nebe.

Protože to není fikce, ale skutečnost. Cítíme, že stojíme na okraji nekonečné kosmické propasti a hledíme do její bezměrné hloubky. Ten pohled může na někoho působit depresivně, ale také v člověku probudí vědomí, že jsme sice nepatrnou, ale přece jen skutečnou součástí tajuplného Vesmíru a dovedeme aspoň v myšlenkách putovat i do jeho nejnvdálenějších končin.

Takové pocity má ovšem spíš skaut v roverském věku, ten dokáže hledět na noční oblohu dlouho, předlouho bez jediného slova.

S mladšími skauty a skautkami se raději věnujeme konkrétnímu pozorování nebeských objektů, při němž je seznamujeme se základními jmény a fakty.

1. Na prvním místě to jsou **souhvězdí**, která upoutají naši pozornost. Ze skautské praxe víme, jak určíme snadno v noci sever – odměříme si pětkrát vzdálenost zadní stěny **Velkého vozu** a když postupujeme pohledem vzhůru v její linii, dojdeme k **Polárce**, nepříliš silné hvězdě tvořící špičku oje dalšího souhvězdí, **Malého vozu**.

2. V každou roční dobu vidíme na obloze **souhvězdí**, kterým se říká **obtočnová**. Kromě **Velkého a Malého vozu**, (hvězdáři jim říkají Velká medvědice a Malý medvěd) to jsou **Cassiopeia** (čteme Kasiopeja), **Cepheus** (Kefeus) a předloupé, ale z málo nápadných hvězd složené souhvězdí **Drak**.

Neocenitelnou pomůckou je **otáčivá mapka hvězdné oblohy** – můžeme ji nastavit přesně podle roční doby, dne a hodiny tak, že na ní vidíme stejná souhvězdí, která právě září na čistém nebi, a ve stejném postavení, v jakém jsou nad naší hlavou.

3. **V podzimních měsících** jsou po větší část noci pozorovatelná **souhvězdí Pegas, Andromeda, Perseus, Trojúhelník, Beran**. Tento výčet není úplný, ale další souhvězdí jsou málo výrazná a pro začátek nám stačí, když se seznámíme jen s těmi nejnápadnějšími.

4. Nejbohatší na jasné hvězdy je obloha v zimních měsících. Nejvýraznější je tu **souhvězdí Orion**. Seznámit bychom se měli i s **Býkem, Vozkou, Perseem, Blíženci, Velkým psem**. Poslední z jmenovaných souhvězdí je sice nepříliš výrazné, ale najdeme v něm nejjasnější hvězdu zimního nebe – **Sirius**. Kromě těchto objektů upoutá naši pozornost hvězdokupa zvaná **Plejády** – Kuřátka. Kolik hvězd v ní napočítáte?

5. **Na jarní obloze** vidíme tato souhvězdí: **Lev, Bootes** (Pastevec), **Panna**.

6. **V létě** září nad táborem kromě obtočnových souhvězdí i **Labuť, Lyra, Orel**, maličký **Delfín, Herkules**, krásná **Severní koruna**.

7. V některých souhvězdích jsou **mimořádně výrazné hvězdy** – aspoň některé z nich bychom měli znát jménem. Vůdce se na tento zvláštní podnik připraví tím, že si předem prostuduje odbornou literaturu. J. Klepešta a A. Rückl jsou autory vynikajícího kapesního atlásku Souhvězdí. Z něho se dá načerpat mnoho znalostí – jsou tam základní údaje i o jednotlivých významných hvězdách.

8. O souhvězdích vznikly už ve starověku různé **pověsti a báje**. Mnohé z nich cituje Hubert Slouka v knize Poznejte souhvězdí. Vyšla sice dvakrát, ale už před několika desetiletími. Pokud ji někde objevíte, vypište si z ní nejzajímavější údaje a báje o těch souhvězdích, která budete na zvláštní výpravě do hlubin vesmíru pozorovat.

9. Po souhvězdích a výrazných hvězdách by měly přijít na řadu **planety**. A samozřejmě i **Měsíc** na jeho podivuhodné bludné pouti noční i denní oblohou je vděčným objektem pro skautské pozorování.

10. Pokud se bude tato výprava odbývat v době, kdy prolétají zemskou atmosférou **roje drobných meteorů**, jejich pozorování je vždycky mimořádným zážitkem. O tom, kdy je hvězdáři očekávají, na kterých částech oblohy je máme hledat, kolik meteorů lze spatřit za hodinu najdete informace v **Hvězdářské ročence**, která vychází každý rok v novém vydání. Je to nesmírně cenná příručka s informacemi o mnoha dalších zajímavých nebeských úkazech – poloze planet na nebi v různých měsících, východech a západech Slunce i Měsíce.

DO SKALNÍHO MĚSTA

JISTĚ vám neušlo, jak lákavé jsou skály. Aspoň pro kluky Někteří vůdcové chodí do skal se svým oddílem neradi, mají obavy, aby nedošlo k úrazu. Do skalnatého terénu se můžete vypravit opravdu jen s ukázněným oddílem. Pak stačí zopakovat několik základních pravidel a dohlížet na jejich bezpodmínečné dodržování.

I. Především netáboříme nikdy na skalnatých plošinkách, pod kterými se otvírá propast, ale na úpatí skal. A tak daleko od nich, aby nás nemohly ohrozit padající kameny.

II. Jestliže stoupáme na skalnatý vrchol, jde vždycky vpředu vůdce a řetěz poutníků uzavírá vůdcův zástupce. Nikdo nesmí vybočit ze zástupu.

III. Jakékoliv poštuchování a strkání je nahoře ve skalách zakázáno. Nepřípustné jsou i „kanadské žertíky“, při kterých někdo strčí do kamaráda stojícího nad srázem, jako kdyby ho chtěl shodit, ale pevně ho přitom drží, jen mu chce nahnat strach.

Prolezli jsme s oddílem už bezpočet skal a skalních měst a nikdy se nám nic nestalo. Za to jsme tam prožili nezapomenutelné chvíle. Jednou to byly pískovcové skalky na břehu Chrudimky, se spleť malých kaňonů ústících na miniaturní náměstíčka. Na začátku století se tu lámal stavební kámen, pískovcové bloky, skalnaté terásky se tyčily jen tři čtyři metry nade dnem

vylámaných kaňonů. Jak úžasně napínavé schovávačky se tu pořádaly! I ti nejstarší z oddílu se do těch zdánlivě dětinských her s nadšením zapojili. Od té doby uplynuly již desítky let, a přece máme ten den, který jsme tam strávili, dosud v paměti, jako kdyby to bylo včera. Tak vzrušující a blažené chvíle jsme tam prožívali.

Se stejnou radostí náš oddíl prolézal skalní města na úbočí Jizerských hor, někdy to bylo skvělé cvičení síly a obratnosti, přecházeli jsme z jednoho konce na druhý, šplhali na obrovité balvany, protahovali se myšími děrami mezi žulovými bloky, seskakovali z nízkých plošinek do mechu.

A to byly jen celodenní výlety! Co všechno jsme viděli a prožili na vícedenních výpravách do Českého ráje, když se nad námi tyčily skály bizarních tvarů a jmen – Louskáček, Galeon, Maják, Kapelník, Sfinga, Taktovka, Paličák. Těch vzrušujících průzkumů roklin nad údolím Jizery za Turnovem! Nejúžasnější kraj jsme však objevili, když jsme se vypravili do šluknovského výběžku. Tři dny jsme tam strávili mezi pískovcovými skalami prolézáním opuštěných údolí, kam zřejmě po léta nevkročí lidská noha, hledáním loupežnických hrádků ukrytých v bludišti kaňonů.

Do paměti se nám nesmazatelně zapsala i oddílová výprava na Malý Ještěd, nevelkou skálu nedaleko vrcholu stejnojmenné hory. Doprovázel nás střediskový vůdce, starý pán, zkušený horolezec. Měl s sebou lana a naši chlapci tam dostali první lekce horolezení. Dračí smyčku uměli vázat všichni, vždyť patří k nováčkovské zkoušce, ale nikdo z nás nevěděl, že ji horolezci spojují ještě s „kšandičkami“, vázanými na stejném laně přes obě ramena. Základní výcvik skončil výstupem na skálu – téměř pro všechny to byl jejich horolezecký prvovýstup. I když jsme šplhali po skále, na kterou by se všichni dostali bez horolezecké výzbroje, byli jsme přitom uvázaní na laně a instruktorem bezpečně jištěni. V oddílové kronice je o tomto mimořádném podniku dodnes velký zápis, doprovázený řadou krásných fotografií.

První výstup na Malý Ještěd byl i horolezeckou lekcí poslední. A přece jsme tehdy zaseli v některých z našich chlapců první semínko zájmu o nádherný, mužný sport. Po letech jsme s překvapením zjistili, že z několika bývalých členů oddílu se stali dobří horolezci. Ostatně zakladatel skautingu R. Baden-Powell ve své knize *Rovering to Success* (Pouť za úspěchem) horolezectví roverům vřele doporučuje.

ZA GEOLOGICKÝMI ZAJÍMAVOSTMI

NAŠE republika je sice rozlohou malá, ale má neobyčejně pestrou přírodu. Jsou v ní desítky pohoří. Pramení tu řeky, které tečou do tří různých moří – Severního, Baltického a Černého. Žije tu ve velké krajině tolik zvířat, jako v málokteré jiné evropské zemi. Nemáme sice moře, ale nahrazují nám je stovky rybníků a mnoho vodních přehrad.

A v každém kraji jsou místa, která stojí za to, abychom se tam vypravili. Sami, s družinou i se svým oddílem.

Obří hrnce objevíme na mnoha místech v žulových skalách. Kdysi je lidé považovali za kultovní místa, později zjistili, že tyto mísovité prohlubně na vrcholcích skal vytvořila příroda. Na oddílové výpravě do skalního města pod jizerskohorským Poledníkem jsme po těchto přírodních zajímavostech pátrali, fotografovali je a zakreslovali jejich polohu do zvlášť podrobné mapy.

Skalní brány nebývají všude. Ale jednu jsme objevili v Jizerských horách, další dvě v Děčínských stěnách.

Viklany se říká velkým balvanům, které stojí na velmi úzké základně a napohled se zdá, že by stačila malá síla, aby je povalila. Na Sedlčansku se dvěma viklanům říká Čertova kazatelna a Čertův kámen. Na Jidřichohradecku pojmenovali zajímavý viklan Trkal.

Bludné balvany v některých severních oblastech republiky (zejména na Opavsku a Ostravsku) jsou také památkou po ledovci, který se v dávných dobách rozšířil ze severu až k našim pohraničním horám. Při svém pomalém postupu k jihu před sebou hrnul kusy skal – a tak se na území dnešní České republiky dostaly balvany složené z takových hornin, které se u nás vůbec nevyskytují – především z červené švédské žuly. Drobný štěrka a písek, který sem připutoval spolu s nimi, byl po odtání ledovce odplaven do nižších poloh, ale těžké balvany zůstaly na místě a staly se tak kamennými památníky ledové doby. Právě tím jsou pro nás zajímavé a stojí za to, abychom k nim podnikli aspoň jednu cestu. Některý člen oddílové rady by si měl předem opatřit informace o jejich původu a okolnostech spojených s jejich putováním napříč Evropou. Tak rozšiřujeme své znalosti o zemi, ve které žijeme. Když si můžeme předmět našeho zájmu prohlédnout, ohmatat, zapíše se nám takový poznatek do paměti mnohem hlouběji, než kdybychom o tom poslouchali učenou přednášku ve škole.

Pak jsou tu ještě vzácné geologické útvary a jevy, které se vyskytují jenom na jednom nebo několika málo místech v republice.

Pokličky v Kokořínském dole – pískovcové sloupy, na jejichž vrcholu leží kamenná přečnávající deska. Vznikaly nerovnoměrným zvětráváním

různorodého materiálu. **Hřiby** můžeme vidět nejen v pískovcových skalách, Broumovských a Tiských stěnách, ale i v žulové oblasti Jizerských hor a na Šumavě. Na tenčí „noze“, která je z měkčí horniny, spočívá „klobouk“ z horniny tvrdší, lépe vzdorující zvětrávání.

Možná že si právě na některé z výprav za geologickými zajímavostmi uvědomíte, že příroda nejsou jen stromy, keře, květiny, ptáci, zvířata, hmyz, ale také skalky, kameny, pískoviště, zoraná pole, na nichž se všechny živé bytosti rodí, kde tráví celý svůj život a nakonec umírají.

NA MOŘSKÉ DNO

AŽ v klubovně ohlásíte, že příště podniknete s družinou nebo oddílem výzkumnou výpravu na mořské dno, uvidíte na tvářích svých chlapců a děvčat nedůvěřivý úsměv. A přece to myslíte vážně!

Mapa světa se v minulosti mnohokrát zcela změnila. Tam, kde dnes leží náš domov – česká kotlina, obklopená pohraničními horami – se kdysi vlnilo moře. Dávno, pradávno, před mnoha milióny let. Důkazy o tom najdeme skoro v každém kraji. Na mnoha místech na ně narážíme doslova na každém kroku. Pískovcové skály, vápencové vrchy, po kterých chodíme, jsou vlastně usazeniny z někdejšího mořského dna. K mořským sedimentům patří i břidlice, jílovce a opuky.

Základní informace najdeme v turistických průvodcích, především v těch, které po několik desetiletí vydávalo nakladatelství Olympia. Na ukázkou uvádíme několik výňatků:

„V mladších starohorách byl celý tento kraj zaplaven mořem... Ve starších prvohorách byla oblast převážně souší... Do nejnižších částí (na Železnobrodsku) se pak opět rozlilo moře. Usazovaly se břidlice a slepence... V druhohorách v období křídly, asi před 100 milióny let, byly severní a severovýchodní Čechy zaplaveny mořem... Toto teplé a mělké moře mělo značný podíl na vzniku tvárnosti Českého ráje i severovýchodních Čech...“ (Český ráj a Podkrkonoší – turistický průvodce sv. 12, str. 8-11, 1982.)

„Pobřežní čára křídového moře probíhala na Železných horách a Českomoravské vrchovině, kde na řadě míst se zachovaly stopy mořského příboje. Jsou to ohlazené skály a spousty malých i velkých valounů (místa stmelených v slepence), např. jižně od Chvaletic, u Brlohu, Rabštejnské Lhoty aj. Na příbojových útesech (Zbyslav, Kamajka, Skalka u Žehušic) jsou zachovány četné zbytky živočichů křídového moře. Staré mořské dno a spodní křídové

vrstvy jsou také dobře odkryty v Bítovanech a v okolí Nových Hradů (Polanka).” (Pardubicko – turistický průvodce sv. 21, str. 14,1963.)

„Celé území středního Povltaví náleží k Českému masívu, který je geologicky jednou z nejstarších částí evropské pevniny. V nejstarší době byla tato oblast zalita mořem, na jehož dně se hromadily mohutné vrstvy usazenin z okolní pevniny. Písky, jíly a štěrky se postupně usazovaly a zpevňovaly... usazování bylo několikrát přerušeno ústupem moře. Nejstarší nepřeměněné horniny – algonkické břidlice a droby – se vyskytují při severozápadní hranici středního Povltaví v pruhu Příbram – Dobříš – Štěchovice. Tyto později silně zvrásněné vrstvy poměrně měkkých sedimentů vznikly asi před 600 až 800 milióny let na dně hlubokého moře.” (Střední Povltaví – turistický průvodce sv. 17, str. 12, 1984).

„Složitou geologickou stavbu má nejjižnější výběžek Karpat u Mikulova. Z flyšových souvrství zde vystupují skalnatá bradla jurských – titóbských vápenců, z nichž nejznámější jsou bělavé vápence ernstbrunnské, pocházející z období druhohorní mořské záplavy.” (Podyjí – turistický průvodce sv. 33, 1988.) Podobné úryvky bychom mohli uvést z většiny dalších turistických průvodců.

Snad nejnápadnějšími pozůstatky dávno zmizelého moře jsou pískovcové skály a vápencové vrchy. Právě tam někdy objevíme stopy po živých tvorech, kteří obývali pravěké moře – zkameněliny. Když jsme putovali s oddílem po hřebeni Lužických hor, narazili jsme nedaleko Jitavy na oblast pískovcových skalek. V rozpadlých blocích byly desítky otisků – mušlí podobných těm, které žijí v Jaderském moři. Dodnes nám připomínají jeden krásný podzimní výlet. Ve stráni nad silnicí, která stoupá z údolí Zbirožského potoka ke Skryjím, se nám podařilo najít trilobity. Ani jeden nebyl bohužel celý, ale i úlomky se staly cennou trofejí. K malým pokladům v mé sbírce patří i valounek ze Železných hor, o kterém vím, že ho ohladil před sto milióny let příboj křídového moře.

Než se vypravíte na dno pravěkého moře, musíte přesně znát cílové tábořiště. Místo, kde něco zajímavého uvidíte a odkud si můžete přinést na památku nějakou mimořádnou drobnost.

Vyhledejte sběratele zkamenělin, geologa, zajděte do místního muzea a poraďte se s odborným pracovníkem, který dobře zná přírodu ve vašem kraji. Neocenitelné informace najdete v turistických průvodcích. Poučení o tom, jak zkameněliny vznikaly, jev knize Rudolfa Prokopa, Zkamenělý svět (1989). Obrazové tabulky a podrobné informace obsahuje Kapesní atlas zkamenělin (1981) od V. Habětína a E. Knoblocha.

Dobře promyslete, co oddílu na cílovém tábořišti řeknete o minulosti Země, o pravěkém moři, které se kdysi vlnilo v těch místech, kde právě stojíte. Snažte se probudit zájem všech o kameny, horniny a nerosty, které nevnímáme míváme nebo po nich lhostejně šlapeme. Možná že na vaše chlapce a děvčata zapůsobí slova o hluboké propasti času, na jejímž okraji právě stojíte. Copak to není velký zážitek, když si uvědomíme, že držíme v ruce kus břídlíce, který se v těchto místech tvořil před pěti sty milióny lety? Nebo když se nám podaří najít špičatý zub, který kdysi pradávno patřil žralokovi? V kapesním atlasu zkamenělin je na str. 224 tato překvapivá informace: „Postrachem mnoha živočichů druhohorních moří byli žraloci, jejichž drobné zuby se místy v Čechách hojně nacházejí v sedimentech svrchnokřídového moře.”

Jestliže získáte jako průvodce zasvěceného znalce a sběratele zkamenělin, budete mít větší naději, že se domů vrátíte nejen s novými poznatky, ale i drobnými trofejemi, které budou trvalou připomínkou zdařilého podniku.

DO KRAJE DÁVNÝCH SOPEK

KDYŽ se díváme v televizním zpravodajství na dýmající sopky a proudy žhavé lávy, neuvědomujeme si, že se vulkanická činnost projevuje i v našich krajích. A nejsou to jen horké prameny, které vyvěrají v některých krajích ze země, stopy po sopečné činnosti nacházíme v mnoha koutech republiky. Musíme však vědět, jak vypadají. I to patří k zajímavé náplni některých našich výletů a výprav.

Základní informace najdeme v knize Josefa Rubína, Turistické zajímavosti ČSSR – geologie, která vyšla v roce 1960. Kapitola nazvaná Pozůstatky sopečné činnosti začíná těmito slovy:

„V naší republice se zachovaly i pozůstatky sopečné činnosti, přestože sopečná činnost u nás skončila již před několika milióny let, koncem třetihor. Státisíce a milióny let trvající rozrušování zemského povrchu deštěm, vodou, větrem i mrazem způsobilo, že se nám z původních sopečných tvarů, sopečných kuželů a kráterů, zachovaly jen malé zbytky.”

Jak ty zbytky vypadají a kde je najdeme?

Na mnoha místech vystupují v naší krajině na povrch horniny sopečného původu – především čedič a znělec. Někde tvoří jen nevelké suky, jinde jsou z nich složeny celé hory. V Českém středohoří byla kdysi vulkanická činnost velmi silná a vznikly tak nejvyšší vrchy tohoto pohoří – Milešovka, Kletečná, Lovoš a další. Pozůstatkem sopečných erupcí jsou i osamělé hory v nížinách – Kunětická hora u Pardubic, Říp, Velký a Malý Bezděz u Máchova jezera, Slánská

hora u Slaného, Vinařická hora u Kladna aj. Nebyly to však většinou pravé sopky, zpravidla vznikly nakupením sopečné hmoty pod zemským povrchem a teprve v průběhu věků se díky erozi horních vrstev objevily v krajině. Pravými sopkami však byly Komorní hůrka a Železná hůrka na Chebsku, Příšovská homolka na Plzeňsku, Uhlířský vrch, Velký a Malý Roudný a Venušina sopka (činná ve čtvrtohorách) v Nížkém Jeseníku nedaleko Bruntálu.

I když se tyto vrchy, většinou zalesněné, málo podobají Vesuvu, Popocatepetlu nebo jiným světoznámým sopkám, přesto jsou dobrým cílem skautských výletů a výprav.

O horských minerálních pramenech jsme se již zmínili. Další stopy vulkanické činnosti mají podobu kamenných varhan.

V Rubínově knize je o nich psáno:

„V dobách třetihorních sopečné činnosti v oblasti Českého středo – hoří vystupovalo žhavé a tekuté magma z hlubin země k povrchu a vylévalo se jakožto láva, poměrně rychle tuhnoucí v homolovité nebo bochníkovité kopce. Na místě, kde dnes stojí Varhany byl kdysi sopečný kráter vyplněný lávou, která časem utuhla v pevné těleso z čedičového tefritu. Chladnutím se toto těleso smršťovalo a rozpukalo v šestiboké a zřídka čtyř nebo pětiboké sloupce, charakteristické pro horniny čedičového typu. Varhany u Kamenického Šenova, stejně jako podobné čedičové šestiboké sloupce na některých jiných místech, jsou tedy významnou a krásnou památkou na sopečnou činnost v našich zemích asi před 20-30 milióny let.”

Tyto čedičové sloupce můžeme vidět nejen v Českém středohoří, také na Českokubsku (Čertova zeď), v Krušných horách a Nížkém Jeseníku.

Kamenná slunce jsou vzácnější. Také ta vznikla sopečnou činností – okrouhlé valouny, kolem kterých se paprskovitě rozbíhají úzké pukliny.

K nejzajímavějším pozůstatkům dávných erupcí patří sopečné pumy. Vznikly z roztaveného materiálu sopkou vyvrženého vysoko do vzduchu. Při pádu k zemi tuhly a získávaly kapkovitý tvar. A nebyly to jen drobné kusy lávy, sopečné pumy obsahují někdy i kubický metr látky.

Než se vydáte na objevnou cestu za stopami po dávné sopečné činnosti v našich krajích, prostudujte si pečlivě tu úvodní část oblastního turistického průvodce, která je věnovaná geologickým poměrům. Zajděte na poradu za učitelem zeměpisu, profesionálním geologem nebo sběratelem hornin a minerálů, případně do místního muzea. Čím víc informací předem získáte, tím bude vycházka, výlet nebo výprava zajímavější. Možná že dokonce získáte

odborného průvodce, který s vámi půjde a zavede vás na místa, která byste sami třeba těžko hledali.

NA SAHARU

ŽIL jsem ve městě ležícím mezi dvěma horskými pásmy už přes deset let, když jsem se poprvé – a náhodou – dověděl, že asi dvanáct kilometrů na západ, v krajině napohled nezajímavé, nepatrně zvlněné, je několik míst, kde se těží pískem. Takových písků jsou po republice roztroušené stovky, ale ty kolem obce Bílý Kostel jsou prý mimořádně zajímavé. Hned příští neděli jsem se tam vypravil na průzkum sám, bez oddílu. A co jsem tam objevil, to mi vzalo dech.

Nejdřív jsem pod severními svahy Lužických hor našel malý písečák, skrytý za lesnatým hřbítkem. Byl to kruhový amfiteátr asi patnáct metrů hluboký, v průměru sedmdesátimetrový. Jemný pískem zlatě zářil v záplavě jarního slunce a nad sypkými svahy létaly desítky vosiček kutilek. Nikdy dřív a nikdy později jsem jich neviděl tolik pohromadě. Ale co mne nejvíc překvapilo, byly ohlazené kameny, které tu a tam trčely z písku. Jeden druh jsem okamžitě poznal a ten objev mě ohromil. Byly to šedivé pazourky, zčásti pokryté bílou vápennou vrstvičkou, nejrozmanitějších zaoblených tvarů. Přesně stejné jsem nacházel před několika lety na pobřeží Baltického moře! Až do tohoto dne jsem si myslel, že se u nás pazourky vůbec nevyskytují a pravěcí lovci z české kotliny je získávali výměnou od obyvatel severněji položených zemí.

Kromě těchto pozoruhodných kamenů jsem tu nacházel i žulové valouny. Žulu bezpečně poznám, ale mášla mě barva – byly načervenalé.

Teprve po návratu z této průzkumné cesty jsem u přítele geologa zjistil překvapivé skutečnosti. V poslední ledové době pokrýval ledovec nejen Skandinávii, ale i značnou část dnešního Polska. Jak se postupně rozšiřoval, přinášel s sebou spoustu materiálu. A jako obrovský buldozer k nám kromě písku nahnul i pazourky od Baltu a kusy žuly až odkudsi ze Švédska! Jeho potup se zastavil na Krkonoších a Jizerských horách. A když pak po skončení chladného období začal ledovec ustupovat zpátky na sever, pazourky a valouny švédské žuly tu zůstaly.

Bylo to vzrušující vědomí, že držím v ruce kameny, které putovaly přes půl Evropy a byly pak po tisíce let zasypané v písečných nánosech. A že vlastně chodím po dávné ledovcové moréně.

V dalších měsících a letech jsem do těchto míst putoval opakovaně i se svým oddílem. A postupně jsme objevovali další a další naleziště pazourků a švédské žuly. Některé písečáky byly obrovské, měřily napříč skoro kilometr. Tomu

nejrozsáhlejšímu jsme říkali Písečné hory, protože těžba tam postupovala nerovnoměrně a mezi hlubokými jámami a zlatými terasami zůstávaly neporušené kopce – zřejmě tam nebyl dostatečně kvalitní písek.

Kolik napínavých her jsme se tam nahráli! Co jsme se naskákali z návrší do závějí jemného písku! Jak dramatické běžecké závody tu probíhaly přes písečné hory a doly – i když ty hory nebyvaly vyšší než dvacet metrů. I za chladných podzimních nebo jarních dní tu bývalo často příjemné teplo – stačilo, aby chvíli svítilo slunce a v písečných kaňonech, chráněných před větrem, jsme se cítili jako za pecí. Při rozdělávání ohňů a vaření jsme si mohli být jistí, že na nás nikdo nepřiběhne a nebude vyhrožovat pokutou – na písečných pláních nemělo co chytit.

Ledovcová moréna není všude, podobná místa jako na severu Čech se najdou jen na severní Moravě. Ale obyčejné suché písečáky, kde už se netěží, jsou roztroušené po celé republice. Neobjevíte i ve svém kraji nějaký vhodný pro oddílový výlet?

Nezapomeňte na bezpečnost! Nevod'te oddíl do písečáku, kam je vstup zakázaný. Nebo ve kterém jsou svahy tak strmé, že na nich hrozí sesuvy. Na takové nejen nesmíme vstupovat, ale ani se k nim a pod ně přibližovat. Smrt pod pískovou lavinou je hrozná!

Dobrym cílem jsou mělké písečáky, kde už se dávno netěží a jsou už místy zarostlé náletem – především břízkami a osikami.

DO KRASU

VÁPENEC patří k nejzajímavějším nerostům. V přírodě se vyskytuje v mnoha různých podobách. Nejpůsobivější jsou asi krápníky v krasových jeskyních a krásně zbarvené mramory. Sběratelé se pídí po jeho krystalech, seskupených v pěkné drúzy. V naší přírodě se ovšem nejčastěji objevuje v kusových odrůdách, z nichž jsou složeny souvislé horniny. A z těchto hornin byly na mnoha místech naší republiky vytvořeny kopce i celá horská pásma.

J. Rubín o tom píše v knize Turistické zajímavosti – geologie:

„Svérázná krasová území s překrásnými krápníkovými jeskyněmi patří bezesporu hned po horských oblastech k nejvíce navštěvovaným přírodním zajímavostem v naší vlasti. Naši odborníci, kteří měli příležitost navštívit klasická krasová území jinde v Evropě, považují náš kras za rozmanitější, a proto půvabnější a na pohled krásnější. Na území České republiky a Slovenské republiky známe již několik desítek krasových oblastí, takže jejich počtem a

rozmanitostí forem na poměrně malé rozloze řadí se naše republika právem mezi přední krasové oblasti světa.”

Každý skautský oddíl by se měl aspoň jednou vypravit do krasové oblasti na zvláštní výlet nebo výpravu. A nemusí to být právě do veřejně přístupných podzemních prostor, kde se platí vstupné. Krasové oblasti mají mnoho jiných zajímavostí, které stojí za zhlédnutí. Jeskyně nás vždycky přitahují magickou silou, i když v nich není krápníková výzdoba a vedou jen tři čtyři metry do nitra skály. Při jejich prozkoumávání však musíme zachovávat krajní opatrnost. Nepouštíme se do nich dál, než kam dopadá denní světlo. Stejně vzrušujícím dobrodružstvím je prolézání krasových kaňonů, objev vyvěračky – místa, kde ze skály vychází silný pramen vody, nebo naopak ponoru – místa, kde potok náhle mizí pod zemí.

Vápencové oblasti bývají suché, dešťová voda se tam rychle vsakuje do země. Přesto v nich nacházíme krásné kvetoucí byliny, pro které je tu úrodná půda. A nad nimi létají nádherní motýli.

V naší republice jsou tyto krasové oblasti:

Moravský kras – patří k těm nejznámějším, s pověstnou propastí Macochou a ponornou řekou Punkvou, která protéká podzemními prostorami s bohatou krápníkovou výzdobou.

V Čechách je nejproslulejší Český kras mezi Prahou a Berounem, s mnoha krásnými údolími a roklemi. Na mnoha místech jsou opuštěné lomy, divočina, která si nezádá s Kanadou. V jiných částech republiky jsou menší krasové ostrovy – u Chýnova na Tábořsku, na břehu Volyňky nedaleko Vimperka, u Ledče nad Sázavou, v Železných horách mezi Vápenným Podolem a Prachovicemi, v Božkově na Semilsku. Javoříčský a Mladečský kras leží západně od Litovle, Jesenický kras je souborným názvem pro několik menších vápencových oblastí v Jeseníkách. Hranický kras u města stejného jména má jeden primát – je tu nejhlubší propast naší republiky. Ve Štramberském krasu je světoznámá jeskyně Šipka, kde byl před sto lety nalezen úlomek čelisti pravěkého člověka – nejstarší doklad osídlení v naší zemi. Nesmíme zapomenout ani na jihomoravský kras v Pavlovských vrších.

Z tohoto výčtu je zřejmé, že mnoho skautských oddílů má některou krasovou oblast v dosahu. Jen se tam vypravit.

Většina vápencových hornin vznikla z usazenin na mořském dně. I naše krasové oblasti byly kdysi dávno zaplaveny mořem. V něm žil nespočet drobných živočichů, kteří si budují kostry nebo tělní schránky z uhličitanu vápenatého. Jak tito tvorečkové odumírali, jejich pozůstatky se ukládaly na

mořské dno. V průběhu věků z těchto drobných kostřiček a tělních schránek vznikly vápencové horniny. Každý si jistě dovede představit, jak dlouho tento proces trval, než vznikly dnešní vápencové hory. A když máme možnost na výpravě do Krasové oblasti sbírat zkamenělé otisky pravěkých živočichů, je to silný zážitek, na který dlouho vzpomínáme.

K ZELENÉMU JEZERU

ODDÍLY, které žijí a pracují v rovinatých krajích, si často stěžují, že nemají dostatek vhodných cílů pro své vycházky a výlety. Nejbližší kopec je od jejich města nebo vesnice vzdálený deset kilometrů a do pořádných vrchů to je ještě třeba o dvacet kilometrů dál. A přece se dají v každém kraji najít místa, která se mohou stát skautskému oddílu lákavým cílem.

K nim určitě patří jezera, která vznikla vybagrováním štěrkopísku. Narazíme na ně v rovinách, kterými protékají větší řeky, například v Polabí, na středním a dolním toku Moravy, v povodí Lužnice i jinde. Když k takovému zatopenému písečáku přijdete poprvé, zatají se vám dech. Před chvílí jste šli fádni cestou mezi poli, a najednou před vámi leží průzračné jezero s namodralou nebo nazelenalou vodou. Ačkoli je třeba teprve začátek května, voda je tu příjemně prohřátá, máte pocit, že jste se octli v zálivu na břehu Jaderského moře. Píscíté břehy, zlaté pláže.

Ideální místo k plaveckému výcviku. Nejdřív však musíte dobře prozkoumat dno a vyhledat místa, kde se jen pozvolna svažuje. Většinou tu bývá hned pod břehem značná hloubka. Ale i tam, kde stačíte, mohou být zrádné jámy.

Pokud máte v oddíle samé plavce, váš úkol je snadnější. I od nich však musíte vyžadovat bezpodmínečnou kázeň. A zavést dvě bezpečnostní opatření:

1. Ve vodě bude vždy jen polovina oddílu. Druhá zůstává na břehu a ostře sleduje ty, kteří se právě koupou. Těm na souši říkáme „pobřežní stráž“. Každý z nich má na starosti jednoho z plavců a dokud je tento jeho svěřenec ve vodě, nesmí z něj spustit oči. Po stanovené době se obě skupiny vystřídají – první se vrátí na břeh a převezme roli stráže, druhá jde do vody.

2. Ti, kteří jdou do vody, se rozdělí do dvojic plavecky přibližně stejně zdatných. Těmto dvojicím říkáme „dvojčata“. Po celou dobu, co se bude tato skupina koupat, musí se držet oba z každé dvojice stále blízko sebe. Tak, aby jeden o druhém věděl. Tím vlastně zajišťujeme jejich vzájemnou bezpečnost ještě jednou – z pevniny jsou obě dvojčata sledována pobřežní stráž! Vůdce, kteří řídí plavecký výcvik, čas od času pískne. To je signál pro dvojčata – mají co nejrychleji připlavat k sobě a chytit se za ruce.

Nemyslete si, že je dvojí hlídání zbytečné! Kolikrát se už stalo, že při společném koupání někdo zmizel pod hladinou, aniž by si toho kdokoli všiml. Ani ten nejlepší pozorovatel nedokáže uhlídat deset koupajících se dětí ze břehu, natož když je s nimi ve vodě!

A ještě na jedno nebezpečí nezapomínejte: nedovolte nikomu skákat do vody po hlavě. Takové skoky jsou bezpečné jen tam, kde břeh klesá svisle dolů a je pod ním nejméně třímetrová hloubka. Tyto podmínky bývají splněny zpravidla jen v bazénu se skokanským prknem.

Všichni v oddíle vědí – jak strážci na souši, tak dvojčata ve vodě – že mají okamžitě hlásit vedoucímu, když jim jejich svěřenec nebo partner zmizí z dohledu. Planý poplach je lepší než váhání, stačí kratičká nepozornost a může dojít k tragédii.

Na výletech směřovaných k takovému umělému jezeru bude jistě hlavním programem koupání, plavecký výcvik, hry a soutěže ve vodě a na pláži. Přestávky mezi pobytem ve vodě by měl vyplnit jiný skautský program. Vyzkoušejte tu signalizaci morseovkou nebo semaforem – vysílající stanici bude od přijímajících stanic oddělovat vodní hladina. Nasbírejte na pobřeží různobarevné kamínky a složte z nich mozaikový obraz – každá družina jiný. Třeba podobu nějakého zvířete. Zkuste vyhrabat ve břehu malé pece a zatopit v nich. Půjdete-li k Zelenému jezeru borovým lesem, naloupejte z pařezů kůru. U vody z ní vyřežte lodičky, upevněte na ně z větvičky stěžeň, plachtu udělejte z listu papíru. Vypusťte malou oddílovou flotilu v těch místech, odkud ji větřík zanese na širokou vodní hladinu. Nezapomeňte ani na zálesácký výcvik. Jaké stromy keře a byliny rostou v nejbližším okolí jezera na písčitém podkladu?

NA HRAD

KARLŠTEJN, Křivoklát, Zvíkov, Pernštejn a řada dalších nejznámějších hradů se mohou sice stát naším cílem, ale navštívíme je spíš v době letního tábora než v průběhu skautského roku. Máme tam totiž velmi omezené programové možnosti, zpravidla se musíme nechat celým objektem provést profesionálním průvodcem. To je snad vhodné pro třídní nebo rodinný výlet, ale od skautského podniku očekáváme víc. Nechceme jen pasivně poslouchat výklad, i kdyby byl sebezasevřenější. Základním skautským principem je přece „learning by doing“, česky „učení vlastní činností“.

Pro vycházku, výlet nebo výpravu tedy zvolíme raději hrad, do kterého máme volný přístup po celý rok a kde nemusíme platit vstupné. O ty peníze ani tak

nejde, hlavně potřebujeme volný prostor k vlastní prohlídce a plnění výzkumných úkolů.

Naším cílem tedy bude nejspíš hradní zřícenina, k níž můžeme dojít pěšky z domova nebo některé železniční či autobusové zastávky. Nemusí to být rozlehlá stavba, čím menší objekt, tím méně lidí tam potkáme. A k těm hradům, které jsou sice volně přístupné, ale velmi známé, se vydáme raději pozdě na podzim nebo brzy zjara, tedy po skončení nebo před začátkem turistické sezóny.

Skautský vůdce by si měl nejdříve sestavit seznam hradů a hrádků pro oddíl nejdostupnějších. Především ty, kam to není vzdušnou čarou od klubovny dál než 8 km. Do druhého pásma zařadíme hrady v okruhu mezi 8-30 kilometry, k nimž se lze přiblížit vlakem nebo autobusem. I když se to zdá málo pravděpodobné, zpravidla objevíte v prvním, menším kruhu kolem našeho bydliště aspoň jeden nebo dva hrady. A ve velkém kruhu bývá takových objektů celá řada. Jsou to třeba jen nepatrné zbytky, ale to nevadí.

I v místech, kde stojí nejmenší zříceniny, ucítíme zvláštní vůni dávných časů a naše fantazie dostane silný podnět ke hře.

O hradech v naší republice vyšel již bezpočet publikací a některé z nich najdeme v každé větší veřejné knihovně. O jednom mimořádně cenném zdroji informací se tu však zmíníme. Je to mnohosvazkové dílo Augusta Sedláčka o hradech, které vzniklo v minulém století. Jsou v něm podrobně popsány a precizně vyobrazeny stovky hradů ze všech částí země. Každý díl obsahuje soupis z jiného kraje. To znamená, že bychom si měli pro začátek aspoň prolistovat ty části Sedláčkova celoživotního díla, které vyprávějí o našem okolí. Původní vydání z minulého století je dnes už velice vzácné, ale přesto je možná objevíte u někoho z přátel a známých nebo v muzejní či veřejné knihovně. V současnosti vychází Sedláčkovo veledílo postupně znovu. Odtud i z jiných písemných pramenů čerpejte základní údaje o vzniku a historii toho hradu, který hodláte v blízké budoucnosti s oddílem navštívit.

I když putování a prohlídka hradu nemají být školní exkurzí, ale ryzím skautským podnikem, měla by být konkrétní činnost jednotlivců i družin v prostorách hradu doplněna i stručným nástinem historie této středověké pevnosti. Každý by si měl zapsat přímo na místě do svého zápisníku několik významných dat a jmen s hradem spojených. Ale tím hlavním programem bude splnění některých z těchto úkolů:

1. Prohlédněte si důkladně celý hrad i jeho nejbližší okolí. Načrtněte jeho pláněk.
2. Změřte tloušťku zdí hradeb, obytného paláce i věží nebo jejich zbytků.

3. Změřte skautskou metodou výšku hlásky.
  4. Pokuste se zjistit, jak si opatřovali obyvatelé pitnou vodu v době, kdy byl hrad obléhaný nepřátelským vojskem. Měli v hradním objektu studnu? Byla tam ve skále vysekaná cisterna? Jak daleko a v jaké hloubce teče pod hradem potok nebo říčka?
  5. Prostudujte obranná zařízení. Měl hrad jen jedno, nebo více pásem hradeb? Kudy probíhaly?
  6. Všimněte si stavební techniky – z jakého materiálu byl hrad vystavěn, jak byly kameny spojovány?
  7. Kudy vedla přístupová cesta? Kolika branami?
  8. Jaké místo si zakladatel hradu pro své opevněné sídlo vybral? Stojí na skalnatém, těžko přístupném vrchu? Nebo se k němu dá z některé strany dojít bez strmého stoupání?
  9. Pokuste se hrad nebo některou jeho část vlastnoručně nakreslit tužkou na čistou čtvrtku.
  10. Až budete při návratu procházet blízkou vesnicí, rozešlete družiny nebo malé skupinky po staveních s tímto úkolem: najít někoho, kdo zná o hradu nějakou pověst nebo zajímavou historku, a tento příběh stručně zapsat.
- Snad nemusíme zdůrazňovat, že při tomto podniku musí být dodržovány přísné bezpečnostní zásady: Nevstupovat na místa, kde je to tabulkami zakázáno nebo která vedoucí při první obhlídce hradu výslovně určí. Týká se to zdí hrozících zřícením nebo z nichž se uvolňují kameny, přelézání zábradlí, vstupu do prostor a na vyvýšená místa, odkud lze spadnout do hloubky. Bezpodmínečný zákaz se vztahuje i na šplhání po zdech a věžích. Za samozřejmé považujeme, že nebudete hradní objekt poškozovat rozebíráním kamenů a rytím nápisů do zdí.

DO PRAVĚKU

ROZLOŽTE před sebou na stole starší turistické mapy svého kraje s měřítkem 1:100.000. Ty podrobnější z edice Klubu českých turistů s měřítkem 1:50.000 bohužel postrádají údaje, které teď potřebujeme. Ve stotisícovkách pak začněte soustavně pátrat po červených značkách dvojího druhu – dvojicích soustředných kroužků a čtverečích, k jejichž čtyřem rohům přiléhají trojúhelníčky podobné šípovým špičkám. První značka znamená hradiště, druhá tvrziště. Na některých mapách je takových značek víc, na jiných (zejména v hornatých oblastech) méně. Ukazují místo, kde stávala v pradávných časech,

zpravidla před úsvitem dějin, opevněná lidská sídla. Některá vybudovaly slovanské kmeny, jiná jejich předchůdci, Keltové.

Když se na takové místo vypravíme, jsme trochu překvapeni tím, že po dávném hradišti nezbyly žádné stopy. Tak to aspoň vidí necvičené oko. Skauti však mají být všímaví. Při bližším průzkumu často objevíme na svazích kolem vyvýšené plošiny, na které kdysi stávala obydlí, nápadně strmé místo. To byl uměle vytvořený val.

Zajímavá bývá poloha většiny hradišť, dávní obyvatelé je budovali na takových místech, která byla ze tří stran chráněna hlubokým údolím a přístupná jen z jednoho směru. Proto je nacházíme nad soutokem potoků, říček, řek a v místech, kde vodní tok vytváří zátoku. Před lety tábořil jeden pražský oddíl na západním okraji křivoklátských lesů. Když vedoucí studovali mapu, zjistili, že v patnáctikilometrovém okruhu kolem tábořiště je řada hradišť – Březina, Podmokly, Stradonice, Žďár, po dalších třech jsou dokonce pojmenovány obce, Hradiště, Dolní a Horní Hradiště. Na některých vrších nebyla sice červená značka, ale jejich název prozrazoval, že to byl za dávných časů také významný opěrný bod – Stražiště, Čihátka, místo předsunutých hlídek.

V turistickém průvodci našli o těchto místech slibné údaje: „Žďár – hradiště na vysokém vrchu, kultury knovízské, z první poloviny prvního tisíciletí před Kristem. Mohutné kamenné valy.

Stradonice – rozsáhlé hradiště z pozdní doby laténské, z prvního století před Kristem. Stávalo tu keltské město – oppidum (rozloha přes 80 ha). První naleziště tohoto druhu u nás, podle kterého je nazvána kultura tohoto údobí stradonickou. V lese Lísku nad obcí četné mohyly, slovanské i starší.

Podmokly – nedaleko tohoto hradiště byl objeven r. 1771 náš největší keltský poklad, kotel s třiceti kilogramy zlatých mincí. Našli jej prostí místní lidé po povodni, která strhla břeh potoka.“

Na dvě z těchto míst se pak oddíl v rámci táborových výletů vypravil. Na stradonickém hradišti se chlapci dověděli, že tu před sto lety vypukla zlatá horečka. Oddílový rádce Kim vyprávěl text, který se naučil podle nedávno vydané knížky K. Sklenáře Učenci a pohané: „2. srpna 1877 se ozval někde v těchto místech výkřik: Bože, to je zlata! Venkovan, který tu kopal, narazil na hromádku zlatých mincí. Bylo jich snad na dvě stě. Tahle novina se rychle rozkřikla po okolí a zakrátko sem přicházela spousta lidí s motykami a lopatami. Byli to chudí obyvatelé okolních vsí. A začali překopávat plochu celého hradiště. Vypukla tu zlatá horečka, která trvala tři roky. Druhý zlatý poklad se už nenašel, ale stradonické hradiště vydávalo jiné poklady. Tisíce

kostí různých zvířat a hlavně starožitné předměty. Přitáhli sem lidé až z Prahy a jiných míst a pod jejich motykami se objevovaly prsteny, kovové spony, náramky, kování, skleněné korálky, nádoby i bronzové sošky...”

Bylo teplé letní odpoledne, po nebi letěla bílá oblaka a chlapci se zájmem poslouchali o tom, co se před sto lety odehrávalo v těchto dnes klidných, tichých místech. A když potom vůdce převzal slovo a barvitě líčil, jak takové keltské město vypadalo, co se tu před dvěma tisíciletími odehrávalo, byla to pro většinu účastníků první lekce z dávných dějin České země a o nesmírně zajímavé vědě zvané archeologie.

Druhý výlet do pravěku se odehrál jako velká pokladovka. Tentokrát s keltskou legendou. Družiny při ní putovaly přes dvě menší hradiště do údolí, kterým protékal malý potok. Tam je čekalo finále honby za pokladem – měly objevit poklad skrytý kdesi na jeho břehu. Byl to starý nakřáplý hliněný hrnec, který vedoucí našel kdesi za vsí na skládce a do něhož vložil několik desítek zlatých mincí – z čokolády. Ten hrnec, zpola zasypaný, trčel z podemletého břehu v místech, nad nímž stál pamětní kámen, připomínající, že v těchto místech našel 12. června 1771 podmokelský rolník Jan Kocha, řečený Janota, kotel zlatých keltských mincí. Těch mincí bylo přes 4000 a vážily dohromady víc než 30 kg! Kdybychom jejich cenu odhadli v dnešní měně, bylo by to několik desítek miliónů Kč. I o této události se vůdce dočetl ve zmíněné Sklenářově knížce.

Keltských hradišť je v naší republice celá řada. Možná že některé z nich je nedaleko vaší obce. Pátrejte po tom v oblastním turistickém průvodci, obraťte se na učitele dějepisu nebo na odborné pracovníky místního muzea. Pak si přečtěte některou z řady knížek o Keltech a uspořádejte s oddílem na hradiště výpravu. A jako obvykle – moc záleží na tom, jak dovedete na místě vyvolat u chlapců nebo děvčat jejich zájem o dávno zaniklé lidské sídlo, po kterém zůstaly jen nepatrné stopy. Najít je dovedou jen archeologové a pozorní skauti. I když Keltové nepatří ke Slovanům, měli bychom o nich něco vědět. Je totiž docela pravděpodobné, že nám v žilách proudí i trocha keltské krve. A podle kmene zvaného Bojové byla pojmenována i země, ve které žijeme – Bohemia, Čechy.

Když si připravíte vyprávění o nájездеch Keltů do střední Evropy, o tom, jak obsadili nejen Čechy, ale pronikli až do polského Slezska a ke slovenské a maďarské Tise, odnesou si chlapci a děvčata z vycházky, výletu nebo výpravy kromě pěkných zážitků i několik informací o dávných dějinách naší země.

VÝLETY V ZIMĚ

DOBŘÍ skautský oddíl nepřerušil svou činnost ani v zimních měsících. I když od listopadu do března využívá klubovnu častěji než jindy, podniká stále vycházky, výlety a výpravy do přírody. Bývají obvykle kratší, protože se dřív stmívá, a mají také trochu jinou náplň než stejné podniky v teplejších měsících.

Když oddílová rada připravuje pro zimní pobyt v přírodě program, musí vzít v úvahu především nízkou teplotu. To znamená, že nelze počítat s delšími zastávkami, při nichž jsme úplně bez pohybu. S jedinou výjimkou – při vaření na polním ohništi. Platí tedy zásada – zařazovat programové prvky se stálým mírným pohybem. Proč má být pohyb mírný je snad jasné. V zimním oblečení se nejen hůř běhá než v tričku a trenýrkách, ale především se v něm při větší námaze začneme potit. A když se pak zastavíme, nebo přejdeme z běhu do klidné chůze, tělo rychle chladne a zpocená část oděvu nás začnou nepříjemně studit. To však neznamená, že musíme vypustit terénní hry. Stačí, když do nich vložíme jedno pravidlo navíc – zákaz běhání. Hráči se mohou přemísťovat jen krokem.

Při zimním pobytu v přírodě využíváme těch možností, které nám toto roční období nabízí. Když leží celý kraj pod sněhem, můžeme také vyrazit na pěší pochod, ale raději podnikneme výlet na lyžích, případně se saněmi.

Město ve kterém náš oddíl působí, má průměrnou nadmořskou výšku 400 metrů. Sníh tu padá v zimě dost často a v nejstudenějších měsících, lednu a únoru, vydáváme se na lyžích i do nejbližšího okolí. A protože máme doslova na dosah dvoje hory, kde leží sníh přes celý leden a únor, využíváme toho k pravidelným výletům a výpravám za sněhem. Každý člen oddílu má běžky a ty nám umožňují podnikat daleké jízdy. Zpočátku s tím byly jisté problémy, není snadné přemluvit rodiče, aby svým dětem koupili další pár lyží. Přesvědčili jsme je však, že cena běžek a speciálních bot představuje jen zlomek toho, kolik vynaložili na sjezdovky a sjezdařské boty. Vysvětlovali jsme jim opakovaně, že o víkendech nehodláme hoblovat jedinou stráň a prostát většinu dne ve frontách na vlek. Jízdu po horách nám umožňují jen lehoučké běžecké lyže. Není přece nutné kupovat novou výzbroj, v bazaru nebo na burze stojí jen čtvrtinu nebo polovinu původní ceny. Naši vedoucí také zjistili, že při jarním úklidu se objevují v kontejnerech vyhozené staré běžky a tonkinové hole – ty jsme zachraňovali před odvozem na smeták a zařídili z nich půjčovnu. Ve střediskovém oběžníku se každý rok objevuje výzva, aby rodiče nabídli k prodeji běžky a boty, které jsou jejich dětem už malé.

Náš zimní program vyvrcholil před lety akcí nazývanou Sněhulák podle autobusu, který středisko najímalo za dobrých sněhových podmínek každou

sobotu a neděli – od vánoc až do počátku března. Sněhulák startoval v 8.15 v okrajové čtvrti, projížděl celým městem a na dvou dalších zastávkách přibíral pasažéry. Za dvacet minut nás všechny vyvezl o čtyři sta metrů výš – na hřebeny hor. Odtud se vracel prázdný zpátky. V odpoledních hodinách jsme dorazili domů po svých – celodenní výlet byl zakončený dlouhým sjezdem na okraj města.

Naše středisko se skládá ze čtyř oddílů a každý z nich měl přiděleny dva dny v měsíci – například první a třetí sobotu, nebo první a třetí neděli, nebo druhou a čtvrtou sobotu, nebo druhou a čtvrtou neděli. Tím bylo zajištěno, že autobus nikdy nejel prázdný, protože oddíly vyrážely do hor za každého počasí. A když přšelo nebo byla velká vánice, výlet jsme zkrátili na vycházku končící v klubovně v podhůří. Kromě oddílu, který měl jízdu povinnou, se mohly Sněhulákem svézt do hor i družiny z jiných oddílů a také jednotlivci. Toho využívali především naši roveři. A tak Sněhulák býval spíš našlapaný, než aby zel prázdnou. Za tyto jízdy zaplatil každý člen oddílu jednorázově stanovenou částku již před začátkem lyžařské sezóny. Jízdné se pak už nevybíralo. I tohle opatření zajišťovalo, že Sněhulák bude plně využitý.

K našemu zimnímu programu patřil tedy základní lyžařský výcvik na běžkách, ten zaplnil značnou část dne. Nezapomínali jsme však ani na různé závody, soutěže, hry. Ze zálesácké praxe se v zimních měsících věnujeme především stopování, poznávání stromů a keřů podle pupenů a kůry. Rozdělávání ohně na sněhu je zkouškou tábornické zdatnosti, jeho plameny za mrazivých dní příjemně hřejí. Také stavíme záhraby a učíme se bivakovat.

Koncem února pořádáme zimní olympiádičku na sněhu s řadou tradičních i netradičních disciplín: běh na lyžích s holemi i bez holí, sjezd brankami, výstup do svahu, házení holí na dálku i na cíl, stavění sněhových věžiček (kdo ji bude mít za tři minuty nejvyšší), rozdělávání ohně, vaření čaje na čas, vytváření sněžných soch (zvířata, různé obludy), jízda z mírného svahu s jednou lyží zvednutou nad sníh (kdo dojede od startu dál) atp.

Naši roveři pořádají v zimě bobyádu. Využívají při ní boby z umělé hmoty, na kterých jezdívali, když byli malí. Tento podnik je zahájen slavnostním ceremoniálem, každý jednotlivec zastupuje jiný stát a pochoduje s jeho vlajkou. „Bobové hry” se skládají z několika částí: sjezdu na čas, sjezdu pozpátku, sjezdu na bříše, skoku dalekého ze sněhového můstku, jízdy spojených dvojic, jízdy vstoje.

Během zimy podnikají družiny výlety do opuštěného lomu nad městem. Každá tu má postavit aspoň jedno iglú. Postupně tam vzniká celá eskymácká

vesnice.

Zimní lyžařská sezóna vrcholí přejezdem hor. Trasa je dlouhá 25 kilometrů a na běžkách to zvládnou i nejmladší skauti a skautky.

Boj o severní pól je celodenní hra, k níž nastupují družiny vodáckého střediska. Vedoucí si vyhlédnou vhodné místo v horách – každý rok jiné – kde umístí číslované důkazní lístky s nápisem severní pól. Právo vztyčit zde svou vlajku má každá družina, která sem dorazí podle mapy. První si odnese důkazní lístek s jedničkou, druhá s dvojkou, třetí s trojkou atd.

Cesta k pólu vede kolem stanovišť rozhodčích, kteří procházejícím družinám ukládají různé úkoly. Například – vybudovat základní nebo postupový tábor a nechat tu část výzbroje; rozdělat oheň a uvařit čaj; ošetřit zraněného; zhotovit z lyží smyk a dopravit „muže se zlomenou nohou“ na vrcholek vzdálený 500 m atd. To všechno znamená časovou ztrátu a ti, kteří byli při postupu nejrychlejší, se tady často osudně zdrží.

I mezidružinový hokejový turnaj patří k zimním radovánkám.

O vánočním zvyku ozdobit v přírodě stromček a putovat k němu za tmy z klubovny, je řeč na jiném místě.

Z těchto příkladů vidíte, že i v těch nejstudenějších, nejméně příznivých měsících podnikají dobré skautské oddíly a družiny spoustu zajímavých akcí.

ZAJÍMAVÁ MÍSTA A OBJEKTY

Kostely jsou významnými architektonickými památkami. Na vesnici tvoří dominantu a vytvářejí z obce harmonický celek. To platí aspoň o vesnicích se starou zástavbou. Nové „vily“ tento soulad často necitlivě narušují. Když jdete kolem venkovského kostela, zastavte se u něj aspoň na několik minut. Pokud jsou dveře otevřené, nahlédněte dovnitř. Nenajdete-li o této stavbě žádné psané informace, rozešlete družiny po okolních staveních (především na faru) s malým výzkumným úkolem – kdy byl kostel postaven a v jakém slohu. I tohle je netradiční druh stopařské praxe, umět z různých stavebních znaků odhadnout dobu, kdy kostel vznikl nebo byl naposledy přestavěný.

Zámek bývá skoro v každé druhé vesnici. Někdy to je malý nenápadný objekt, jindy krásná, cenná stavba, ale vždy stojí za kratičkou zastávku. Někdy k zámku patří pěkný, přístupný **park**. Možná že tam najdete ty druhy stromů, jejichž list zatím nemáte ve sbírce. Několikařádkovým zápisem o letmé prohlídce doplňte kronikový záznam tohoto podniku.

V mnoha vesnicích stojí dosud **dřevěnice**, staré chalupy, jaké v minulých staletích na venkově převládaly. Porovnejte je s novými honosnými „vilami“ –

přes svoje stáří jsou dřevěnice krásnější, zajímavější, lépe zapadají do krajiny.

Mlýny dosud stojí v údolích řek, říček a potoků. A i když skoro žádný z nich už nesemílá obilí, jsou to pozoruhodné stavby, které stojí za prohlídku. Zvláště když se v nich zachovala aspoň část vnitřního zařízení nebo dokonce vodní kolo a obyvatelé jsou ochotni nás mlýnem provést. Ale i když se nedostaneme dovnitř, měli bychom si všimnout technických zařízení s mlýnem souvisejících. Jezu a jeho konstrukce, stavidel, náhonu, kterým byla přiváděna voda

Hamrů se u nás zachovalo mnohem méně než mlýnů. Přesto v některých duněla kladiva, zvedaná silou vodního proudu, ještě v první polovině dvacátého století. Pokud váš oddíl žije v západních Čechách, vypravte se někdy do Dobřívi na Rokycansku. Tam stojí velký hamr i se vším zařízením a je přístupný veřejnosti.

Mlýny i hamry jsou přesvědčivým důkazem, jak naši předkové dovedli využívat přírodní síly, aniž by poškozovali krajinu a zatěžovali životní prostředí. Příklad ekologického chování.

Lákavým cílem bývají také **rozhledny**. O nich se tu ani nemusíme zmiňovat, přitahují nás samy. Až budete z okének na vrcholu věže obhlížet okolní krajinu, rozložte před sebe mapu a snažte se určit, kde leží která obec, hora, rybník. Zkuste i odhadování vzdálenosti těchto objektů. Svůj úsudek hned můžete porovnat se skutečností přeměřením na mapě.

V mnoha krajích vznikly v posledních desetiletích **skanseny** – soubory původních venkovských staveb. Obvykle byly přeneseny najedno místo a tvoří tu jakýsi model staré české vesnice. A nebývá to jen mrtvé muzeum lidové architektury, některé skanseny ožívají v různých ročních dobách a při různých svátcích předváděním tradičních lidových zvyků a obyčejů. Návštěva skansenu pak je nejen prohlídkou toho, jak naši předkové bydleli, ale i jak pracovali a bavili se ve volných chvílích.

Kapličky, boží muka, kříže v polích a lesích jsou sice drobné památky, ale dávají české krajině zvláštní ráz. I na ně oddíl upozorněte, když jdete kolem. Skaut je všímavý, bystrý pozorovatel!

Sochy a **sousoší** někdy objevíme i v zapadlých vískách, dokonce ve volné krajině. Jestlipak byste dokázali určit podle oblečení postav, jejich pokrývky hlavy nebo věcí, které drží a jsou jimi obklopeni, koho ta která socha představuje? Jen u některých najdete na podstavci jméno zobrazeného světce nebo světice, jindy je dokáže identifikovat jen zkušený stopař. Co kdyby si některý ze starších členů oddílu (v roverském věku) opatřil potřebné informace o tzv. attributech, čili znacích, podle nichž lze poznat, kterého světce socha

představuje? Klíč k určení přesného roku, kdy byla socha vytvořena, bývá někdy ukryt v nápisu, některá jeho písmena – obvykle výrazně větší nebo barevně odlišená – mají současně i druhý význam – jsou to také římské číslice. Když je všechny sečteme, vyjde nám letopočet, udávající vznik sochy. Připomeňme si, co různá písmena v římské abecedě znamenají: M=1000, D=500, C=100, L=50, X=10, V=5, I=1 atd.

Nejčastěji potkáváme sochy dvou významných českých světců. Sv. Jan Nepomucký, patron kněží, zpovědníků, mlynářů, vorařů a lodníků, mívá některé z těchto atributů: kanovnícké roucho, biret, pět hvězd kolem hlavy, kříž a palmu v pravici, prst u úst, růženec, jazyk, most, knihu. Po Čechách i Moravě jsou rozptýleny stovky jeho soch, především na mostech, u řek a potoků. Sv. Václava, patrona českého státu, ale také vinařů a sládků, poznáme podle kopí s praporem, orlice s plaménky na štítě nebo na praporci, klasů a hroznů – někdy sedí na koni.

Když už jsme se zastavili u soch, připomeneme ještě **plastiky vytesané přímo do skal**. Nacházíme je v pískovcových oblastech. Někdy jsou to díla vynikajících umělců. Například v lese nedaleko Kuksu u Dvora Králové je tzv. Betlém, skupina soch, které tu vytesali v první polovině 18. století z obrovských balvanů slavní sochaři Braunové. Na Mělnicku nedaleko Liběchova vytvořil v lese na stráni sochař V. Levý před půldruhým stoletím v umělé jeskyni reliéfy fantastických bytostí s lidskými těly a zvířecími hlavami (tomuto místu se říká Klácelka). Nedaleko odtud jsou od téhož sochaře ve skalách vytesané v nadživotní velikosti postavy Jana Žižky, Prokopa Holého a skupin trpaslíků kovajících zbroj. Je tu i další jeskyně ve skále, s reliéfy ještěra, hada, harfenice a lidských hlav. Na jiných místech objevíme v přírodě podivuhodná díla tzv. naivních umělců. Nebyli to profesionální sochaři ani kameníci, ale prostí venkované, kteří věnovali ve volném čase tisíce hodin svému koníčku – tesání do skal. V Českém ráji nedaleko hradu Valdštejn je na skalkách v lesních roklích za Kopicovým statkem rozptýleno přes dvacet reliéfů s výjevy z českých dějin. U Rynartic ve šluknovském výběžku nás překvapila na skalním ochozu bizarní Sněhurka a sedm trpaslíků. V Modlivém dole u Zákup jsme šli kolem kaple vysekané ve skalní stěně. Stejným překvapením byla pro oddíl Skála smrti, pohádkový výjev v pískovcové skále uprostřed rokle.

Víte o nějakém takovém místě ve vašem kraji?

U mladších skautů a skautek nemůžeme očekávat nějaký zvláštní zájem o kulturní památky. Ale za krátkou zastávku tato místa rozhodně stojí. Když vůdce o nich řekne několik zajímavých informací, když ukáže, čeho by si měl

dobry pozorovatel všimnout (a skauti mají být všímaví!), něco v dětské mysli přece jen uvázne. Někdy prohlídku spojíme s hrou (plížíme se mezi strážemi ke skalám, abychom zjistili, co tam je vytesané), a tím si setkání s uměleckým dílem pevněji uložíme v paměti.

Zatím jsme tu připomínali mimořádná díla lidských rukou. Ale i sama příroda nabízí na mnoha místech něco zajímavého. Za návštěvu stojí každá **přírodní rezervace**. Tam se musíme chovat opravdu jako skauti, dodržovat návštěvní pravidla, chodit jen po cestách, nic netrhat, nesbírat – zato si všímáme toho, proč bylo toto místo za přírodní rezervaci prohlášeno.

Naučné stezky vznikly teprve v posledních desetiletích. Jsou pro nás vítaným němým průvodcem pozoruhodnou přírodní partií. Informační tabule, jaké stávají podél naučných stezek, nás upozorňují na typické živočichy a rostliny v těchto místech se vyskytující.

Památne stromy bývají nejstaršími živými organismy v celém kraji. Mezi nejuctívanější u nás patří staré lípy, některé z nich se zelenaly a kvetly už v dobách, kdy vládl v zemi Karel IV. Duby staré tři sta i více let dosud zpevňují hráze mnoha rybníků. Až kolem takového velikána půjdete, na chvíli se pod ním zastavte, prohlédněte si jeho kmen, změřte jeho obvod i výšku, vyptejte se místních lidí, jak je tento strom starý a zda s ním nejsou spojeny nějaké pověsti.

Vyjmenovali jsme tu řadu míst a objektů, které stojí za náš zájem. Mnozí lidé – a také některé skautské oddíly – chodí sice do přírody, po cestě si však povídají o všedních věcech, vyprávějí si obsah filmů a televizních her, ale nevšímají si toho, co cestou potkávají, nevnímají zpěv ptáků, nevidí na louce tisíce barevných květin, bez zájmu minou venkovskou chalupu s krásnou dřevěnou lomenicí, netuší, že právě procházejí místy, kde stávalo před dvěma tisíci lety keltské hradiště – a když navečer zamíří zpátky k domovu, vracejí se skoro s prázdnou. Chůze jistě prospěla jejich nohám, čistý lesní vzduch plícím, ale duše nezískala skoro nic. A přece máme na každé vycházce, na každém výletě, na každé výpravě možnost objevit tolik nových, podivuhodných věcí, pozorovat v přírodě tolik zajímavých, ale skrytých dějů! Jen když jdeme s otevřenými očima a vnímavou myslí. A když máme chuť něco nového vidět, slyšet, poznat!

VEDENÍ ODDÍLU

„Klíčem k porozumění duchu skautského hnutí je romantika woodcraftu a činnosti v přírodě.“

B.-P.: Aids to Scoutmastership

VYSTUPOVÁNÍ NA VEŘEJNOSTI

VEŘEJNOST není skautům v dnešní době nijak zvlášť nakloněná a většinou toho o nás mnoho neví. A tak jsme posuzováni především podle toho, jak se chováme. Jestliže jsme oblečeni v civilních šatech, ztrácíme se v anonymitě, chodci, kteří nás míjejí, nevědí, zda se tak rozjařené pošťuchují a po sobě pokřikují kluci nebo děvčata ze školy, sportovního oddílu nebo některé z desítek menších organizací mládeže. Ale když máme na sobě kroj, skoro každý nás okamžitě pozná – tohle jsou skauti. Někdy můžeme v očích dokonce číst udivenou otázku: Tohle že jsou skauti? To když se někteří jedinci nechovají právě ukázněně.

Máme proto chodit na vycházky, výlety a výpravy raději v civilních šatech než v kroji? Docela jistě ne! Právě proto, že nás kroj zavazuje k lepšímu chování, měli bychom v něm chodit na všechny podniky. Aspoň v těch ročních obdobích, kdy nám počasí dovolí, abychom šli jen v košili, od května do konce září. V chladných měsících bychom měli mít na větrovce našitý skautský znak – lilii a čtyřlístek.

Na kroj můžeme být opravdu hrdí. Představujeme v něm nejen zástupce české skautské organizace, ale celého světového skautského hnutí.

Chceme-li je reprezentovat co nejlépe, musíme stále znovu připomínat svým chlapcům a děvčatům, co si v kroji nesmíme nikdy dovolit a co se naopak od nás očekává: ukázněné chování, ochota pomáhat jiným lidem, slušné vyjadřování.

Tím by měla začínat skautská výchova nováčků, na to bychom se měli zaměřit a soustředit. A vytrvat v tom tak dlouho, dokud se z rozjíveného kluka nebo holky nestanou skauti, kteří svým vzorným vystupováním budou na sebe všude poutat pozornost.

Nedosáhneme toho ze dne na den, potrvá nám to třeba dlouhou řadu měsíců, možná i let, ale když tomuto problému nepřestaneme věnovat pozornost a budeme na toto téma se svými chlapci a děvčaty stále znovu mluvit, hodnotit chování družin i jednotlivců, musíme to nakonec dokázat. A když jednou v oddíle zavládne skutečně skautský duch, snadno jej udržíme na výši. Protože pak už nebudou na přestupky proti kázni upozorňovat jen vedoucí, ale i rádcové

a rádkyně, dokonce i řadoví členové, kteří jsou v oddílu již nějaký čas a skautské chování jim přešlo do krve.

V DOPRAVNÍCH PROSTŘEDCÍCH

JESTLIŽE nám záleží na tom, abychom vzbudili dobrý dojem u chodců, které jen letmo potkáme na ulici (získáme tím totiž sympatie celému skautskému hnutí), tím víc nám záleží na tom, abychom dobře vycházeli s těmi lidmi, v jejichž společnosti jsme delší dobu. Především při jízdě v dopravních prostředcích.

Prvnímu hodnocení spolucestujících (i když nevyslovenému nahlas) jsme podrobeni v okamžiku, kdy do vlaku nebo autobusu nastupujeme. Pro tuto chvíli bychom měli mít několik nepsaných pravidel chování:

Nejdřív necháme nastoupit dospělé a malé děti, teprve pak jsme na řadě my. Nastupujeme rychle, bez strkání, mlčky, všichni do jednoho vozu a okamžitě postupujeme dál ode dveří. Volná místa obsazujeme teprve na pokyn vedoucích. A ti jej vydají až ve chvíli, kdy sedí všichni ostatní cestující. Pokud na další stanici přistoupí někdo dospělý nebo malé dítě a žádné sedadlo není volné, okamžitě jim uvolníme místo.

Podarí-li se nám vštípit těchto několik prostých pravidel svému oddílu do paměti a všichni je skutečně budou dodržovat, začne se na nás veřejnost dívat s obdivem. A my vedoucí budeme vědět, že jsme položili dobrý základ, na kterém lze dál stavět.

Kdykoliv po chlapcích a děvčatech požadujeme něco, co není samozřejmé (a ohleduplné chování ke spolucestujícím k samozřejmostem nepatří – jen si všimněte, kdo je ochoten v autobusu, v tramvaji, ve vlaku uvolnit místo), měli bychom jim jasně vysvětlit, proč to chceme. V uvedeném případě nejde ovšem jen o to, abychom vzbudili u cizích lidí sympatie k oddílu a skautům vůbec, ale vyplývá to ze skautských životních zásad. Skauti mají být k cizím lidem zdvořilí a vždy ochotní pomoci, něco pro druhé lidi udělat. Už proto nabídneme své místo starším a malým dětem. Ale to je jen jedna stránka věci. Když s úsměvem vstaneme a vybídneme neznámého člověka, aby se posadil, s úspěchem jsme splnili malou zkoušku sebeovládání. Překonali jsme svou pohodlnost. Dokázali jsme sami sobě, že nejsme žádní rozmazlenci a tu trochu námahy snadno vydržíme. Navíc nás bude v nitru hřát pocit dobrého skutku. I tohle je totiž dobrý skutek!

Vracejte se k tomuto tématu hodně často. Je to zdánlivá maličkost, ale právě na takové maličkosti musíme dbát, když chceme ze svého oddílu vytvořit oddíl

skutečných skautů a skautek. A spíš než kárání užívejte chválu. Nešetřete slovy uznání, jste-li s chováním jednotlivců, družin i celého oddílu na veřejnosti spokojeni. Oceňte to hned na prvním nástupu po vystoupení z vlaku nebo autobusu.

PROGRAM VE VLAKU, V AUTOBUSU

NĚKDO se možná nad tím pozastaví. Copak máme oddíl nebo družinu zaměstnávat či dokonce bavit i v té půlhodině, kterou strávíme v dopravním prostředku? Moudrý, zkušený vůdce však ví, že právě tohoto zdánlivě ztraceného času lze využít. A nejen k činnosti, ale především ke skautské výchově.

O výchově ke kázni, mlčenlivosti už byla řeč. Teď se s vámi rozdělíme o několik nápadů, jak vyplnit čas jízdy.

1. Tajná signalizace

Vůdce nebo rádce stojí tak, aby na něj vidělo co nejvíc sedících nebo stojících skautů. A vysílá jim zprávu morseovkou, aniž by si toho nezasvěcení lidé vůbec všimli. Například sepne ruce před tělem jako k modlitbě, proplete vzájemně prsty a pak střídavě zvedá a spouští palce. Když zvedne jeden palec, znamená to tečku, oba palce zvednuté současně znamenají čárku. Mezi jednotlivými písmeny jsou delší přestávky, mezi slovy ještě delší odstupy. Každý chytá vysílanou kratičkou zprávu na vlastní pěst a zapisuje si přijatá písmena (nebo jen čárky a tečky) na lístek.

Jiná forma tajné signalizace – vysílající zavírá střídavě buď jedno oko, nebo dvě oči současně (tečka – čárka).

2. Drobné hlavolamy

Může je louskat současně celý oddíl, i když je rozptýlený po celém vagónu. Obvykle jsou to úkoly pro jednotlivce, někdy však mohou hledat klíč k záhadě společně dvojice nebo celé družiny.

Magický čtverec. Každý si načrtne na lístek čtvercovou síť o devíti polích (3×3) a pak do ní umístí čísla od jedničky do devítky – do každého políčka jedno. Správně vyřeší hlavolam ten, kdo rozestaví čísla 1-9 tak, aby každý sloupec tři polí, každá řada tři polí a tři pole na obou úhlopříčných měla stejný součet.

Kdo úkol vyřeší, odevzdá lístek vedoucímu, který mu zapíše čas a pořadí.

Šachový jezdec. Do čtvercové sítě složené ze 64 polí (což je obvyklá šachovnice, ale bez černých polí, jen s bílými) máme napsat postupně čísla od 1 do 64 podle prostých pravidel. Jedničku smíme umístit do kteréhokoli pole, každé další číslo do pole dosud volného, kam se dostaneme z pole právě zaplněného

skokem šachového jezdce (mineme tedy jedno pole ve směru svislém nebo vodorovném a číslo vepíšeme až na další prázdné pole ve směru úhlopříčném).

Začínáme jedničkou, pak napíšeme dvojku, trojku, čtyřku a pokračujeme, dokud nedojdeme k číslu 64 (tím je hlavolam úspěšně vyřešený), všechna pole jsou teď zaplněná číslem), nebo dokud se nedostaneme do slepé uličky – nemůžeme napsat další číslo, protože všechna pole, do kterých bychom mohli umístit příští číslo, jsou již zaplněná.

Hodnocení je velmi snadné. Nejlepší možný výkon: všechna pole byla zaplněna podle pravidel hry. Kdo nedospěje až k cíli, porovná svůj výkon s ostatními tím, že ohlásí, k jakému číslu dospěl. Čím je konečné číslo vyšší, tím je neúplné řešení hlavolamu hodnotnější.

Úkol pro chytré hlavy. V krabici je sedm čokolád. Jak je rozdělíš, když máš splnit tyto podmínky: každý ze sedmi členů družiny Svišťů má dostat po jedné čokoládě, ale jedna čokoláda přitom musí zůstat v krabici.

Každý louská záhadu samostatně a než vystoupíme z vlaku, odevzdá svoje řešení na podepsaném lístečku.

U hlavolamů hledáme takové řešení, které není zřejmé na první pohled – obvyklým způsobem se zpravidla ten úkol splnit nedá. To platí i v tomto případě. Správná odpověď zní: Šesti Svišťům podáme jejich čokoládu, sedmému ji předáme i s krabicí.

(Těm, kteří nedokázali hlavolam rozluštit, připomeneme: Nikdo přece neřekl, že každý musí dostat čokoládu bez krabice – potom by byl hlavolam neřešitelný. To jen my sami jsme nevědomky tuhle podmínku předpokládali a tím vyluštění zproblematizovali.)

Hlavolam s vlkem, kozou a zelnými hlávkami. Je to prastarý úkol pro bystré hlavy, lidé se jím bavili už před tisíci lety. Poslyšte, co máte udělat. Sedlák jede do města. Veze zelné hlávky a kozu, aby je prodal na trhu. Má s sebou i chyceného vlka, toho nabídne zoologické zahradě. Dorazil právě k přívozu. Ale našel tam jen opuštěný člunek. Musí se tedy převézt přes řeku sám. Ale jak to udělat, když se do člunku nevejde spolu s ním všechno, co veze? Může při jedné jízdě vzít s sebou buď jen vlka, nebo jen kozu nebo jen zelí. Jestliže se rozhodne převézt nejdřív zelí, vlk sežere kozu dřív, než se stačí pro ni vrátit. Naloží-li do člunku vlka, nehlídaná koza sežere zelí. Jestliže s ním poprvé popluje koza, vlk sice zelí nechá být – ale co sedlák udělá potom? Jak bude postupovat, aby dostal vlka, kozu i zelí na druhý břeh? Dokud je s nimi pohromadě, nic se nemůže stát – jakmile však nechá o samotě vlka s kozou nebo kozu se zelím, je zle!

Sedlák z našeho příběhu nebyl žádný hlupák a tento zapeklitý úkol vyřešil. Jak?

I tentokrát napíše každý své řešení na papírek. Po vystoupení z vlaku nebo autobusu lístky vyberete a teprve pak ohlásíte správné řešení: Sedlák převezne nejdřív kozu, vlk zelí nesežere. Pak se vrátí pro zelí a když připluje se zelím ke druhému břehu, vyloží je na pevnou zem, ale hned naloží do člunu kozu – se zelím ji nemůže nechat samotnou. Připluje zpátky k vlkovi, kozu tam vyloží a okamžitě nalodí vlka. Toho pak nechá na druhém břehu se zelím a vrátí se naposledy pro kozu.

Hledejte jiné jednoduché hlavolamy, v minulosti u nás vyšlo několik sbírek těchto hříček. Vypište si z nich další oříšky a budete mít pro oddíl užitečné zaměstnání nejen do vlaku, ale i pro deštivé dny na táboře.

3. Hry se slovy

Jsou zvlášť užitečné, protože dnešní děti mívají malou slovní zásobu, tak se projevuje vliv televize. Potřebujete pro každého jen kousek papíru a tužku nebo propisovačku. Vyberte si vždy jiný z dále uvedených úkolů, jejich zásobu dokážete sami rozhojnit.

Slova o třech hláskách. Kdo napíše ve stanovené lhůtě (za pět až patnáct minut) nejvíc slov složených ze tří písmen? Čím delší lhůtu na splnění vymezíte, tím budou podmínky přísnější. Mají-li všichni na vypracování soupisu jen pět minut, mohou zaznamenat slova počínající kterýmkoli písmenem. Při desetiminutovém limitu výběr zúžíte jen na slova začínající písmeny B-D-K-M-P-S-Z. Prodloužíte-li čas na celou čtvrt hodinu, budete požadovat jen slova od P a M.

Místo slov tříhláskových budete lovit z paměti příště slova čtyřhlásková, pětihlásková.

Další obměny:

Pořídte soupis slov, která stejným písmenem začínají i končí. Na jejich délce nezáleží.

Napište co nejvíc různých slov, která budou obsahovat jen tato písmena: PAMPELIŠKA. Nesmíte přidávat ani ubírat háčky, čárky. *Hledejte slova, ve kterých jsou dvě A, nebo dvě E či dvě O.*

Pátrejte po slovech, která se čtou stejně zepředu i zezadu. Příklad: CUC – AHA – BOB. Říká se jim palindromy. Jejich hledáním se mohou zabývat celé družiny společně – která jich najde během jízdy do vzdálenější cílové stanice nejvíc?

Básnický test: najít co nejvíc rýmů na slova ŠIŠKA – LES – JAHODA – KOLO. *Kdo napíše slovo, ve kterém se některé písmeno opakuje nejvíckrát?*

Najděte co nejvíc slov bez jediné samohlásky (a,e,i,o,u,y).

Napište jakoukoli větu. Ale pozor, každé další slovo musí začínat tou hláskou, kterou končí slovo předcházející. *Kdo složí takovou větu nejdelší a přitom smysluplnou?*

Hledejte slova obsahujících dvojhlásku ŇK. Příklad: KAŇKA.

Hledejte jednoslabičná slova složená nejméně ze čtyř písmen. Příklad: ZLOST.

Zvítězí ten, kdo napíše slovo složené z největšího počtu písmen. Z největšího počtu slabik. Nejdelší slovo, ve kterém se neopakuje žádné písmeno dvakrát.

4. Testy znalostí

Napište jména všech stromů a keřů, na které si vzpomenete. Ptáků. Kvetoucích bylin. Brouků. Hor. Států. Atd.

Při každé jízdě vlakem nebo autobusem zadáte pochopitelně jediný z uvedených úkolů. Musíte však ještě během výletu vyhodnotit výsledky a ohlásit vítěze – třeba při poledním odpočinku na tábořišti. To znamená, že každý lístek se svou odpovědí na otázku nebo řešením úkolu či hlavolamu podepíše a odevzdá rádci.

5. Pozorovací hry

Můžete-li se během jízdy dívat z okének, zpřijemníte si cestování starou skautskou hrou Blízko-daleko. Každá družina nebo ještě menší skupinka hraje samostatně v jiném oddělení vozu. Kdo jako první spatří některého z bodovaných živočichů, získává body: Koza – 6, letící holub – 2, kuň – 5, srnka – 6, dravý pták – 4, zajíc – 4, bažant – 3. Seznam lze libovolně obměňovat. Bodová hodnota má odpovídat pravděpodobnosti, že dotyčného tvora uvidíme.

Rozdejte před nástupem do vagónu všem po listu, na kterém jsou písmena celé abecedy napsaná pod sebou v jednom nebo dvou sloupcích. Začněte písmenem A a skončete u Ž. Vynechte dlouhé samohlásky, Ě, Ň, X, Y, W. Všichni mají stejný úkol – doplnit k písmenům slova. Ale jen ta, která označují, co jsme za jízdy viděli. K písmenu A můžeme připsat například AKÁT, k B – BABKA, k C – CIFERNÍK (na kostelní věži), k Č – ČLOVĚK atd.

Kdo bude mít seznam úplný, odevzdá jej vedoucímu. Jestliže se nepodaří během jízdy žádnému z hráčů soupis dokončit, zvítězí ten, kdo jej bude mít po vystoupení z vlaku nebo autobusu nejúplnější.

6. Luštění šifer. To je také zaměstnání, které zpřijemní delší cestování. Musíme si je však připravit již doma. Pověřte tímto úkolem některého člena oddílové rady. Při rozmnožování využijte kopírky, najeden list formátu A4 se vejdou čtyři různé texty, každý na čtvrtinu listu. Nemusí to být vždycky jen

šifrovaný text, ale zpráva napsaná morseovkou, nakreslená semaforovými znaky. Připravíte si tak kousek programu do vlaku na čtyři různé výlety.

7. Zdánlivě ztraceného času, který strávíme v dopravním prostředku, lze využít k nácvičku **nového prvku skautské praxe: Naučíte se vázat uzel. Pět méně obvyklých mapových značek.**

Vymýšlejte i jiné úkoly, kterými příjemně a užitečně zaměstnáte družiny i celý oddíl v dopravních prostředcích. Když se všichni něčím zajímavým zaměstnávají, nebývají problémy s kázní. A lidé, kteří pojedou společně s vámi, získají o skautech dobré mínění.

MYŠLENKA NA TENTO DEN

JSOU to první slova, která vedoucí nebojím pověřený člen oddílu (obvykle rádce nebo rádkyně) řekne při zahajovacím společném nástupu na začátku výletu nebo výpravy. Vybraná myšlenka nebo citát by nás měla provázet po celý den, proto ji v kratších nebo delších odstupech několikrát opakujeme – vždy v jejich přesném znění. Každý si je má pevně vrýt do paměti. Při vhodné příležitosti, obvykle u cíle cesty, na tábořišti, myšlenku na tento den rozebereme a osvětlíme. Ani to nemusí vždy dělat vedoucí, ale ten, koho vůdce předem pověřil (zpravidla o několik dní dříve, nejlépe na schůzce oddílové rady). Když výlet nebo den na výpravě končí, dostane každý lístek slovníčkového formátu a napíše na něj bez porady s jinými, bez opisování myšlenku dne tak, jak šiji zapamatoval – pokud možno přesně slovo za slovem. Podepsaný lístek pak vrátí vedoucímu. Je to vlastně malá zkouška paměti, kterou na každém výletě opakujeme. „Pravidla hry“ nepřipouštějí, aby si kdokoliv myšlenku nebo citát během dne zapsal, zkouška paměti by přestala být zkouškou. Zato ji všem nadiktujeme do skautského zápisníku v závěru posledního nástupu před rozchodem.

Uvádíme tu několik desítek vhodných myšlenek. Mnoho dalších najdete ve sbírkách citátů, které u nás vyšly v minulosti.

O přátelství

Strom se podpírá o strom a člověk o člověka. (Srbské přísloví) Lépe mít sto přátel než jednoho nepřítele.

(České přísloví)

Kdo nemá jediného přítele, toho život nestojí za to, aby byl žit.

(Démokritos)

Přátelství může trvat jedině mezi dobrými lidmi.

(Cicero)

Bez přátel není štěstí, ale bez neštěstí nepoznáte přátele.

(Anglické přísloví)

Nevíš, kdo je tvým přítelem, dokud se pod tebou neprolomí led.

(Eskymácké přísloví)

Kdo pomlouvá nepřítomného přítele, ten je špatný, toho se, Římane, chraň!

(Horatius)

Příteli k pomoci třeba o půlnoci.

(České přísloví)

Přátelské služby si připomínej, na křivdy zapomínej. Vyhledávejme, co máme s ostatními společného, ne co nás od nich dělí.

(John Ruskin)

Přej – a bude ti přáno. Dej a bude ti dáno.

(České přísloví)

Nejpotřebnější k životu je přátelství. Hněv přátelství ruší.

(České přísloví)

O sebeovládání

Hněv je špatný rádce.

(Polské přísloví)

Když se dva hádají, nemá pravdu žádný.

(Holandské přísloví)

Nejmocnější je ten, kdo přemůže sám sebe.

(Lao C')

Ovládej se v každém okamžiku a ovládneš každý okamžik.

(E. Th. Seton)

Přemoci zlé návyky můžeš jen dnes, ne zítra.

(Konfucius)

Na hlídce můžeš mít strach. Ale strach nesmějí mít ti, které hlídáš. Tisíce v boji lze porazit, tisíckrát nad lidmi zvítězit, ale kdo přemůže sám sebe, pravý je

hrdina.

(Buddhistická moudrost)

Dlouhý jazyk, krátké ruce.

(České přísloví)

Hubu zapni, oči napni.

(České přísloví)

Kdo mnoho mluví, lže anebo se chlubí.

(České přísloví)

Dobrá ovce mnoho nebečí, ale mnoho vlny dává. (Srbské přísloví) Prázdný sud nejvíce duní.

(České přísloví)

Mluv málo, a to dobře.

(České přísloví)

0 práci

Bát se námahy není vlastnost muže.

(Seneca)

S chutí do toho a půl je hotovo.

(České přísloví)

Žádný úkol není obzvlášť těžký, rozdělíš-li jej na několik úkolů malých.

(J. Ford)

Ponoukej ruce k dílu, a ne hubu k jídlu.

(České přísloví)

Čiň, co je pravého, neboj se žádného.

(České přísloví)

I malý čin je víc než pouhé slovo.

Nikdo se nestal nesmrtelný svou leností.

(B. Franklin)

K důslednému konání všedních povinností je zapotřebí neméně sil než k hrdinským činům.

(J. J. Rousseau)

Dělej, abys dokončil, co jsi jednou začal.
Nic neochuzuje život tak, jako když mnoho věcí začneš a nic nedovedeš do konce.

(Ch. Morgenstem)

Neslibuj, že vykonáš, nehonos se, žes vykonal, ale ponech svým skutkům, aby za tebe mluvily.

(J. A. Komenský)

Je hloupost kopat studnu až tehdy, když hrdlo svírá žízeň.

(Plautus)

Člověka nepoznáme podle myšlenek, ale podle skutků

(J. W. Goethe)

Houževnatost zdolá každou překážku.

(Leonardo da Vinci)

Nemohu – nezmůže nic. Zkusím to – zmůže ledaco. Chci – působí zázraky.

(Anglické přísloví)

Těžké je to, co se může udělat okamžitě. Nemožné je to, co trvá o něco déle.

(G. Santayana)

Pevná vůle všechno zmůže.

(Vergilius)

Pospíchej pomalu!

(Heslo císaře Augusta)

I ta nejsnadnější věc se ti bude zdát obtížnou, budeš-li ji dělat nerad.

(Terentius)

O slovech – mluvení – mlčení

Jednou když vypustíš slovo, nikdy je nevezmeš zpátky.

(Horatius)

Používej častěji uši než jazyk!

(Seneca)

Způsob řeči je obrazem ducha.

(Seneca)

Kdo mnoho mluví, lže anebo se chlubí.

(České přísloví)

O pravdě

Oheň nelze upáliti, vody utopiti, větru udusiti a pravdě zahynouti.

(Prastaré české přísloví)

Pravda nehladí.

(Polské přísloví)

Pravda všecko přemáhá, nade vším vítězí.

(Heslo Mistra Jana Husa a Jiřího z Poděbrad)

Co na srdci, to na jazyku.

(Příslloví české, polské, srbské, ruské)

Tvé slovo ať je vždy čisté, co díš, to buď velmi jisté.

(Smil Flaška z Pardubic)

Nic silnějšího není než pravda.

(Tomáš ze Štítného)

Hledej pravdu, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, prav pravdu, drž pravdu, braň pravdu až do smrti.

(Mistr Jan Hus)

Kdo včera lhal, tomu ani zítra se nevěří.

(Ruské přísloví)

Nejhorším druhem nepřátel jsou pochlebníci.

(Tacitus)

Různá témata

Přelez, přeskoč, nepodlez.

(Sokolské heslo)

Odvaha znamená vědět, čeho se třeba bát a čeho ne.

(Platón)

Neplette si odvahu s bláznovstvím.

(E. Hubbard)

Bez nadšení se na světě nic velkého nevykonalo.

- (I. Kant)
- Být užitečný druhým, kde a jak to jde, toť věru nejkrásnější činnost člověka.
(Sofokles)
- I malými věcmi se napomáhá velkým činům.
(Horatius)
- Kdo není připraven dnes, bude zítra tím méně.
(Ovidius)
- Odměnou za správný čin je to, že jsi jej vykonal.
(Seneca)
- Bohatý není ten, kdo má nejvíc peněz, ale ten, kdo má nejméně potřeb.
(B.-P.)
- Na cestu si máme vzít jen tolik, abychom při ztroskotání mohli plavat.
(Antisthenes)
- Učte se, s jakým málem lze uhájit život.
(Lucanus)
- Pokud žiješ v souladu s přírodou, nikdy nebudeš chudý. Pokud žiješ podle mínění lidí, nikdy nebudeš bohatý.
(Seneca)
- Nejlépe je ve všem zachovat míru.
(Plautus)
- Čemukoli se učíš, učíš se pro sebe.
(Petronius)
- Je vlastností hlupáků vidět cizí chyby a na své vlastní zapomínat.
(Cicero)
- Každý den má svoje dary.
(Martialis)
- Radostně přijímej dary přítomné chvíle.
(Horatius)
- Vydrž a vytrvej!

(Horatius)

Každé ráno si řekni, nač se těšíš.
Pro člověka s fantazií je mapa oknem do dobrodružství.

(F. Chichester)

Nejlepší věci v životě jsou zadarmo.
Blahoslavená voda rozumu nekalí.

(Ukrajinské přísloví)

Kdyby knih nebylo, suroví bychom byli všichni a neučení.

(J. A. Komenský)

Kniha je živý hlas nesmrtelných duchů všech věků a národů.

(V. Hugo)

Čtěte, čtěte, čtěte. Protože vás to učiní šťastnými a chytrými.

(M. Toumier)

První člověk na Měsíci byl skaut.

Kdo jde skautskou stezkou, obejde celý svět a všude najde bratra. Odpouštěj
jiným mnohé věci, ale sobě ničeho.

(Antonius)

Strom je víc než olistěný sloup, který trčí k obloze. Je to živá bytost, je to
slavné dílo přírody.

(B. Němec)

Desítky dalších vhodných citátů navazujících na myšlenky skautského zákona
najdete v 6. svazku Skautských pramenů – Skautský oddíl II/1.

Z uvedených příkladů vidíme, že mnoho krásných moudrých citátů pochází už
ze starověkého Říma a Řecka. Znamenitým zdrojem živých myšlenek je i kniha
M. Stejskala Moudrost starých Římanů, která vyšla v roce 1990 ve velkém
nákladu (přes 200.000 výtisků). Tu také nejspíš objevíte v antikvariátu.

PUTOVÁNÍ

DŮLEŽITOU součástí programu každé vycházky, každého výletu, každé výpravy
by mělo být pěší putování. Zakladatel skautingu Robert Baden-Powell o tom
napsal do časopisu The Scouter: „Putování po stezkách přírodou ve vás
probouzí radost z vlastní síly a svěžesti – a jak úžasný je přitom pocit tělesné
zdatnosti!

Putování vám dává příležitost k zábavnému pozorování zvířat, ptáků, rostlin a lidí, i k dobrodružnému poznávání nových krajů. Uvědomujeme si přitom, kolik krásy a divů je v přírodě.”

Zaveďte ve svém oddíle jednoduché pravidlo. Na každé vycházce ujít aspoň 5 km, na celodenním výletu nejméně 10 km.

I když je chůze znamenitým tělocvikem, nesmí se změnit v jednotvárné, únavné, samoučelné pochodování po silnici. Dáváme přednost chůzi polními cestami a lesními stezkami ve volných skupinkách, po družinách – pochodování ve vojenském útvaru patří dávné minulosti, právě tak jako troubení na polnici.

Když je to možné, opouštíme i vyšlapané pěšinky a postupujeme přímo terénem, vzrostlým lesem i houštinami, přes potoky, údolí, rokly. To už pak není ani prostý pochod k cíli, ale objevitelská výprava, vzrušující dobrodružství. Dostaneme se tak do míst, kde nikdo z nás ještě v životě nebyl, objevíme kouzelná zákoutí, slunečné paseky, skalky, strže vonící tajemstvím. Jen si vzpomeňte na Rokli úmluvy, kterou objevili Hoši od Bobří řeky na své první společné výpravě. To se nám vtiskne do paměti jako skutečný zážitek.

I když jdeme těmi nejzajímavějšími místy, neomezujeme se jenom na pozorování okolí. Putování doplňujeme další činností. Právě při chůzi máme příležitost k hlubšímu poznávání přírody.

V hodinách školního přírodopisu nám o rostlinách, zvířatech, hmyzu jen vyprávějí, v nejlepším případě se díváme na obrázky.

Ale teď jsou všude kolem nás skutečné stromy, květiny, slyšíme skutečný křik sojky, na louce u lesa vidíme skutečné srnky, po hladině lesní tůňky veslují skutečné vodoměrky. Místo dlouhých výkladů se čas od času zastavíme, abychom si pojmenovali kvetoucí rostlinu, prohlédli si listy některého stromu, rozemnuli v prstech mateřídoušku a nasáli její vůni, pozorovali hemžení kolem lesního mraveniště, se zatajeným dechem sledovali běžící srnky. Jsou to většinou jen kratičké zastávky, které trvají dvě tři minuty, a proto se při nich dokáže soustředit na předmět společného zájmu i ten, kdo nemá o přírodu žádný zvláštní zájem.

Delší pochod terénem nám dává příležitost k nejrůznějším zkouškám rychlosti, síly, obratnosti.

Kdo přejde padlý kmen a nepadne z něj?

Kdo se odváží přeskocit potok?

Jak dlouho se kdo udrží ve visu na větvi dubu?

Kdo dokáže udělat přemet na louce?

Podobných testů tělesné zdatnosti nám nabídne každá krajina desítky a na všech vycházkách a výletech bychom měli provést aspoň jeden jediný. I to je příjemné zpestření chůze.

PÉČE O NOHY

VÝLET a výprava se mohou stát místo zábavného podniku hodinami naplněnými utrpením. Takovou nevítanou změnu někdy způsobí zdánlivá maličkost. Vezmeme si nerozšlápnuté boty. Obuv, která je nám už těsná. Půjdeme delší dobu bez ponožek. A pak přehlédneme první výstražný signál – pata nebo prsty chodidla nám začnou připomínat svou existenci, přesto se nezastavíme, nezujeme a citlivé místo neošetříme. Až nám naskáčou puchýře, bude už pozdě.

Ujít s otačenýma nohama kilometr, to je někdy čtvrt hodina mučení. Člověka pak netěší ani nejzábavnější hra. Nemá nic z krásné krajiny, kterou prochází, všechny myšlenky jsou stále soustředěny na přemáhání bolesti.

Za horkých dní, kdy se víc potíme, nás může potkat ještě jiná nepříjemnost. Chytíme vlka. Chůze s opruzenými stehny je stejně zničující zážitek, jako když máme nohy plné puchýřů.

Právě proto musí mít každý v osobní lékárnice kotouček náplasti bez polštářku a tyčinku jeleního loje. A když nás na pochodu začne někde dřít bota, okamžitě se zastavíme a postižené místo pře – lepíme náplastí. Jestliže nás začnou pálit stehna v rozkroku, natřeme citlivá místa jelením lojem. To jsou dva jednoduché a přitom velice účinné prostředky první pomoci, které by měl znát každý nováček.

Než se na konci týdne vypravíme s oddílem na výlet, měl by si každý doma prohlédnout nehty na nohou a ostříhat je. Kdo na to zapomene, možná se podiví, až se na tábořišti zuje – v botách bude mít krev.

Ponožky, které jsou příliš volné, mají tendenci se při chůzi shrnovat. To je další zdroj nepříjemných pocitů. Proto doporučujeme, aby si každý vzal do batohu rezervní pár ponožek.

Nohy nás věrně nesou po celý den – na výletě udělají víc než deset tisíc kroků. Zaslouží si proto, abychom je po návratu domů omyli vlažnou vodou a dobře osušili.

JAK VYTVOŘIT SKAUTSKÝ ODDÍL

KDYŽ půjdeme na první výlet se skupinou nováčků, které jsme získali pro vstup do oddílu před týdnem při návštěvě školy, můžeme od nich očekávat všechno,

jenom ne takové chování, jaké bychom si přáli a na jaké jsme zvyklí u starších skautů. Cestou na tábořiště se budou hlučně bavit o tom, co viděli včera v televizi, vzájemně se poštuchovat, hádat pro bezvýznamné maličkosti, podrážet si nohy, bezstarostně odhazovat papíry od svačiny, šlapat na louce po květinách, lámat větve, užívat všelijaké „silné“ výrazy, oslovovat se jmény méně inteligentních zvířat. Zkrátka budou se chovat jako obyčejně, jako většina kluků, kteří ještě neprošli skautskou výchovou. Od skutečných skautů je bude v té chvíli dělit taková propast, jaká dělívá greenhorna od zkušených zálesáků. Jako nikdo nedokáže udělat přes noc z greenhorna zálesáka, nedokáže ani ten nejlepší vůdce udělat z obyčejného kluka dobrého skauta na jediném výletě. To vyžaduje dlouhé soustavné úsilí a dobře promyšlené metody.

Především nás nesmí vyvést z míry, že se kluci chovají jako kluci. Musíme s nimi mít nekonečnou trpělivost. Ale měli bychom využít každou příležitost k tomu, abychom jejich myšlení i jednání změnili k lepšímu. Nesmíme přitom chtít napravit všechno najednou. Lepších výsledků dosáhneme, když se soustředíme vždycky jenom na jednu věc a tu důsledně krůček za krůčkem zlepšujeme.

Při cestě lesem nám asi nejvíc vadí hlučné chování našich zelenáčů. Jak to zařídit, aby se ve svých slovních projevech trochu mírnili, aby tišili hlas? Teď se uplatní naše vůdcovské umění. Okřikovat, napomínat, dokonce hrozit potrestáním – to asi není nejlepší, nejúčinnější způsob. Víc znamená vůdcův vlastní příklad – sám se chová tiše, při nástupu mluví polohlasem, nikoho se nesnaží překřičet.

O přestávce na pochodu k cíli poví chlapcům o indiánském zákoníku. A cituje první bod: Nauč se vidět, slyšet a cítit. Hleď, abys nebyl spatřen, slyšen a cítěn.

Později se k tomuto tématu vrátí vyprávěním o tom, jak tlupa Čejenu unikla v noci z obklíčení. Prošli mezi rozestavenými hlídkami amerických vojáků všichni i se ženami a dětmi, aniž je kdo zaslechl. Dokázali bychom také postupovat lesem tak neslyšně – třeba za bílého dne, kdy vidíme, kam šlapeme? Zkusme to!

Na stejném výletě seznámí vůdce nováčky s různými zkouškami, které na ně čekají na skautské stezce. Ve vzdálenější budoucnosti se mohou pokusit o získání Tří orlích per. Kdo nosí na rukávě krojové košile tento odznak, vyšitý na plátěném oválku, požívá mezi skauty zaslouženou úctu. Dokázal, že se umí dokonale ovládat. Nejtěžší ze Tří orlích per je zkouška mlčení – udržet jazyk za zuby celých čtyřadvacet hodin. Ani slůvko den a noc nepromluvit. Závěr výkladu – v příští čtvrthodince uděláme malý test – kdo dokáže nepromluvit, než dojdeme odtud k hájovně, která je vzdálená něco málo přes kilometr?

Tak postupujeme krůček za krůčkem nejen na prvním výletě, ale i na dalších podnicích. A teprve až se nám podaří dosáhnout podstatného pokroku v úsilí o ukázněné chování v přírodě, zaměříme pozornost na něco dalšího – například na zlepšení vzájemných vztahů mezi jednotlivci. Nejdřív by měly z oslovování zmizet hrubé výrazy. Vracíme se k tomu stále znovu a opakovaně připomínáme, že skauti se od jiných kluků liší právě tím, že se k sobě chovají lip, než bývá v těchto krajích zvykem. I to je vlastně zkouška sebeovládání. Obstojíme v ní?

„Naším cílem by mělo být hodně woodcraftu, lesní moudrosti, a poznávání přírody.“

B.-P: Outlook

V LESE JAKO V KOSTELE

DOBŘÍ skautský oddíl vystupuje ukázněně nejen ve městě, ale i v přírodě. Zejména v lese tlumíme hlasy, abychom neplašili ptáky a zvířata. Zvyknout na to děti, zvláště menší chlapce, není jednoduché. Vyžaduje to soustavné, trpělivé úsilí nejen vedoucích, ale i rádců. Dokud považují hlučné chování v přírodě za porušení nepsaných zálesáckých pravidel jen vůdce a jeho zástupce, potýkají se s nesnadným úkolem. Ale když se časem podaří přesvědčit aspoň část oddílu, že křikem a halasným smíchem na sebe každý prozrazuje, že je stále ještě zelenáč, úsilí o zlepšení kázně začne přinášet ovoce. Pak už se o utišení křiklounů nestarají jen vedoucí, ale účinně jim v tom pomáhají i jiní. I nováček brzy po vstupu do oddílu pochopí, že nesmí ani při vzrušujících hrách povykovat, protože by se tím před ostatními členy oddílu ztrapnil.

VEDENÍ ODDÍLU NA VÝLETECH

KAŽDÝ oddíl má svůj zvláštní styl, který je dán obvykle osobností vedoucího. Jeho skautské zážitky, názory, záliby a někdy i profese formují činnost oddílu jak po stránce obsahové, tak stylem vedení. Skoro každý vůdce zdůrazňuje nějakou činnost – tu svou oblíbenou – víc než všechny ostatní.

Složitější situace nastává, když se na vedení oddílu podílí několik činovníků (tak je to také správné a žádoucí). Má to své výhody i nevýhody. Předností je různorodost programu, naproti tomu se hůře stmelují jednotlivé podniky v jeden celek, aspoň tehdy, když každou vycházku, výlet nebo výpravu vede jen jeden z vůdcovského triumvirátu a ostatní pro pracovní zaneprázdněnost se tohoto podniku neúčastní.

Skautský rok má mít určitou stavbu. Je to zcela přirozené – vždyť v průběhu dvanácti měsíců se vystřídá několik odlišných ročních období a každé z nich

klade jiné podmínky, nabízí jiné možnosti.

V této kapitole jsme se pokusili načrtnout zkušenosti jednoho oddílu, kde připravovalo vycházky, výlety a výpravy vedení složené z několika činovníků. Stmelovaly je zážitky z 2. pražského oddílu vedeného Jestřábem, kterým všichni v chlapeckých letech prošli, ale i vlastní zkušenosti získané při pozdějším vedení samostatné vodní Dvojky.

Máme za to, že každá vycházka, výlet i výprava mají zapadnout do rámce období jako kamének do mozaiky. Snad ještě lepší přirovnání je ke kostce z dětské pohádkové stavebnice, kde je na každé ploše dílek celkového obrazu. Mohli bychom také říct, že každý podnik je ústrojnou částí organismu, živého celku, života oddílu v průběhu skautského roku.

Povšimněme si nejdřív rámce, do kterého jednotlivé vycházky, výlety a výpravy zapadají.

Příprava oddílového podniku začíná sestavováním dlouhodobého plánu. Zvykli jsme si vypracovávat plán půlroční (na období podzimní + zimní a období jarní + letní). V tomto plánu jsou již pevně stanoveny jednotlivé víkendy, kdy oddíl podnikne vycházku, výlet nebo výpravu. Kostru tvoří podniky tradiční, které se každoročně opakují v jistém čase, pak následují podniky speciální, možno též říct tematické, a zbytek tvoří podniky, které lze nazvat klasickými nedělními vycházkami a výlety. U nás jsou v plánu navíc vodácké podniky – plavby.

V podzimním období máme tyto **tradiční podniky**:

1. **Plavba po přehradě.** V minulém roce jsme jeli po víkendech z Týna do Prahy. Přehrady a jejich okolí bývají na podzim díky zbarvení listů stromů a keřů velice vděčné.

2. **Hra ve městě** – celodenní, s úkoly v různých čtvrtích. Je to prakticky obměna známé honby za pokladem.

3. **Pouť za vánočním stromečkem.** Večer jdeme k předem určenému zasněženému stromečku, na kterém rozsvítíme svíčky, každý řekne pár slov svých přání, zazpíváme si koledu a vrátíme se do klubovny.

V zimním období se pravidelně opakují tyto podniky:

1. Prvním výletem v novém kalendářním roce je putování po zamrzlé Sázavě z Týnce do Pikovic. Hrajeme přitom hry, vaříme a stopujeme na sněhu.

2. Další celodenní zimní podniky jsou podobné – jsme při nich stále v pohybu, hrajeme hry. Za příznivých sněhových podmínek vyrážíme do kraje na lyžích nebo se saněmi.

V druhém pololetí doznívají zimní akce a s příchodem jarního počasí se naše výlety prodlužují a cílem bývají vzdálenější místa.

1. Každý rok se odbývá v přírodě **Boj družin**. Je to něco podobného jako Svojsíkův závod, jen některé disciplíny jsou tu navíc.

2. Dalším jarním podnikem je **celostředisková velká hra v přírodě**.

Speciální podniky s jistým tematickým zaměřením jsou odezvou na nabídku nebo realizací nápadu některého člena vedení. Například se podíváme na zajímavou výstavu do roztockého muzea. Program přizpůsobíme pěší trase k tomuto cíli. Podobně připravujeme poznávací výlety na hrady, zámky, do rezervací atp.

Do tematických výletů také patří ty podniky, při nichž procvičujeme určitou činnost formou velké hry. Například letos jsme hráli „Agenta R”. Představitel „agenta R” zkoušel naše čtyři družiny různými úkoly. Při tom hlavním se měla každá družina podle mapy dostat na jisté místo, přijít tam přesně v určeném času a tak, aby ji nezpозorovala žádná z ostatních družin.

Do třetí skupiny patří **klasické vycházky a výlety**. Rozumíme tím takové, při nichž jdeme na známé oddílové tábořiště, které není příliš vzdálené, utáboříme se tam, hrajeme všelijaké hry a procvičujeme skautskou i zálesáckou praxi.

Podniky tradiční a speciální mají určitý, předem více méně pevně stanovený program. Ovlivňují i naši činnost při družinovce a oddílovce, které je předcházejí. Program podniků klasických na rozdíl od toho bývá proměnlivý, navazujeme na to, co se dělalo na minulých družinovkách a oddílovkách. Jestliže jsme tedy v klubovně probírali práci s busolou a určování azimutu, věnujeme se stejnému tématu praktickým procvičováním. Řídíme se tímto pravidlem: Když si chlapci nebo děvčata mají něco opravdu zapamatovat, musí se s tím setkat nejméně třikrát. To je jedna ze základních pouček, podle nichž připravujeme program všech podniků. Něco probereme na družinovce nebo na oddílovce, prakticky to pak vyzkoušíme na výletě a po krátké době to přezkoušíme formou závodu na body.

V programu výletu klasického je však ještě víc vazeb než roční období a probírání skautských disciplín. Zastavme se aspoň u těch, které se nám zdají nejdůležitější.

Začneme **bodováním**. Bodování jednotlivců i družin je pro nás metodou, jak vzbudit zájem o různou činnost. Jeho součástí jsou i závody na body, kterých by mělo být co nejvíce a mají být co nejrůznorodější. Ve vodní Dvojce probíhá bodování ve dvouměsíčních kolech: podzimním, vánočním, zimním, jarním a

předtáborovém. Z jednotlivých oborů skautské činnosti jsme připravili do zásoby předem nejrůznější závody na body. Z této zásoby je přidáváme k těm, které jsou vhodné vzhledem k roční době nebo probíranému programu.

Další vazbu představují **dlouhodobé hry**, táhnoucí se celým obdobím, nebo hry celotáborové, začínající již před táborem.

Například v jarním období probíhala v našem oddíle hra „Společnost 13 klíčů“. Její námět: Třináct bývalých členů Dvojky, kteří mají nejrůznější povolání (herec, sochař, malíř, spisovatel, inženýr, překladatel, historik, zámečnick, kuchař atd.), předložilo oddílu po jednom úkolu nějak souvisejícím s jejich zaměstnáním. Splnění každého úkolu bylo odměněno jedním ze třinácti klíčů, kterých bylo třeba k vyřešení posledního úkolu. Úkoly zadávaly osoby anonymní, neznámým lidem byla také odevzdávána řešení jednotlivých úkolů.

Na tábor připravujeme hru Zlaté údolí. Je to obměna staré Jestřábovy hry s některými novinkami. Před táborem na výletech a výpravách budou na programu soutěže pro jednotlivce, jejichž výsledky mají být honorovány nuggety – zlatými plíšky. Na táboře lze za tyto nuggety kupovat claimy. Zvítězí ta družina, která ovládne nejvíc pozemků Zlatého údolí. To znamená, že část programu posledních víkendů před táborem je již pevně dána přípravnými etapami této dlouhodobé hry.

Před časem v našem oddíle vznikla Osma. Je to družina složená z kormidelníků a člunařů – to znamená z těch, kteří vedou družiny. Tato Osma má své vlastní družinovky, vycházky, výlety a výpravy. Do vínku dostala: „Osma popluje rychleji, v její kýlové vodě se budou držet družiny.“ Osmu si vzal na starost jeden člen vedení – kapitanátu. Tím, jak pro ni připravuje družinovky a další podniky, ukazuje kormidelníkům a člunařům, jak mají vést schůzky a výlety svých družin. Osma je vlastně celoroční rádcovský kurs, kormidelníci a člunaři tak získávají předstih před ostatními členy oddílu a tím se i zvyšuje jejich autorita.

Termíny jednotlivých podniků jsou tedy známy již několik měsíců předem. Pokud dojde k náhlé změně na poslední chvíli, vzkaz dostanou všichni oddílovou štafetou. Plánování vycházek, výletů a výprav je nutné i vzhledem k rodičům – zvláště v době, kdy se hodně jezdí na chaty a do chalup.

Den, hodinu a místo srazu máme tedy již určené. Do přípravy však také patří seznam povinných věcí. Dost jsme se tím již zabývali, ale pořád to není s oblečením a výzbrojí tak dobré, jak bychom si přáli. Potíže jsou jednak s rodiči, kteří sice děti zahrnou třeba i nákladnými hračkami, ale pořádné boty na zimu jim nekoupí. Podobně je to i s nošením věcí. Na výlety a především na výpravy

přicházejí Dvojkaři často s roztodivnými zavazadly. Proto jsme sepsali do zákonů vodní Dvojky článek o výzbroji. Ten také přijde rozmnožený do Střípků – to jsou kroužkové zápisníky formátu A4, kam si každý zapisuje skautské vědomosti. Pod názvy malý kletr – velký kletr – malý lodní pytel – velký lodní pytel a krosna jsme rozepsali předepsanou výzbroj na jednotlivé druhy podniků. Doufáme, že když jednou řekneme nebo napíšeme malý kletr, každý člen oddílu pochopí, co si má vzít s sebou.

Teď již tedy víme, kam půjdeme, známe den i hodinu srazu, je jasné, co si má kdo vzít – a je na čase, abychom si připravili program. Oddílová rada předem rozhodne o tom, kam bude podnik směřovat – na jaké hlavní tábořiště. Kdo vycházku, výlet nebo výpravu vede, musí si vypracovat program písemně – a to do podrobností. Měl by přitom předvídat i možnosti vývoje jednotlivých bodů programu a počítat s různou povětrnostní situací.

K připravenému programu je třeba přidat i několik her do zásoby pro případnou potřebu. Pak lze také improvizovat. Ale kdo improvizuje bez předem pečlivě připraveného programu, jedná naprosto neodpovědně.

Sestavit program jen rámcový můžeme tehdy, když se podniku zúčastní víc činovníků. Jeden s oddílem pracuje, druhý chystá to, co bude na pořadu za chvíli.

Příprava vycházek, výletů a výprav má u nás jistá pravidla: Na každém podniku má být jedna větší hra, která zabere víc času než ostatní hry. Je to hra ústřední a vyžaduje obvykle nejvíc práce. Tato hra by měla mít vždy nějaké libreto, legendu. To platí nejen v přírodě, ale i při velkých hrách ve městě. Legendou povíme něco z historie, zvyků. Dá hře jiný rámec a snad si přitom někdo zapamatuje, že byli nějakí Aztékové nebo že se kdysi odehrála bitva tří císařů apod. Příprava legendy je časově náročná, ale někdy nás přivede k něčemu docela originálnímu, co bychom jinak nevymysleli.

Na každém podniku má být kromě té ústřední ještě jedna nová hra, ale právě tak tam mají být hry už známé, které dovedeme hrát a jsou oblíbené. V zásadě to je dvojí druh her. Jedny se opakují naprosto stejně – například Středověk, při kterém se hráči rozdělí na sedláky, měšťany, šlechtice a krále, vzájemně po sobě házejí volejbalový míč a snaží se postoupit na co nejlepší místo ve „středověké společenské hierarchii” .

Druhá skupina stále opakovaných her má vždy stejný základ, který však lze různě obměňovat – mohou při ní stát proti sobě dvě nebo tři strany, vzájemně se zajímat nebo vybíjet dotekem, zásahem papírovou koulí atd.

Jestřáb v suché Dvojce tento druh opakujících se her uváděl vždy stejně: „Teď si zahrajeme něco,“ – a tvářil se tajemně – „co jsme ještě nikdy nehráli. Že to neuhodnete! Tak si zahrajeme třeba... na praporky!“ Odpovědí byl hurónský řev mužstva.

Na každém výletě je třeba něco procvičit ze skautské praxe. Držíme se zásady, že to má být buď formou závodu, nebo hry. Zkoušet skautskou praxi jen tak je snad přípustné při Boji družin nebo když cvičíme na Svojsíkův závod. Jestliže trénujeme například morseovku, vyšleme touto abecedou nějaký úkol, při jehož plnění se všichni pobaví. Rozhoduje čas.

Dokud nám moc nešlo vaření (zejména v různých podmínkách, tj. hlavně za nepříznivého počasí), vařili jsme na každém výletě. Jednou jsme hodnotili kvalitu a potřebný čas u stejného jídla, podruhé již jen kvalitu a pracnost čili obtížnost připravovaného libovolného jídla v časovém limitu, potřetí množství chodů, jídelní lístek, počtvrté dostala každá družina kilogram mouky a hodnotili jsme, co z toho dokáže uvařit, popáté měla družina k dispozici játra a brambory a poměřovali jsme nejen kvalitu, ale i zálesáckou úroveň přípravy jídla.

Závody na body mají být různé – čím delší podnik, tím by jich mělo být víc. K některým nastupují jednotlivci, k jiným družiny. Tematicky vycházejí z různých odvětví činnosti. Neměly by být jednostranné.

Na každém podniku má být aspoň v jednom závodě nebo hře něco, co vyžaduje při řešení důvtip. Vyhlásíme určitý úkol a ponecháme družinám čas k přípravě a zamyšlení. V našem oddíle mívají úspěch závodivé soutěže, kdy má celá družina společně dostat jednoho svého člena z jisté obtížné situace. Vytáhnout ho z hluboké jámy. Pomoci mu, aby se dostal ze dna mělkého potoka nahoru na můstek, aniž by tam vyšel po břehu – nesmí se přitom také namočit žádný z pomocníků. Zmocnit se zprávy, která je umístěna na stromě a přitom nelézt na kmen. Napsat co nejvýš na svislé skalní stěně křídovou značku. Dobrá družina má své experty na hledání hlavo – lamových řešení, šplhání, nošení atp.

Podle počtu účastníků mají být hry trojího druhu. Ty, ve kterých může vyniknout jednatel (například plížení), hry pro družinové celky a hry stmelující celý oddíl.

Ani na jednodenních výletech se nemáme vyhýbat rukodělným pracem. Jednou hledáme a upravujeme samorosty čili tradiční skautské mátohy, podruhé modelujeme z tvárné hlíny, skládáme z barevných kamínků na písečné říční náplavce mozaikové obrazy (zvířata, ptáky, skautské lilie, lidské postavy), vyřezáváme loďky z kůry (a pak uspořádáme jejich závody na rychle plynoucím

potoku), vyrábíme figurky z kaštanů a žaludů, děláme z větví indiánské kostky zdobíme vrubořezbami počítací dřívka atd.

K pečlivé přípravě na oddílový výlet patří i to, že se na cílové tábořiště předem podíváme (zvláště když to místo pořádně neznáme), ale to ovšem není nutná podmínka. Tábořiště samo nás často inspiruje, “šijeme mu program přesně na míru”.

Jestliže plánujeme delší pochod k ústřednímu cíli, musíme putování zpestřit nějakou hrou. Uplatní se tu postřeh, všímavost, pozorování přírody, kterou procházíme, určování stromů, keřů, kvetoucích bylin, stop.

V programu by nemělo chybět ani cvičení v přírodní tělocvičně. Využíváme všeho, co nám prostředí nabízí – stojících i padlých stromů, kamenů, šišek, větví, polen, skalek, různorodého terénu.

Důležitou, ale často opomíjenou složkou vycházek, výletů a výprav skautského oddílu je poznávání přírody. Jinými, romantičtějšími slovy – zálesácká praxe. I z toho nejkratšího pobytu v přírodě se máme vracet aspoň s několika drobnými poznatky. Ať zaměříme svou pozornost na kteroukoliv oblast přírody, vždycky tam objevíme něco neznámého, zajímavého, kolem čeho zatím chodíme jako slepí. Zálesácká praxe se liší od hodin školního přírodopisu především tím, že zvířata, ptáky, hmyz, byliny, stromy, pozorujeme vlastníma očima v jejich přirozeném prostředí. Tedy místo slovního popisu máme před sebou živé tvory. Vůdčovým hlavním úkolem je probudit v dětech zájem, vést je k tomu, aby nechodili po loukách a lesem s koňskými klapkami na očích, nepovídali si o tom, co viděli včera v televizi, ale vnímali okolí, viděli, že pod dosud holými keři zlatě září orsejové květy, slyšeli tikání mladých strakapúdů v dutém kmeni, cítili omamnou vůni rozkvetlých akátů, všimli si jelení stopy otištěné ve vysychající kaluži.

Když máme celý program napsaný, překontrolujeme, zdaje dostatečně pestrý, odhadneme jeho časové dimenze a uvážíme, zda jdou jednotlivé složky za sebou ve správném pořadí. Po velké námaze zařadíme do programu nějaké odpočinkové zaměstnání. Často se zmýlíme v odhadu, jak dlouho některá hra potrvá. Někdy máme pocit, že dnešní mládež je uspěchaná právě tak jako dospělí, nedovede si hrát klidně a s nadšením. S chutí se pustí do řešení jednoho úkolu. Ale třeba ho ještě ani nedokončí a už se řítí do jiné činnosti, kterou také pořádně nedokončí. Naučit oddíl, aby si skutečně uměl hrát, vypěstovat v něm umění rozvinout všechny možnosti a nuance hry, to je práce na léta.

Program je tedy připravený, můžeme vyrazit do přírody. Teď je třeba, abychom se na to dobře vyspali, neměli starosti – a aby se dobře vyspal i celý oddíl a všichni jsme se sešli na srazu v dobré náladě. Náladu může pokazit zima při brzkém vstávání v zimním období. Nezvedne ji delší jízda přeplněným autobusem nebo vlakem. Když se vezeme ve vyhřátých, poloprázdných dopravních prostředcích a dobře se společně bavíme, je to dobrý počátek celého podniku. Při prvním výletu v novém roce jsme jeli do Týnce autobusem. Jeden kormidelník začal vykládat Šimkovy povídky nejdříve těm, kteří byli kolem něho, pak začali poslouchat i vzdálenější a nakonec se tím bavili všichni cestující. Když jsme po hodinové jízdě vystupovali, ani se nám nechtělo z autobusu ven. Cesta uběhla úžasně rychle a příjemně.

Mezi úrovní a obsahem vycházek, výletů a výprav, jaké podnikáme s různými oddíly, je ohromný rozdíl. Když po mnohaletém zákazu skautingu vodní Dvojka opět obnovila svou činnost, nové začátky byly velmi tvrdé. Začínali jsme prakticky jen s větší družinou a vedoucí si připadali někdy jako na obyčejném školním výletě. Dorazili jsme na vyhlédnuté tábořiště, jeden začal loupat pomeranč a házel slupky na zem, druhý právě tak zacházel se skořápkami od vajíčka, tu cinkla o kameny konzerva, tam se povalovaly papíry a pytlíky od svačiny. Jediní, komu to vadilo, byli vedoucí. Úroveň oddílu se pozná podle toho, kdo nováčkovi řekne, že se to a to na skautském podniku nedělá, to a to je nevhodné. V dobrém oddíle s tradicí to nemá být ani rádce, ale kterýkoliv řadový člen. A je to daleko účinnější, než když napomíná a mentoruje vůdce.

Úroveň oddílu se projeví už na místě srazu. V zaběhnutém oddíle si mnozí mají co říct, dohadují to a ono. Rádci se sami starají, aby si nikdo z jejich družiny nevybíjel energii nevhodným způsobem – vedoucí se tím nemusí vůbec zabývat. Tomu také rádci bez vyzvání ohlásí, zda je jejich družina již pohromadě nebo někdo chybí a proč. Není to sice tak jednoduché, jak to tady píšeme, ale musíme k tomu rádce a kormidelníky stále vychovávat. Rádi si všímají starších, přilepí se na někoho z vedení a o svou družinu se přestanou zajímat.

Dobrý rádce ví, co má dělat. Jenže dobrých rádců je asi tolik, kolik je bílých vran. Při zakládání oddílu jsme byli za Jestřábem, nemá-li někoho, kdo odešel nedávno ze suché Dvojky a mohl by nám pomoci. Nemám, nemám ani rádce, jaké bych potřeboval. Míval jsem lepší. Ze stovky členů, kteří prošli oddílem, jsou tak čtyři dobří rádci. Nevěřili jsme. Pomalu však přicházíme k názoru, že to nebyl špatný odhad.

Už bychom snad mohli být u cíle, na tábořišti. Vedoucí oddílu přidělí družinám jejich místa. Zásadně je nutno, aby družiny byly vždy pohromadě, ale

každá měla svoje území. Co se tam děje, to je záležitost rádce či kormidelníka. Rozdělení míst na tábořišti lze také provést při nástupu. Jak se vám líbí.

Není-li zatím nástup, řekneme rádcům, za jak dlouho oddíl svoláme. Kolik času mají tedy k uložení věcí, k převlečení do vhodného oblečení a obutí, ve kterém se dá dělat cokoli. Po tábořišti se nikdy nepohybujeme v kroji. Kroj omezuje program, při hrách a některých disciplínách skautské praxe bychom ho umazali.

Po delší cestě na tábořiště ponecháme jistý čas ke svačině.

Oddíl nastupuje vždy do čtverce. Je to pro nás tak navyklý nástupový útvar a tak účelný, že by se snad měl jmenovat pračtverec. Za vůdcem oddílu stojí ostatní členové vedení a případné návštěvy. Nalevo jedna družina, napravo druhá a přímo proti vůdci další dvě družiny. Nastupujeme bez mluvení. Když někdo tohle pravidlo poruší, je zase hned rozchod. A nový nástup. Podle našich oddílových zásad nastupujeme poklusem. Neví-li někdo proč, je to rozkaz veškerému loďstvu podle admirála Nelsona u Abukiru.

Máme-li nějakou návštěvu nebo s námi jde nováček, představíme je a všem potřesou rukou.

Na prvním nástupu nezačínáme na rozdíl od oddílovky administrativou. Řekneme nejdůležitější pokyny k výletu, delší povídání si necháme na nástup po obědě, kdy si k tomu můžeme třeba i sednout.

První nástup má být úsměvný. Vítaný je při něm vtip, aforismus. Právě proto je důležité, abychom se vyspali do růžová. Nevěšte hlavu, když vás žádný dobrý vtip nenapadne po cestě na tábořiště, která nebyla taková, jaká měla být.

Výklad začínáme obvykle ústřední hrou. Má mít vtipnou legendu. Pak je chvíle na dotazy, které však musíme udržet v únosných mezích. A to od nás vyžaduje zase vtipné odpovědi. Podaří-li se vám štouraly dobře usadit, výborně.

Pokud je ráno bohatá rosa, přihlédněte k ní. Není právě nejlepší, když celý oddíl hned na začátku výletu silně navlhne. Třeba se dá odpoledne do deště, a tak to navlhávání necháme raději na zvuči počasí. Musíme to říct hned, abychom nevzbuzovali nesprávný dojem. Ty nejtvrďší podniky, za nejhoršího počasí bývají často v paměti uloženy jako ty nejkrásnější. Nejrady vzpomínáme, jak jsme kdysi o velikonocích plavali mezi ledem, připomínáme si třeba loňský pochod týřovickým údolím a při Boji družin, kdy potok vystoupil ze břehů a museli jsme přes něj několikrát brodit ledovou vodou. Nejdříve jsme skákali po kamenech a dřevech, jak to šlo, pak nám to již tolik nepřišlo a přecházeli jsme přímo vodou. Druhý den napadl sníh, a tak Boj družin pokračoval ve sněhu i za sněhové metelice. Bylo to drsné, ale mužné. Ale rousat

se v rose, to nikomu mužné nepřipadá. Jinovatka při rozcvičce na táboře, to je něco úplně jiného. Válet se v jinovatce v trenýrkách, to už zase mužné je.

Hrajeme hru – například tu ústřední. Máme vždy velký problém, kdy ji ukončit. To je moc důležité. Vyžaduje to od vůdce velkou citlivost. Přísloví praví, že máme přestat v nejlepším. Řekli bychom spíš, hned po tom nejlepším. Nemůžeme dát obecně platnou radu, snad jen poradíme, že bychom si měli nechat pootevřená vrátka a říct oddílu, že hra bude ukončena opakovaným zapískáním morseovkového signálu ..-, U, ukončeno. Snadnější to je, když lze hru časově limitovat. Úkoly plníte do té a té doby, pak sčítáme výsledky.

Krátká svačina. Nástup. Nová hra nebo bodovací závod. Teď je někdy třeba improvizovat, vybrat další činnost podle nálady, počasí atd. Improvizace spočívá jen v tom, že trochu zpřeházíme plánovaný program. Chystáme-li na odpoledne něco, co vyžaduje zamýšlení nebo přípravu, ohlásíme to už před obědem.

Pak je na řadě vaření. Oznámíme, co je potřeba udělat, kdy, kde a jak. Hry hráli vedoucí s oddílem, takže až při vaření mají volný čas. Mohou připravit další program. Nebo propočítat výsledky některé dopolední soutěže, závodu, hry – po obědě musí být zveřejněny. Sami si nevaří, teplé jídlo si odřeknou nebo svoje zásoby přidají některé družině, je to pro ni vyznamenání, že s ní budou obědovat. Volný čas však pro vedoucí úplně volný není. Všímají si všech družin a všeho, to je teď jejich hlavní činnost. Vůdce si má na každém podniku ponechat nějaký čas na to, aby se mohl ujmout role pozorovatele, a to velmi pečlivého. Při závodech na body to často nejde tak, jak by chtěl. Musí se starat o stopky, o dodržování pravidel hry atd. Při vaření mu na to nejspíš zbude trochu času. Všímá si sešranosti družin, jak rádcí organizují činnost a práci své družiny, jaký mají pořádek na svém tábořišti, čím topí atd. Musí-li vedoucí rozdělat oheň, je to špatné vysvědčení o tábornické zdatnosti chlapců. Měl by jen pozorovat, sem tam poradit nebo prohodit vtíp.

Při pozorování někdy zbude i čas na promluvu s jednotlivci, kteří nejsou příliš zaměstnaní. Vůdce má mluvit s řadovými členy oddílu, čím častěji, tím lépe. Každého by měl dobře poznat. A také ho pozorovat. I když si chlapec právě myslí, že se na něj nikdo nedívá. Dvojitě tvář, tu oficiální pro veřejnost (nyní pro oddíl) a tu druhou pro dobu, kdy nejsem pozorován, nasazujeme příliš často. A není přitom pochyb, že bychom měli mít pouze jednu tvář.

Tak už jsme uvařili. Hodnotíme kvalitu jídla a neskrblíme pochvalou. Pokud je zasloužená. Do bodování počítáme s vařením i zahlazení ohniště a úpravu okolního terénu. To je pravidlo. Všechno musí být snědno. To je také pravidlo.

Po obědě vyhlásíme klid, přiměřeně dlouhý. Má-li mužstvo chuť se prát, honit a provádět podobné akce, klid klidně zkrátíme. Záleží zejména na počasí. Za horkého dne klid dodržujeme.

Po odpočinku je opět nástup. Teď lze něco vyložit, vyřídit administrativní záležitosti. Třeba si k tomu sedneme do chládku, na sluníčko, jak nám přeje počasí.

Odpoledne bývají na programu nejspíše známé hry, prokládané skautskou a zálesáckou praxí i závody na body. Pro jednotlivce, pro družiny. Vidíme-li ještě velikou čilost, přidáváme tělocvik, třeba překážkovou dráhu, to je vděčná disciplína a má mít kromě obtížných prvků také nějaký prvek veselý.

Veselé například je, když někdo padá z klády do potoka. To všichni rádi pozorují. Nestačí-li tento programový doplněk, přidáme ještě bojovou hru. Třeba ragbíčko. Přetažení na výletě se moc nebojíme. Na jednu věc však jsme citliví. Ztrátu tekutin, zejména za horkých dní, je nutno nahradit. Pro cvičení sebeovládání jsou i jiné možnosti než přemáhání žízně.

Pokud nám přálo počasí, prodlužují se již stíny. Jedné věci si musíme na výletě všimnout, a to je uložení věcí na tábořišti. Není třeba vždycky jenom bodovat pořádek. Lze použít rafinovanější metody. Jsme-li dál od tábořiště a končíme nějakou hru, vyhlásíme závod, při kterém každý potřebuje řadu věcí z výzbroje. Aby se vyplatilo mít vždy všechno na svém místě. To platí zejména při vícedenních výpravách, ať pěších, nebo vodních. Každá věc má mít svoje místo, abychom ji našli i potmě. To je závod na body, který bychom měli opakovat v různých formách.

Než se převlékneme do krojů, pořádně se umyjeme. Tábořiště bez této možnosti není pro nás vhodné. Před odchodem domů je nástup. Nevšimnou-li si rádcí oblečení členů družiny, je to chyba. Vedoucí si toho všimnout musí.

Jsme opět ve městě a chystáme se k rozchodu. Stisky rukou, připomínka příštího podniku, dotaz, kdo napíše zápis do kroniky atd.

Konečně jsme sami. Někdy vedení či oddílová rada několika větami společně zhodnotí celý podnik, který právě skončil, jindy na to bude čas až při nejbližší OR.

Vůdcovo první hodnocení – to je pocit, s kterým se vrací domů. Cítí, že to bylo dobré. Nebo – dnes se to moc nepovedlo. V obou případech bychom si měli v myšlenkách projít znovu celý podnik a pokud to nebylo dobré, hledat proč. Nesmíme si ovšem myslet, že chlapci budou hodnotit vycházku, výlet nebo výpravu stejně jako vedoucí. To až po několika letech, když si zvyknou na určitý

styl. Ostatně ti, kterým se to nelíbilo a náš styl jim nevyhovuje, z oddílu brzy odejdou.

Nevěříte-li, přečtěte si zápis v kronice nebo i v soukromém deníku o výpravě, kterou jste vedli. Přijde vám to často líto. Co jste považovali za pěkné, dobré, vtipné, o tom tam třeba nenajdete jedinou zmínku. Váš pečlivě připravený program se scvrkl na nějakou honičku, dozvíte se i to, čeho jste si ani nepovšimli, že někde došlo ke konfliktu, kluci ublížili nováčkovi, pohádali se při lesní hře. Ale najdete i zápisy o tom, jak to bylo krásné. U vlčete třeba několik vět o celém výletě. Zjistíte z nich, že mu nejvíc chutnala kofola, kterou vypil při zpáteční cestě u Stánku s občerstvením. Nic si z toho nedělejte, tohle se někdy stane i vůdci. Tak třeba na zimním pochodu Týnec – Pikovice se mi líbil první nástup v novém roce na ledě nad šlajsnou. Mám dojem, že náš oddíl nenastupuje často nad šlajsnou ani s loděmi, natož bez lodí. A k tomu na ledě! Pak se mi líbila stopovací dráha a že oddíl prohlédl všechny nastražené finty.

V kronice o tom není ani čárka. Nezbyvá, než se vrátit buďto slovem, nebo písmem k tomu, co bylo zapomenuto. Když to zdůrazníte na oddílovce, v kronice či v oddílovém časopisu, můžete doufat, že příští rok si toho někdo všimne.

Inu, my vedoucí to nemáme lehké!

ZÁKLADNÍ POMŮCKY

NEOCENITELNOU službu nám stále znovu prokazují tyto věci:

1. Podrobná mapa našeho kraje. Bez ní bychom chodili na výletech jako slepí. Dnes jsou k dostání vynikající turistické mapy s měřítkem 1 : 50.000. Natolik podrobné, že podle nich můžeme chodit nejen po cestách, ale i přímo terénem.

Dobře poslouží i starší mapy s měřítkem 1 : 100.000. Ty se často dají koupit v antikvariátech.

2. Turistický průvodce. Knížka, která nám podává spoustu informací o místech, kterými procházíme nebo která jsme si zvolili za cíl. Vyčteme z ní hodně o geologickém složení a historii kraje, dozvíme se tu mnoho překvapivých skutečností.

3. Jízdní řády – vlakový i autobusový.

4. Atlásky přírodnin – stromů a keřů, ptáků, brouků, motýlů, hub, kvetoucích bylin. Podle nich dokážeme na výletech určit většinu běžných přírodnin. Každý rádce a každý člen vedení by měl vzít na všechny výlety od jara do podzimu jeden z nich.

VYCHÁZKY – VÝLETY – VÝPRAVY

Miloš Zapletal

Redakce: Roman Šantora

Ilustrace na titulní straně: Robert Baden-Powell

Grafická úprava a DTP: Marek Bárta

Vydal:

Junák – český skaut

Tiskové a distribuční centrum, z. s.

Senovážné nám. 24, 110 00 Praha 1

jako svou 293. publikaci

Praha 2016

Vydání druhé, první elektronické,
z edice Skautské prameny, 1998.

Neprošlo jazykovou úpravou.

ISBN 978-80-7501-088-9

ePUB